

RAPORT

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

INDIE

W PROCESIE REFORM: SZANSE DLA POLSKI

WARSZAWA
LUTY 2018

AUTOR: PATRYK KUGIEL

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

Indie w procesie reform: szanse dla Polski

Autor: Patryk Kugiel

Warszawa, luty 2018 r.

© Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2018

Redakcja
Maria Konopka-Wichrowska

Korekta
Katarzyna Staniewska

Redakcja techniczna i projekt okładki
Dorota Dołęgowska

978-83-64895-91-3 (pb)
978-83-64895-92-0 (pdf)

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
ul. Warecka 1a, 00-950 Warszawa
phone (+48) 22 556 80 00, fax (+48) 22 556 80 99
pism@pism.pl, www.pism.pl

SPIS TREŚCI

Streszczenie	5
Wprowadzenie: Indie do odkrycia	7
Druga fala indyjskiej transformacji	9
Reformy premiera Modiego	10
Gospodarka indyjska	13
Perspektywy gospodarcze Indii	15
Inicjatywy rządowe i programy flagowe	17
„Make in India” („Produkcje w Indiach”)	17
„Digital India” („Cyfrowe Indie”)	21
„Clean India Mission” (hindi: „Swachh Bharat Abhiyan” – „Misja na rzecz Czystych Indii”)	24
„Clean Ganga” („National Mission for Clean Ganga”, NMCG – „Narodowa Misja Oczyszczenia Gangesu”)	27
„Skill India Mission” – („Pradhan Mantri Kaushal Vikas Yojana”, PMKVY – „Misja Rozwoju Umiejętności”)	28
„Smart Cities Mission” i korytarze przemysłowe	32
„Startup India”	35
„Amrut” („Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation” – „Misja Rewitalizacji i Transformacji Miast”)	36
„Housing for all” (hindi: „Pradhan Mantri Awas Yojana” – „Mieszkanie dla każdego”)	37
„Sagar Mala”	38
Transformacja w Indiach – wnioski dla Polski	41
Relacje dwustronne – niewykorzystany potencjał	41
Perspektywiczne obszary współpracy gospodarczej	42
Formy i instytucje wsparcia polskich firm na rynku indyjskim	45
Wnioski i rekomendacje	53
Aneks	59
Instytucje i mechanizmy wsparcia eksportu i inwestycji w Indiach	59
Główne mechanizmy współpracy gospodarczej UE–Indie dostępne dla podmiotów z Polski	61
Aktualna baza prawno-traktatowa relacji Polska–Indie	63
Formy działalności w Indiach	64

Tabele

1. Wybrane dane gospodarcze dla Indii, Chin i Polski (stan na koniec 2016 r.) . . . 14
2. Szacunkowa wartość programów flagowych w Indiach do 2022 r. 54

Wykresy

1. Wzrost PKB Indii w latach 1991–2016 (%) 9
2. Napływ zagranicznych inwestycji kapitałowych (*FDI equity inflows*) do Indii w roku fiskalnym 2016–2017 według krajów pochodzenia 11
3. Prognozowana średnia wieku społeczeństw w wybranych państwach w latach 2015–2050 30
4. Wymiana handlowa Polski z Indiami w latach 2008–2016 (w mln dol.) 42

Ramki

1. Polskie inwestycje w Indiach 20
2. Dobry przykład: Billenium Sp. z o.o. 24
3. Dobry przykład: Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych. 26
4. Dobry przykład: firma Ekolog Sp. z o.o. 28
5. Dobry przykład: Indo-European Education Foundation. 31
6. Dobry przykład: firma „Solaris” 34

STRESZCZENIE

- **Indie** mają ponad 1,3 mld mieszkańców i siódmą największą gospodarkę świata, rozwijającą się najszybciej spośród członków G20. Zachowując wzrost w tempie **ponad 7% PKB** w najbliższych kilku latach, **jeszcze przed 2030 r. będą nie tylko najludniejszym krajem, lecz także trzecią gospodarką globu.**
- Rząd **Indyjskiej Partii Ludowej (BJP)** pod kierownictwem **premiera Narendry Modiego** **przeprowadza od 2014 r. ambitne reformy strukturalne**, których celem są szybszy i bardziej zrównoważony wzrost oraz inkluzyjna gospodarka. Ważną rolę w tym procesie odgrywają rządowe projekty modernizacyjne, takie jak „Make in India”, „Skill India” czy „Digital India”. Warte ponad 100 mld dol. inicjatywy mają pobudzić dodatkowe inwestycje i pomóc lepiej wykorzystać potencjał ekonomiczny, demograficzny i cyfrowy kraju.
- **W ramach reform Indie otwierają kolejne sektory gospodarki, liberalizują przepisy, ułatwiają działanie na rynku i tworzą nowe szanse biznesowe dla partnerów zagranicznych.** Choć transformacja przebiega powoli, a Indie pozostają trudnym miejscem do prowadzenia biznesu, wiele państw wykorzystuje ten moment, by zwiększyć swoją obecność na tym rynku. Także Polska nie może przegapić okazji do otwarcia nowego rozdziału w relacjach dwustronnych.
- **W 2016 r. Indie były trzecim w Azji i 35. w świecie rynkiem eksportowym Polski.** Były też głównym kierunkiem polskich inwestycji w Azji. Jednocześnie wymiana handlowa na poziomie 2,8 mld dol. w 2016 r. nie odzwierciedla potencjału obu państw.
- **Obok tradycyjnych obszarów współpracy dwustronnej dzięki projektom flagowym otwierają się nowe.** Do perspektywicznych można zaliczyć m.in. sektory: wydobywczy, energetyczny, ochrony środowiska, obronny, gospodarki wodno-ściekowej, budownictwa, rolno-spożywczy, transportowy, stoczniowy, farmaceutyczny, badawczo-rozwojowy.
- **Program „Make in India” i nowa polityka handlowa Indii oznaczają, że łatwiejszy dostęp do ich rynku zyskają firmy zagraniczne, które choć część produkcji będą w tym kraju realizowały.** Dla polskich firm oznacza to konieczność wyjścia poza model współpracy oparty tylko na eksporcie towarów i rozważenia większej liczby inwestycji i wspólnych projektów z partnerami lokalnymi. Należy też zadbać o lepszą orientację sektora prywatnego w ofercie programów rządowych, by wykorzystać pojawiające się szanse w różnych sektorach.
- **Przedsiębiorstwa powinny aktywniej korzystać z istniejących form i mechanizmów wsparcia państwa dla działalności na rynku indyjskim** – od programów promocji (np. „Go India”) po instrumenty finansowe, w tym ubezpieczenia i kredyty eksportowe. Ważne jest skuteczniejsze dotarcie do firm z informacją o możliwościach pomocy przez instytucje realizujące poszczególne programy.
- Aby lepiej wesprzeć polskie firmy, **warto zabiegać o intensyfikację współpracy politycznej i gospodarczej, wymianę wizyt na najwyższym szczeblu i podniesienie rangi relacji.** Wzmocnieniu atrakcyjności Polski jako partnera dla Indii będą służyć niestałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ w latach 2018–2019, większa aktywność w kształtowaniu polityki UE wobec Indii i rosnąca rola w regionie, szczególnie w Grupie Wyszehradzkiej i Inicjatywie Trójmorza.
- Najważniejszym warunkiem bliższych kontaktów jest **uznanie znaczenia Indii jako jednej z największych gospodarek świata, wschodzącego mocarstwa i jednego z głównych partnerów pozaeuropejskich Polski.** W ślad za tym powinny pójść większe nakłady finansowe, kadrowe i organizacyjne na współpracę. Jednoznaczne poparcie Indii

w istotnych dla nich tematach, jak reforma ONZ, walka z terroryzmem czy wzmocnienie partnerstwa z UE, pomoże zwiększyć zaufanie i wzmocnić polsko-indyjską współpracę strategiczną w zakresie bezpieczeństwa i gospodarki. Relacje te należy traktować jak inwestycję z wysoką stopą zwrotu w średnim terminie.

- **Warto przeanalizować flagowe programy modernizacyjne rządu indyjskiego** pod kątem polskiego potencjału i know-how oraz rozważyć włączenie się w ich realizację – indywidualnie bądź w kooperacji z innymi partnerami z UE. Taka współpraca mogłaby stanowić ważny element „partnerstwa strategicznego” między Polską a Indiami. Zadanie wypracowania wspólnych projektów można powierzyć grupom formalnym (jak Komisja Mieszana) lub nieformalnym (dialog ekspertów, Wspólna Rada Biznesu itp.).
- **Wszecstronna współpraca z Indiami wymaga zaangażowania różnych ministerstw i poziomów administracji w realizację wspólnych projektów i wymianę doświadczeń.** Przykładowo program „Skill India” otwiera pole do współpracy dla ministerstw Edukacji Narodowej oraz Nauki i Szkolnictwa Wyższego w kształceniu zawodowym, a „Sagar Mala” – dla Ministerstwa Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej w przemyśle stoczniowym i rozwoju transportu morskiego. Także polskie miasta i regiony mogą nawiązać współpracę z indyjskimi odpowiednikami przy realizacji *smart cities* i innych programów miejskich.
- **Dla poprawy obecności, widoczności i skuteczniejszej promocji Polski w Indiach konieczne jest dalsze zwiększanie zaangażowania polskiej administracji.** Warto rozważyć finansowe i kadrowe wzmocnienie istniejących placówek dyplomatycznych i Instytutu Polskiego, a także otwarcie dodatkowego konsulatu i zagranicznych biur handlowych w różnych częściach Indii, a ponadto wspierać naukę języka polskiego, częstsze kontakty dziennikarzy i ekspertów, wymianę studentów itp.
- **Polska administracja i sektor prywatny powinny w większym stopniu wykorzystywać dostępne mechanizmy i fora współpracy UE–Indie**, takie jak EU–India Business Forum, India–EU Water Partnership, służące omówieniu możliwości współpracy, dostosowywaniu standardów czy nawiązaniu kontaktów z partnerami.

WPROWADZENIE: INDIE DO ODKRYCIA

Indie są dziś jednym ze wschodzących mocarstw, które będą wywierały rosnący wpływ na globalną gospodarkę i politykę. To siódmy największy kraj na świecie pod względem terytorium i drugi pod względem liczby mieszkańców (ponad 1,3 mld). To też siódma gospodarka w wartościach bezwzględnych i trzecia pod względem parytetu siły nabywczej (*purchasing power parity*, PPP). Z tempem wzrostu PKB powyżej 7% w 2016 r., rozwijała się najszybciej wśród państw G20, szybciej niż Chiny. To też potęga militarna, kraj mający broń jądrową, drugą największą armię i będący głównym na świecie importerem uzbrojenia. To w końcu największa ludnościowo demokracja świata.

Mimo to Indie **nie uzyskały jak dotąd wystarczającej uwagi i zainteresowania w Polsce – w wymiarze zarówno politycznym, jak i ekonomicznym czy medialnym**. O ile Chiny przebiły się do głównego obiegu dyskusji o stosunkach międzynarodowych jako gracz globalny i partner biznesowy, z którym należy się liczyć, o tyle Indie pozostają ciągle do odkrycia dla polskich elit politycznych i gospodarczych oraz dla obywateli. Dwustronna wymiana handlowa na poziomie ok. 2,8 mld dol. w 2016 r. jest poniżej potencjału obu państw. Dialog polityczny jest mało zaawansowany, a Indie są jedynym większym państwem w Azji, z którym nie udało się podnieść relacji na poziom partnerstwa strategicznego. W efekcie niezauważone przechodzą w Polsce ogromne zmiany gospodarcze, społeczne i technologiczne, jakie dokonują się w Indiach pod rządami wybranego w połowie 2014 r. premiera Narendry Modiego. **Powstaje więc ryzyko, że Polska może przeoczyć najlepszy moment na zaangażowanie się w relacje z Indiami i skorzystanie na indyjskiej transformacji**. Ambicją niniejszego raportu jest zminimalizowanie takiego ryzyka i zwrócenie uwagi na ogromny potencjał Indii i wynikające z tego szanse.

Z polskiego punktu widzenia Indie mają głównie znaczenie gospodarcze – jako ogromny rynek zbytu dla polskich produktów, lokowania inwestycji i pozyskiwania kapitału. **Dlatego raport koncentruje się na reformach gospodarczych, nowych inicjatywach i programach modernizacyjnych uruchamianych od 2014 r. i sygnalizuje pojawiające się możliwości współpracy¹**.

Publikacja składa się z trzech głównych części. **W pierwszej** zawarto analizę reform gospodarczych w ostatnich latach w Indiach i określono ich wpływ na perspektywy rozwoju kraju. **W drugiej, zasadniczej części** przedstawiono dziesięć najważniejszych programów i inicjatyw podejmowanych przez władze indyjskie, otwierających znaczące możliwości biznesowe dla partnerów zewnętrznych, także dla Polski. Opis każdego programu zawiera takie elementy jak ogólny zarys inicjatywy, uzasadnienie jej uruchomienia i wynikające z tego możliwości współpracy międzynarodowej. W ten sposób czytelnik otrzymuje pogłębioną charakterystykę społecznych Indii, z ich ogromnymi wyzwaniem i aspiracjami, a także wiedzę na temat sektorów, w których polskie firmy mogą poszukiwać dla siebie szansy. **Rozdział trzeci** stanowi krótki przegląd relacji polsko-indyjskich, przypomina perspektywiczne obszary współpracy oraz prezentuje dostępne dziś formy wsparcia dla firm zainteresowanych wejściem na ten rynek. Całość kończą podsumowanie i zestaw rekomendacji dla polskiej administracji i biznesu.

Raport ma walor informacyjny i praktyczny. Dlatego zawiera wiele danych przydatnych dla przedsiębiorców – o dostępnych formach wsparcia, instytucjach pomocnych w ekspansji, firmach odnoszących sukces na rynku, dokumentach, przewodnikach itp. Ma nie tylko przybliżyć Indie czasu przemian polskim przedsiębiorcom, lecz także zachęcić ich do aktywnego działania na tym kierunku. **Publikacja adresowana jest zatem z jednej strony do przedsiębiorców, jako praktyczny przewodnik, z drugiej – do administracji**, zawiera bowiem pomysły zacieśnienia

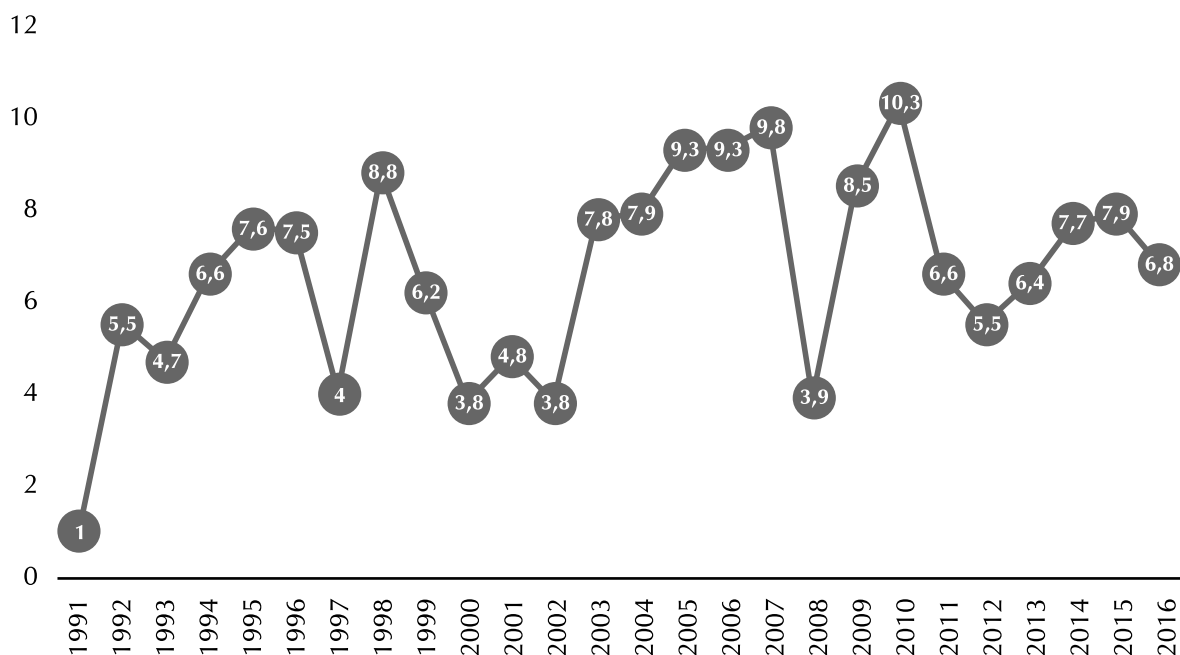
¹ Wśród niewielu polskich kompleksowych publikacji zwracających uwagę na znaczenie gospodarcze Indii należy wymienić przede wszystkim książkę: S. Domżański, *Indie w gospodarce światowej. Słoń, który pragnął latać*, Asian Century, 2017.

współpracy dwustronnej. Jako kompendium wiedzy o współczesnych Indiach będzie też ciekawa dla wszystkich zainteresowanych zmianami gospodarczymi i prawnymi w jednej z głównych gospodarek świata.

DRUGA FALA INDYJSKIEJ TRANSFORMACJI

Od momentu uzyskania niepodległości w 1947 r. do zakończenia zimnej wojny Indie realizowały program gospodarki socjalistycznej – kontrolowanej przez państwo, nastawionej na ograniczoną wymianę handlową i integrację z gospodarką globalną. Dopiero koniec bipolarnego układu globalnego, rozpad ZSRR – głównego partnera gospodarczego – i głęboki kryzys bilansu płatniczego w 1991 r. zmusiły Indie do istotnych reform. W kolejnych latach kraj przechodził pierwszą poważną transformację gospodarczą – częściowo liberalizował gospodarkę i otwierał poszczególne sektory rynku – stając się jednym z głównych beneficjentów globalizacji. Zmiany te umożliwiły dynamiczny wzrost wymiany handlowej, rozwój wybranych przemysłów (np. branża IT), znaczny napływ inwestycji i wytworzenie nadwyżki rezerw walutowych. **Indie rozwijały się średniorocznie w tempie 5,7% PKB w latach 90. XX w. i 6,8% w pierwszej dekadzie XXI w.**² Dopiero globalny kryzys gospodarczy po 2008 r. i narastające problemy wewnętrzne w trakcie drugiej kadencji rządu Indyjskiego Kongresu Narodowego premiera Manmohana Singha w latach 2009–2014 spowolniły tempo wzrostu PKB do poziomu 5,5% w 2012 r. i 6,4% w 2013 r. Mimo to tylko w ostatniej dekadzie 140 mln ludzi zostało wyciągniętych z ubóstwa, a PKB per capita rósł o ok. 5% rocznie. Po zdecydowanym zwycięstwie Indyjskiej Partii Ludowej (Bharathiya Janata Party, BJP) w wyborach powszechnych w 2014 r. nowy rząd rozpoczął kolejny etap reform i transformacji gospodarki.

Wykres 1. Wzrost PKB Indii w latach 1991–2016 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Banku Światowego, *World Development Indicators*.

² Obliczenia własne na podstawie *World Development Indicators*, The World Bank, kwiecień 2017 r.

Reformy premiera Modiego

Narendra Modi, zaprzysiężony na urząd premiera w maju 2014 r., zdobył władzę głównie dzięki hasłom ożywienia gospodarczego i bardziej inkluzywnego wzrostu, wyrażonym w zwrocie ***Sabka Saath, Sabka Vikas*** (*Collective Efforts, Inclusive Growth*). Wykorzystanie potencjału Indii i pobudzenie szybkiego, ale zrównoważonego rozwoju stało się głównym celem polityki wewnętrznej i zagranicznej. Modi szybko rozpoczął ambitne reformy i ogłosił wiele kampanii, programów i projektów mających uwolnić potencjał kraju. Już 25 września 2014 r. przedstawił swój flagowy program „Make in India”, by przekształcić kraj w globalny hub produkcyjny. Obiecał dalszą liberalizację gospodarki, ograniczenie biurokracji, walkę z korupcją i „czerwony dywan” dla zagranicznych inwestorów³. Już na wstępie rządów zapowiedział, że Indie chcą znaleźć się wśród 50 najlepszych krajów do prowadzenia biznesu w rankingu Banku Światowego (w 2014 r. były na 144. miejscu). W latach 2017–2018 miałyby awansować na 90. miejsce rankingu i dołączyć do pierwszej trzydziestki do roku 2020⁴.

Najważniejszy pakiet reform odnosił się do liberalizacji gospodarki i złagodzenia regulacji dotyczących bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Zmiany obejmowały podniesienia limitów inwestycji zagranicznych w poszczególnych sektorach, rozszerzenia na kolejne obszary tzw. ścieżki automatycznej w inwestycjach (tj. niewymagającej wcześniejszej zgody rządu) i zmniejszenie innych ograniczeń. W październiku 2015 r. zwiększono dozwolony udział zagranicznego kapitału w 15 sektorach, w tym obronnym, bankowym, budowlanym, rolnictwie i lotnictwie cywilnym. Kolejny pakiet reform zwiększający ten udział w dodatkowych branżach premier ogłosił 20 czerwca 2016 r., obwieszczając, że Indie stały się „najbardziej otwartą na bezpośrednie inwestycje zagraniczne gospodarką świata”. W maju 2017 r. rząd rozwiązał specjalną międzyresortową agencję Foreign Investment Promotion Board (FIPB), która była odpowiedzialna za opiniowanie propozycji BIZ wymagających rządowej zgody. Najnowsze zmiany i dalsze ułatwienia dla zagranicznych inwestorów w wybranych sektorach wprowadzono w sierpniu 2017 r., ujednolicając i aktualizując politykę w zakresie inwestycji zagranicznych⁵. Obecnie w większości branż inwestorzy zagraniczni mogą mieć 100% własności w firmach, z wyjątkiem m.in. przemyślu kosmicznego (limit dla zagranicznego kapitału wynosi 74% udziałów), zbrojeniowego (49%) i rynku medialnego (26%).

W ostatnich trzech latach uproszczono wymagania administracyjne, usunięto część przestarzałych regulacji, unowocześniono prawo o upadłości firm, w większym stopniu zaczęto wykorzystywać narzędzia internetowe (e-administracja), co ułatwia prowadzenie biznesu, skraca opóźnienia w postępowaniach administracyjnych, zapobiega korupcji i daje większą pewność w działaniach. Skończyło się też dowolne przydzielanie przez polityków licencji na użytkowanie pól naftowych i gazowych oraz kopalń węgla, gdyż obecnie podlegają one otwartej aukcji regulowanej jawnymi zasadami. Dodatkowo dotacje stałe i specjalne, swobodnie przyznawane przez rząd centralny władzom stanowym, zostały w dużej mierze zastąpione ich większym udziałem w dochodach podatkowych, co daje tym władzom większą niezależność i pozwala im na lepsze dostosowanie działań do lokalnych potrzeb. Wprowadzono też system oceny i ranking stanów pod kątem łatwości prowadzenia biznesu, co ma skłonić je do konkurencji i liberalizacji przepisów na poziomie stanowym.

Dane dotyczące **bezpośrednich inwestycji zagranicznych** pokazują skuteczność podejmowanych reform i zwiększenie zaufania inwestorów. **Napływ ich wzrósł z 34,6 mld dol.**

³ *PM Modi to extend red carpet for investors, launch Make in India campaign tomorrow*, „The Economic Times”, 24 września 2014 r., <http://economictimes.indiatimes.com>.

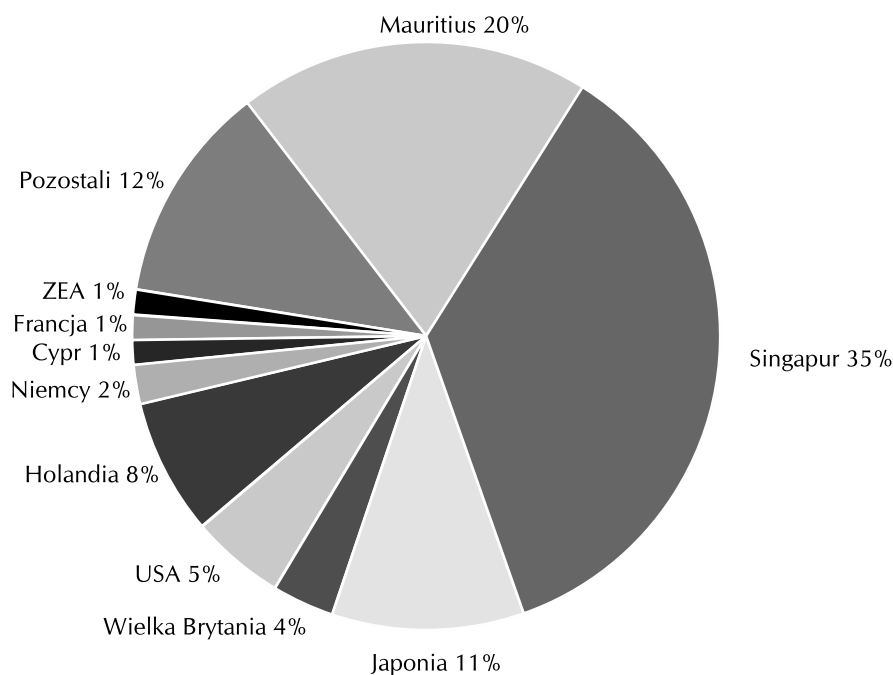
⁴ *India seeks to jump 40 places in World Bank's Doing Business rankings*, Livemint, 21 marca 2017 r.

⁵ *Consolidated FDI Policy*, Department of Industrial Policy and Promotion, Ministry of Commerce and Industry, Government of India, 28 sierpnia 2017 r.

w 2014 r. do 44,2 mld dol. w 2015 r. (o 27,8%)⁶. Dało to Indiom dziesiąte miejsce na świecie pod względem wartości lokowanych BIZ⁷. W 2016 r. napływ BIZ utrzymał się na podobnym poziomie (44,5 mld dol.) i Indie były dziewiątym najpopularniejszym kierunkiem inwestycji⁸. Jeszcze bardziej optymistyczne są dane rządu indyjskiego. Według wstępnych wyników za 2016 r. napływ całości BIZ wyniósł w roku finansowym 2016–2017 (od kwietnia 2016 do marca 2017) 60 mld dol.⁹, o 8% więcej niż w analogicznym okresie rok wcześniej. W raporcie UNCTAD według menadżerów korporacji międzynarodowych (MNE) Indie w latach 2017–2019 będą trzecim najbardziej perspektywnym kierunkiem dla tych inwestycji (za USA i Chinami), a w badaniu agencji wspierania inwestycji (IPA) – szóstym.

Największymi inwestorami w Indiach w 2016 r. były Singapur, Mauritius, Japonia, Holandia i USA (zob. wykres 2). Pod kątem skumulowanej wartości inwestycji od 2000 r. (484 mld dol.) także prowadzą Mauritius (111 mld dol.) i Singapur (54 mld dol.)¹⁰. Jeśli jednak liczyć łącznie kraje Unii Europejskiej, to największym inwestorem w Indiach jest właśnie ona.

Wykres 2. Napływ zagranicznych inwestycji kapitałowych (*FDI equity inflows*) do Indii w roku fiskalnym 2016–2017 według krajów pochodzenia

Źródło: Department of Industrial Policy and Promotion, Government of India.

Jednocześnie rząd BJP podjął zdecydowane **działania naprawcze w polityce makroekonomicznej**, m.in. dążąc do konsolidacji finansów publicznych i ograniczenia inflacji. Udało się

⁶ *World Investment Report 2016: Investor Nationality: Policy Challenges*, United Nations Conference on Trade and Development, 2016.

⁷ Dla porównania napływ BIZ w tym czasie do Polski wyniósł 7,5 mld dol., a cała Afryka otrzymała 55 mld dol.

⁸ *World Investment Report 2017: Investment and Digital Economy*, United Nations Conference on Trade and Development, 2017.

⁹ *Factsheet on Foreign Direct Investment (FDI) from April 2000 to March 2017*, Department of Industrial Policy and Promotion, Government of India, marzec 2017 r.

¹⁰ Wysoka pozycja Mauritiusa czy Singapuru nie oznacza napływu kapitału z tych krajów. Wynika z niskich podatków i korzystnych umów o unikaniu podwójnego opodatkowania między nimi a Indiami. Liczne korporacje międzynarodowe, a także wielu obywateli indyjskich dokonuje inwestycji w Indiach za pośrednictwem firm zarejestrowanych w Mauritiusie czy Singapurze, zaburzając tym samym statystyki dotyczące przepływu kapitału.

zmniejszyć deficyt budżetowy z 4,9% PKB w roku fiskalnym 2013–2014 do 3,5% w 2016–2017. Rząd zakłada jego dalsze obniżenie do 3,2% PKB w roku obecnym, kończącym się w marcu 2018 r.¹¹ Umożliwiły to cięcia po stronie zarówno wydatków (np. uwolnienie cen paliw i ograniczenie subsydiów w grudniu 2014 r.), jak i dochodów (m.in. lepsza ściągalność podatków). Indie korzystają także na spadku cen surowców energetycznych, zważywszy że są trzecim największym na świecie importerem ropy naftowej, która zaspokaja 75% zapotrzebowania kraju na energię pierwotną i odpowiada za 17% całego importu. Mimo ograniczenia deficytu po stronie rządu centralnego całkowity deficyt wyniósł 6,6% z uwagi na większe wydatki rządów stanowych. Niemniej jednak i tak był niższy niż w ostatnich latach (np. 7,18% PKB w 2014 r. i 9,53% PKB w 2009 r.). Całkowity dług publiczny utrzymuje się na podobnym poziomie – 67,4% PKB w 2015 r. (średnia dla członków OECD – 115,9%)¹². W 2016 r. zmniejszył się deficyt obrotów bieżących w stosunku do PKB do 0,7%, z 1,31% w 2014 r. i 1,1% w 2015 r. Negatywne skutki wysokiego ujemnego bilansu handlowego (112,4 mld dol. w 2016 r.) są bowiem równoważone przez większe wpływy z inwestycji zagranicznych, handlu usługami oraz przez przekazy pieniężne od emigrantów. W 2016 r. Indusi pracujący za granicą przesłali do kraju 62,7 mld dol., co dawało Indiom pierwsze miejsce w świecie¹³. W efekcie utrzymywał się wzrost rezerw walutowych, które wyniosły 359 mld dol. w trzecim kwartale 2017 r. (294 mld dol. w trzecim kwartale 2014 r.). Inflacja spadła w czerwcu 2017 r. do rekordowego poziomu 1,54% (rok do roku), gdy jeszcze w listopadzie 2013 r. wynosiła ponad 12%, a w lipcu 2016 r. ponad 6%¹⁴. Choć zwiększyła się ponownie do 3,58% w październiku, pozostaje ciągle poniżej celu inflacyjnego wyznaczonego przez bank centralny na poziomie 4%.

Kluczowym osiągnięciem stało się **przeprowadzenie historycznej reformy systemu podatkowego**, wieńczącej wiele lat negocjacji między rządem centralnym a władzami stanowymi, zmianę konstytucji i przyjęcie kilku specjalnych ustaw. **Ostatecznie 1 lipca 2017 r. zaczął obowiązywać jednolity pośredni podatek od towarów i usług – GST (Goods and Services Tax)**. Zastąpił on kilkanaście różnych danin funkcjonujących dotąd na poziomie stanowym i centralnym, tworząc po raz pierwszy w historii Unii Indyjskiej wspólny rynek towarów i usług. Dotąd bowiem każdy stan samodzielnie mógł ustalać własne podatki, cła i dodatkowe opłaty. Oczekuje się, że odpowiednio wprowadzony GST uprości i zracjonalizuje system podatkowy, zlikwiduje kaskadę podatkową (pobieranie podatku na każdym etapie produkcji i dystrybucji) i przyczyni się do szybszego wzrostu gospodarczego. Z punktu widzenia konsumentów nowy system powinien spowodować obniżenie podatków¹⁵. Dla eksporterów i inwestorów ważne jest ograniczenie procedur biurokratycznych w działalności w Indiach. Reforma ułatwi handel wewnątrzindyjski, powinna też zmniejszyć obciążenia administracyjne, a jednocześnie poprawić ściągalność należności.

Inną radykalną reformą, która miała ograniczyć szarą strefę i zwiększyć dochody budżetu, była **demonetyzacja** – czyli wycofanie z obiegu 8 listopada 2016 r. banknotów o nominale 500 i 1000 rupii (ekwiwalent ok. 27 zł i 55 zł). Te najpopularniejsze nominały odpowiadały za 86% gotówki w obiegu w gospodarce, która prawie w całości (98%) opiera się na transakcjach gotówkowych. Choć wycofane banknoty można było stopniowo wymieniać na nowe, zmiana spowodowała zmniejszenie obiegu kapitału, przyczyniając się do spowolnienia gospodarczego. Rząd tłumaczył ten ruch także przeciwdziałaniem praniu brudnych pieniędzy oraz walką z korupcją i z finansowaniem działalności terrorystycznej i przestępczej. Długofalowym skutkiem są

¹¹ *India development update: unlocking women's potential*, World Bank, maj 2017 r., s. 34.

¹² *OECD Economic Surveys: India 2017*, OECD, luty 2017 r.

¹³ *Sending Money Home: Contributing to the SDGs, one family at a time*, International Fund for Agricultural Development (IFAD), czerwiec 2017 r.

¹⁴ *India inflation rate, 2012–2017*, Trading Economics, <https://tradingeconomics.com>.

¹⁵ Średnie obciążenie podatkowe szacowane było dotąd na poziomie 25–30%. Nowe progi dla różnych kategorii produktów i usług ustalone są na 5%, 12%, 18% i 28%.

też wprowadzenie pieniędzy do formalnego systemu bankowego i promocja transakcji bezgotówkowych, co powinno zwiększyć ściągalskość podatków i dochody budżetowe. Mimo problemów, które odczuli zwykli ludzie (np. ogromne kolejki do banków i bankomatów, zmniejszenie dochodów drobnych sprzedawców i rolników), społeczeństwo przyjęło te trudności jako konieczny krok w reformowaniu państwa, o czym świadczy zwycięstwo BJP premiera Modiego w kilku wyborach stanowych w 2017 r. Dane banku centralnego RBI z końca sierpnia pokazały jednak, że demonetyzacja nie miała wpływu na walkę z czarnym rynkiem i fałszywymi nominałami, gdyż niemal wszystkie banknoty wycofane z obiegu (99%) wróciły do systemu bankowego¹⁶. Strona rządowa broniła jednak zasadności reformy, wskazując m.in. na wzmocnienie formalnej gospodarki i poprawę ściągalskości podatków.

Gospodarka indyjska

Indie są siódmą największą gospodarką świata (po USA, Chinach, Japonii, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Francji), a ich PKB w wartościach nominalnych wynosiło w 2016 r. 2,264 bln dol. W przeliczeniu na parytet siły nabywczej (PPP) wartość PKB wzrasta do 8,702 bln dol., co daje Indiom awans na trzecie miejsce, za Chinami i USA. Te dane wyglądają naturalnie mniej korzystnie, gdy uwzględnia się wielkość populacji. W przeliczeniu na jednego mieszkańca indyjskie PKB to jedynie 1,7 tys. dol., a z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej to ciągle tylko 6,5 tys. dol.

Indyjska gospodarka rozwijała się w tempie 7,9% w 2015 r., ale w 2016 r. wzrost nieznacznie się spowolnił. Według wstępnych szacunków największych międzynarodowych instytucji finansowych rozwój PKB kraju wyniósł w roku fiskalnym 2016–2017 między 7,3% (OECD)¹⁷, a 6,8% (Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy)¹⁸. W ocenie analityków było to wynikiem zmniejszenia podaży gotówki w obiegu gospodarczym w związku z reformą demonetyzacyjną, a także niepewnością związaną z wprowadzeniem podatku GST. Jednak w zgodnej opinii spowolnienie miało mieć charakter czasowy i wszystkie trzy instytucje międzynarodowe pozytywnie oceniały wpływ obu reform na wzrostu PKB w dłuższej perspektywie. Gospodarka miała zatem powrócić na szybsze tory wzrostu w kolejnych latach.

Do silnych stron gospodarki OECD zaliczało przyspieszenie reform strukturalnych, zwiększenie przewidywalności otoczenia politycznego i niskie ceny surowców¹⁹. Z kolei po stronie wyzwań wymieniało m.in. relatywnie wysokie podatki dochodowe dla korporacji, powolny proces nabywania ziemi, nadmierne regulacje w wielu obszarach, słabe finanse przedsiębiorstw, duży udział „złych” kredytów zniechęcający banki do finansowania inwestycji czy zły stan infrastruktury. Raport Banku Światowego z maja 2017 r. wskazywał na „silne fundamenty indyjskiej gospodarki z wysokim tempem wzrostu, niskim deficytem obrotów bieżących, wyższym wzrostem w rolnictwie, napływem zagranicznych inwestycji bezpośrednich, niską inflacją i wyższymi dochodami na obszarach wiejskich”²⁰. Głównym wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju gospodarki jest pobudzenie inwestycji, które są poniżej oczekiwań częściowo z uwagi na obciążenia systemu bankowego. Bank Światowy podkreśla też, że jednym z warunków zapewnienia szybkiego wzrostu w Indiach jest aktywizacja zawodowa kobiet. Dziś pracuje ich mniej niż połowa w wieku powyżej 15 lat (27% aktywnie poszukuje pracy). Z kolei Międzynarodowy Fundusz Walutowy uznał, że przyspieszenie gospodarcze w Indiach jest możliwe dzięki „wdrożeniu kluczowych reform, ograniczeniu wąskich gardeł po stronie podaży, właściwej polityce monetarnej

¹⁶ *India rupee: Opposition say cash crackdown was disaster*, BBC World News, 31 sierpnia 2017 r.

¹⁷ *OECD Economic Surveys: India 2017*, OECD, luty 2017 r.

¹⁸ *World Economic Outlook Update*, International Monetary Fund, lipiec 2017 r.; *India development update: unlocking women's potential*, The World Bank, maj 2017 r.

¹⁹ *OECD Economic Surveys: India 2017*, op. cit.

²⁰ *India development update: unlocking women's potential*, World Bank, maj 2017 r.

i fiskalnej²¹. Wezwał władze indyjskie do „podjęcia działań politycznych mających na celu uelastycznienie rynku pracy i rynku produktów, ułatwienie zakładania i zamykania przedsiębiorstw, zwiększenie bazy produkcyjnej i tworzenie miejsc pracy”.

Stabilne fundamenty gospodarcze potwierdzają agencje ratingowe, które od lat oceniają indyjskie papiery dłużne na poziomie inwestycyjnym. Agencja Standard and Poor (S&P) daje Indiom ocenę BBB – (niższa średnia), niewiele gorszą od oceny Polski (BBB+, też niższa średnia). Agencja Fitch ocenia ryzyko inwestycyjne w Indiach podobnie – na niższe średnie (BBB –, dla porównania Polska ma tutaj ocenę wyraźnie lepszą: A –, wyższe średnie). Z kolei agencja Moody's w listopadzie 2017 r., po raz pierwszy od 13 lat, podniosła rating Indii z oceny Baa3 (niższa średnia) z pozytywną perspektywą na Baa2 (też niższa średnia) ze stabilną perspektywą (Polska ma ocenę A2, tj. wyższa średnia). Władze kraju uznały to za „długo spóźnione docenienie reform gospodarczych podejmowanych przez rząd”²².

Tabela 1. Wybrane dane gospodarcze dla Indii, Chin i Polski (stan na koniec 2016 r.)

Wskaźniki	Kraje		
	Indie	Chiny	Polska
Populacja (mln)	1324	1379	37,9
Terytorium (km ²)	3 287 259	9 562 911	312 680
PKB, wartość (w mld dol., ceny bieżące)	2264	11 199	459,5
PKB, wartość (w mld dol.) uwzględniająca siłę nabywczą pieniądza (PPP)	8703	21 417	1055
PKB, wartość na 1 mieszkańca według kursów rynkowych (w dol., ceny bieżące)	1709	8123	12 374
PKB, wartość na 1 mieszkańca PPP (w dol., ceny bieżące)	6572	15 534	27 810
Tempo wzrostu PKB w % (ceny stałe)	6,8	6,7	2,7
Wartość obrotów handlu towarami i usługami (w mln dol., ceny bieżące)	901	4149	472
Wartość eksportu towarów i usług (w mld dol., ceny bieżące)	434	2199	245
Wartość importu towarów i usług (w mln dol., ceny bieżące)	467	1950	227
Wartość rocznego napływu BIZ (w mld dol.)	44,5	170,5	14,2
Relacja deficytu/nadwyżki finansów publicznych do PKB w %	2,50	2,79	6,57
Relacja całkowitego długu publicznego do PKB w %	69,6	41	54,1
Rezerwy walutowe (mld dol., ceny bieżące)	361,7	3098	114,3
Inflacja (roczna w 2016 r)	4,9	2,0	-0,6
Pozycja w rankingu łatwości prowadzenia działalności gospodarczej (<i>Doing Business</i> 2018)	100	78	27
Pozycja w rankingu konkurencyjności międzynarodowej (ICI 2017)	40	27	39
Pozycja w rankingu innowacyjności	60	25	39
Pozycja w rankingu postrzegania korupcji (CPI 2017)	79	79	29

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Development Indicators, The World Bank.

Gospodarka Indii, w przeciwieństwie do napędzanej przez eksport i sektor wytwórczy gospodarki chińskiej, rozwija się głównie dzięki konsumpcji wewnętrznej i inwestycjom publicznym. Największy udział w tworzeniu PKB w ujęciu sektorowym mają z kolei usługi – 45,4% w 2016 r., oraz przemysł – 29,8%. Rolnictwo, które daje zatrudnienie ok. 60% mieszkańców, wytwarza tylko 16,5% PKB²³.

²¹ *World Economic Outlook Update*, International Monetary Fund, lipiec 2017 r.

²² *Moody's upgrade a recognition and endorsement of reform process: Jaitley*, „The Hindu”, 17 listopada 2017 r.

²³ *India*, The World Factbook, 6 listopada 2017 r., www.cia.gov.

Należy przy tym podkreślić, że mimo reform i postępu w ostatnich latach Indie stoją ciągle przed ogromnymi wyzwaniami. **W rankingu UNDP badającym poziom życia społeczno-gospodarczego (Human Development Index) Indie zajmują dopiero 131. miejsce** (na 188 krajów sklasyfikowanych)²⁴. Ogromnym problemem są: ubóstwo (za mniej niż 1,25 dol. dziennie żyje ok. 21% mieszkańców, tj. ok. 300 mln ludzi), korupcja, zły stan infrastruktury, ograniczony dostęp do elektryczności. Według ministra finansów Indii tylko na niezbędne inwestycje infrastrukturalne w najbliższych pięciu latach potrzeba 646 mld dol.²⁵

Rządowi Modiego, mimo prób, nie udało się zmienić prawa nabywania ziemi, co ułatwiłoby inwestycje, ani zmienić archaicznego prawa pracy²⁶. Obciążeniem dla budżetu są ogromne subsydia i transfery pieniężne dla najuboższych obywateli. W 2015 r. wyniosły one 6,3 mld dol., czyli 4,25% PKB kraju. Po uwzględnieniu dopłat do paliw udział subsydiów w PKB wzrasta do 5,5%. Największe dopłaty dotyczą żywności: wykupu zbóż i dystrybucji wśród najuboższych, dopłaty do wody, cukru, a także nawozów sztucznych, kolei i surowców energetycznych – gazu ziemnego i produktów ropopochodnych²⁷.

Rząd nie tylko dopłaca do żywności, energii (paliwa, w tym gaz w butlach), nawozów dla rolników, lecz także prowadzi jeden z największych programów gwarantowanej pracy na obszarach wiejskich (program MNREGA). Wśród reform rozważanych w Indiach jest, wspierane przez MFW, zastąpienie obecnych subsydiów paliwowych i żywnościowych wypłatą uniwersalnego dochodu podstawowego (w wysokości 54 dol. rocznie) dla każdego mieszkańca²⁸.

Perspektywy gospodarcze Indii

W 2017 r. wzmocniły się negatywne sygnały z gospodarki, które podały w wątpliwość optymistyczne perspektywy rozwoju kraju. W drugim kwartale 2017 r. wzrost PKB spowolnił do 5,7%, co było najgorszym kwartalnym wynikiem od trzech lat²⁹. Wskaźniki ze wszystkich sektorów, poza rolnictwem i wydatkami publicznymi, okazały się w tym okresie poniżej oczekiwań. Deficyt rachunku obrotów bieżących wzrósł do 14,3 mld dol. (2,4% PKB) w porównaniu z 0,4 mld (0,1% PKB) w tym samym okresie rok wcześniej. Najnowszy specjalny raport rządowy (*Economic Survey of India*), przygotowany w połowie realizacji tegorocznego budżetu, potwierdził niższy od spodziewanego wzrost produkcji w przemyśle oraz większe obciążenia fiskalne związane z mniejszymi dochodami w rolnictwie, umorzeniami długów dla rolników w wielu stanach i obniżającymi się zyskami z sektora telekomunikacyjnego i energetycznego. Częściowo odpowiadają za to spowolnienie inwestycji prywatnych i problemy sektora bankowego w związku z niewykorzystanymi aktywami. Mimo to rząd zapewnił o woli kontynuacji polityki fiskalnej (ograniczenie deficytu budżetowego do 3,2% PKB) i apelował o dalsze obniżki stóp procentowych³⁰. Jeszcze 2 sierpnia 2017 r. Indyjski Bank Centralny (Reserve Bank of India, RBI) obniżył podstawowe stopy procentowe o 25 punktów bazowych do poziomu 6%, najniższego od 2010 r.

²⁴ *The Human Development Report 2016 „Human Development for Everyone”, United Nations Development Programme (UNDP), marzec 2017 r.*

²⁵ *India needs Rs.43 trillion of investment in infrastructure over next 5 years: Jaitley*, Livemint, 1 kwietnia 2017 r.

²⁶ Prawo pracy praktycznie uniemożliwia zwalnianie pracowników w firmach zatrudniających ponad 100 osób, co hamuje rozwój dużych przedsiębiorstw i wzrost szarej strefy. Z kolei silne związki zawodowe i partie polityczne uniemożliwiają przeprowadzenie reform. W handlu ziemią problemem jest wykazanie samego tytułu do nieruchomości, gdyż w Indiach księgi wieczyste są rzadkością, a prawo do ziemi potwierdza się szeregiem innych dokumentów, np. poświadczeniem otrzymywania dopłat do nawozów dla rolników.

²⁷ Zob. S. Domżański, *op. cit.*, s. 219–226.

²⁸ *IMF backs Universal Basic Income in India, serves Modi govt a political opportunity*, Livemint, 13 października 2017 r.

²⁹ *Update on Indian Economy*, Mega Ace Consultancy, wrzesień 2017 r.

³⁰ A. Nag, A. Chaudhary, B. Pradhan, *India's mid-year Economic Survey says fiscal outlook clouded*, „The Economic Times”, 11 sierpnia 2017 r.

Aby wzmocnić system finansowy i pobudzić inwestycje w październiku 2017 r. rząd ogłosił ambitny plan rekapitalizacji banków państwowych kwotą 32 mld dol.³¹

W ocenie z października 2017 r. MFW obniżył **perspektywę wzrostu na rok fiskalny 2017–2018 aż o pół punktu procentowego, z 7,2% do 6,7% PKB**³². Indie były jedną z niewielu dużych gospodarek, których prognozy obniżono, i to wbrew ożywieniu gospodarki globalnej. Także Bank Światowy zweryfikował prognozę wzrostu w tym roku z 7,2% do 7,0% PKB. Wpływ na to miały odłożone w czasie skutki demonetyzacji oraz niepewności związanej z wprowadzeniem podatku GST w lipcu br. Zdaniem szefa Banku Światowego Jim Yon Kima spowolnienie jest jednak „czasowe”, a „proces reform jest znaczący”, co pozwoli na powrót do szybszego wzrostu w średniej perspektywie³³. W podobnym tonie wypowiadała się szefowa MFW Christine Lagarde, wskazując, że wobec wdrażania dwu „monumentalnych reform”, takich jak GST i demonetyzacja, nie powinno wcale dziwić „lekkie i krótkotrwałe spowolnienie”³⁴. Jej zdaniem „Indie są na ścieżce wzrostu dużo bardziej solidnego w rezultacie strukturalnych reform przeprowadzonych w ostatnich latach”. **Indyjska gospodarka powinna zatem przyspieszyć do 7,4% w 2018 r. i osiągnąć tempo 8,2% PKB w 2022 r.**³⁵

Szybki wzrost gospodarczy, zwiększająca się populacja i rosnące dochody ludności oznaczają, że Indie są jednym z najbardziej perspektywicznych rynków konsumenckich. Szacuje się, że **liczebność klasy średniej do 2025 r. wzrośnie w Indiach do blisko 600 mln (w 2007 r. – 50 mln)**³⁶. Chociaż ustalenie dokładnej liczby i definicji tego, kogo możemy zaliczyć do tej grupy w Indiach, rodzi wiele problemów, pewne jest, że zapotrzebowanie na dobra konsumpcyjne i luksusowe będzie dynamicznie rosło. W dekadzie 2005–2015 sektor konsumencki rósł w Indiach w tempie 5,7% rocznie i przyspieszy do 6,7% w latach 2016–2020 i do 7,1% w latach 2021–2025. Indyjska agencja rządowa Indian Brand Equity Foundation (IBEF) przewiduje, że do 2020 r. wydatki konsumenckie wzrosną do 3,6 bln dol. Największy wzrost popytu nastąpi w sektorach żywności, nieruchomości, sprzętach użytkowych, transporcie i komunikacji. Do tego czasu udział Indii w globalnym rynku konsumenckim podwoi się do 5,8%³⁷. Według badania firmy McKinsey Global Institute (MGI), jeśli będą one kontynuowały wzrost na obecnym poziomie, średnie dochody gospodarstw domowych potroją się w ciągu dwóch dekad, **czyniąc Indie piątym największym rynkiem konsumenckim do 2025 r.** (obecnie są na 12. miejscu)³⁸. Badania międzynarodowe pokazują, że już teraz tworzą one najbardziej optymistyczny rynek konsumentów na świecie³⁹. Jednocześnie z rosnącą klasą średnią zwiększa się liczba najbogatszych Indusów, zaliczanych do najzamożniejszych ludzi świata. Według tygodnika „Forbes” Indie mają czwartą największą na świecie grupę miliarderów (za USA, Chinami i Niemcami). Ich liczba w 2016 r. po raz pierwszy przekroczyła 100 osób, z najbogatszym Indusem Mukeshem Ambanem (majątek o wartości 23,2 mld dol.), szefem Reliance Industries, na miejscu 33. na świecie⁴⁰.

³¹ *Markets, Moody's Applaud \$32 Billion Bazooka for India Banks*, The Bloomberg, 25 października 2017 r.

³² *IMF says global growth recovery an opportunity for Indian economy*, Livemint, 11 października 2017 r.

³³ *Reforms undertaken by India significant: World Bank chief*, Livemint, 12 października 2017 r.

³⁴ *Indian economy on very solid track in mid-term: IMF chief*, „The Hindu”, 15 października 2017 r.

³⁵ *World Economic Outlook, October 2017. Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges*, International Monetary Fund, październik 2017 r.

³⁶ *Next Big Spenders: The Indian Middle Class*, McKinsey Global Institute, „Newsweek”, 19 maja 2007 r.

³⁷ *Indian Consumer Market*, Indian Brand Equity Foundation, marzec 2017 r., www.ibef.org.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Q4 2016 Global Consumer Confidence*, Nielsen Consumer Confidence Index, <http://viz.nielsen.com>.

⁴⁰ *India home to 101 billionaires, Mukesh Ambani tops list: Forbes*, „The Hindu”, 21 marca 2017 r.

INICJATYWY RZĄDOWE I PROGRAMY FLAGOWE

Władze indyjskie realizują kilkadziesiąt różnych programów i kampanii mających przyspieszyć rozwój poszczególnych sektorów gospodarki i rozwiązywać konkretne problemy, takie jak zły stan infrastruktury, ograniczenia w dostępie do elektryczności, brak wykwalifikowanych robotników, ochrona środowiska czy służba zdrowia. Wiele takich inicjatyw ogłosił lub odnowił premier Narendra Modi po dojściu do władzy w 2014 r. Poniższy przegląd obejmuje dziesięć programów wyróżniających się zasięgiem i znaczeniem dla transformacji Indii lub możliwościami współpracy z partnerami zagranicznymi.

„Make in India” („Produkcje w Indiach”)

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Make in India	Departament Polityki Przemysłowej i Promocji, Ministerstwo Handlu i Przemysłu (Department of Industrial Policy and Promotion, Ministry of Commerce and Industry)	www.makeinindia.com

„Make in India” to najważniejsza inicjatywa rządu BJP mająca na celu uczynienie z Indii centrum projektowania, produkcji i eksportu towarów. Zakłada ograniczenie obciążeń regulacyjnych i biurokratycznych, wprowadzenie ułatwień dla prowadzenia biznesu i stworzenie zachęt do inwestowania w Indiach. W ten sposób Indie liczą na przyciągnięcie nie tylko dodatkowego kapitału zagranicznego, ale i najnowszych technologii. Program obejmuje promocję 25 sektorów, w których Indie mogą odgrywać ważną rolę, od motoryzacji przez elektronikę po przemysł zbrojeniowy⁴¹. Innymi słowy, przez pobudzenie sektora wytwórczego Indie planują zastąpić Chinę jako „fabryka świata”. Program został zainicjowany przez premiera Modiego 25 września 2014 r., a zaczął działać w 2015 r.

W jego realizacji nie przewidziano dodatkowych inwestycji publicznych i co za tym idzie, nie ma specjalnego funduszu, oprócz środków na działania promujące gospodarkę indyjską za granicą. To w istocie parasol, który rząd rozciąga nad różnymi politykami sektorowymi, programami centralnymi i działaniami różnych ministerstw w celu lepszej koordynacji, wykorzystania potencjału Indii i pobudzenia wzrostu gospodarczego. W praktyce „Make in India” służy jako globalna kampania promocyjna i marketingowa zwiększająca zaufanie inwestorów i skłaniająca ich do inwestowania w tym kraju.

Rząd planuje, że inicjatywa pozwoli zwiększyć w PKB udział sektora wytwórczego z 16% w 2015 r. do 25% w 2022 r., poprawić udział eksportu i stworzyć do tego czasu 100 mln dodatkowych miejsc pracy. Dzięki temu gospodarka Indii ma się stać bardziej konkurencyjna, zrównoważona i inkluzywna oraz ma awansować w globalnych łańcuchach wartości. Za koordynację działań programu odpowiada **Departament Polityki Przemysłowej i Promocji w Ministerstwie**

⁴¹ Sektory objęte programem to: 1) motoryzacja, 2) komponenty samochodowe, 3) lotnictwo, 4) biotechnologia, 5) hemikalia, 6) budownictwo, 7) przemysł zbrojeniowy, 8) maszyny elektryczne, 9) systemy elektroniczne, 10) przetwórstwo spożywcze, 11) informatyka i zarządzanie procesami biznesowymi, 12) produkty skórzane, 13) media i rozrywka, 14) górnictwo, 16) wydobywanie ropy i gazu, 16) przemysł farmaceutyczny, 17) porty i transport morski, 18) koleje, 19) energia odnawialna, 20) drogi i autostrady, 21) technologia kosmiczna i astronomia, 22) tekstylia i odzież, 23) energia geotermalna, 24) turystyka i hotelarstwo, 25) uroda.

Handlu i Przemysłu, a ponieważ to inicjatywa rządowa, główne decyzje podejmuje bezpośrednio premier Indii.

Należy zauważyć, że program ma w dużej mierze charakter protekcjonistyczny – tzn. służy także ochronie własnego rynku. Powinien skłaniać zagranicznych partnerów raczej do przeniesienia produkcji do Indii niż do eksportowania tam gotowych produktów. Taką ocenę programu potwierdzają inne reformy rządowe. Np. zgodnie z przyjętą w maju 2017 r. polityką dotyczącą zamówień publicznych wprost nakazano instytucjom rządowym preferowanie w zamówieniach producentów i dostawców lokalnych, tj. mających minimum 50% lokalnego wkładu⁴².

Uzasadnienie

„Make in India” ma być odpowiedzią na najważniejsze wyzwania gospodarcze i społeczne kraju. Niewielki udział sektora produkcyjnego w PKB Indii (16% w 2015 r.) powoduje wiele problemów dla gospodarki i bilansu płatniczego. Udział całego przemysłu w tworzeniu wartości dodanej PKB wynosi jedynie 28,8%, mniej niż w przypadku Chin (39,8%), Czech (37,7%), Polski (33,3%) czy Niemiec (30,5%), choć więcej, niż wynosi średnia dla państw świata (27%), a nawet USA (20% w 2015 r.)⁴³. Udział eksportu dóbr i usług w PKB wyniósł 19,2% w 2016 r., wobec 29,3% średnio dla świata, a np. 80,3% dla Czech, 52,3% – Polski, 46%, – Niemiec, 19,6% – Chin czy 12,5% – USA⁴⁴. Jak na tak duży kraj, udział Indii w światowym handlu jest poniżej potencjału. Eksport towarów z Indii w 2016 r. wart był 264 mld dol. (dla porównania z Polski niewiele mniej – 204 mld dol.), tj. tylko 1,65% światowego eksportu⁴⁵, co daje im 20. miejsce w świecie. Dla porównania, udział Chin w globalnym eksporcie to 13,15%, USA – 9,12%, Niemiec – 8,40%, a Polski – 1,27%. Skromna oferta eksportowa powoduje znaczny deficyt w handlu towarami. Dużo lepiej jest w odniesieniu do handlu usługami. W 2016 r. wyeksportowano usług za 165 mld, co stanowiło 3,35% eksportu światowego i dawało Indiom ósme miejsce w świecie. Z uwagi na niewielki udział handlu zagranicznego w indyjskim PKB gospodarka kraju oparta jest głównie na konsumpcji wewnętrznej i inwestycjach publicznych.

Słabość pracochłonnych gałęzi gospodarki tworzy problem nie tylko gospodarczy, ale też społeczny, zważywszy, że **każdego roku na indyjski rynek pracy wkracza prawie 12 mln nowych pracowników**. Szybko rozwijające się usługi czy branża IT – znak rozpoznawczy Indii – nie są w stanie wchłonąć takiej masy osób. Tworzenie nowych miejsc pracy utrudniają z kolei bariery dla przedsiębiorców.

W momencie zainicjowania programu w 2014 r. Indie zajmowały dopiero 142. miejsce na 189 ocenianych gospodarek w rankingu Banku Światowego na temat łatwości prowadzenia biznesu⁴⁶. Oznacza to, że działalność gospodarcza była tam zadaniem niezwykle trudnym i wymagającym, porównywalnym do sytuacji w krajach najbiedniejszych lub pogrążonych w konfliktach. Indie nieznacznie tylko wyprzedzały Zachodni Brzeg i Gazę (143.) czy Mali (146.), za to otrzymały słabszą ocenę niż Uzbekistan (141.), Jemen (137.) czy Pakistan (128.). Najgorsza sytuacja była w zakresie egzekwowania umów (186. miejsce na 189 gospodarek), uzyskiwania zezwoleń na budowę (184.), rejestrowania działalności (158.) i płacenia podatków (156.)⁴⁷. Przykładowo egzekwowanie umów, czyli dochodzenie należności w razie sporów (*enforcing*

⁴² Public Procurement (Preference to Make in India) Order, 2017, Department of Industrial Policy and Promotion, Government of India, 15 czerwca 2017 r.

⁴³ *Industry, value added (% of GDP)*, World Development Indicators, The World Bank.

⁴⁴ *Exports of goods and services (% of GDP)*, World Development Indicators, The World Bank.

⁴⁵ World Trade Organisation, Trade profiles: India, <http://stat.wto.org>.

⁴⁶ *Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2014.

⁴⁷ W latach 2014–2016 Bank Światowy wprowadzał istotne zmiany w metodologii przygotowywania raportu *Doing Business*, co powoduje nieco zamieszania w porównywaniu danych. Przykładowo według wcześniejszej metodo-

contracts) wymagało przeprowadzenia statystycznie 40 procedur i zajmowało średnio 1420 dni; do założenia spółki potrzeba było 11,9 procedury i 28,4 dnia. Najlepiej Indie plasowały się w takich kategoriach, jak ochrona mniejszościowych inwestorów (7.) i otrzymanie kredytu (36.).

Bariery regulacyjne i brak kapitału negatywnie odbijają się też na konkurencyjności i innowacyjności indyjskiej gospodarki. W 2014 r. Indie zajmowały 71. miejsce w rankingu globalnej konkurencyjności (Global Competitiveness Index) przygotowywanym przez Światowe Forum Ekonomiczne⁴⁸ i 80. miejsce w rankingu globalnej innowacyjności (Global Innovation Index) tworzonym przez kilka uniwersytetów we współpracy z agencją ONZ – Światową Organizacją ds. Własności Intelektualnej (WIPO)⁴⁹. Poważny problem korupcji miał odzwierciedlenie w relatywnie niskiej pozycji kraju (76.) w odpowiednim rankingu Transparency International⁵⁰.

Efekty programu

Wzrost napływu BIZ w ostatnich latach to pozytywny efekt ostatnich reform i zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej kraju. Wśród wielu korporacji, które ogłosiły rozpoczęcie produkcji i wejście na ten rynek, są m.in.: Oracle, Samsung, Huawei i Lenovo. Mimo sprzeciwu prezydenta USA Donalda Trumpa i gróźb pod adresem firm przenoszących produkcję za granicę także firma Apple Inc. zapowiedziała, że w indyjskiej fabryce będzie składać od tego roku model iPhone SE⁵¹. Amerykański gigant zbrojeniowy Lockheed Martin rozważa przeniesienie całej linii produkcyjnej samolotów F-16 z Teksasu do Indii, zabiegając o kontrakt na dostawę myśliwców⁵².

Od momentu ogłoszenia programu w 2014 r. kraj zdecydowanie poprawił swoje oceny w globalnych rankingach warunków prowadzenia biznesu, konkurencyjności i innowacyjności. W indeksie Banku Światowego (Doing Business) **Indie przesunęły się w górę o 42 miejsca – z 142. w 2014 weszły na 130. w 2015 i w 2016 r.**⁵³ Największy postęp – o 30 miejsc – odnotowały w ostatnim raporcie opublikowanym w listopadzie 2017 r.⁵⁴ Jako jedna z dziesięciu gospodarek poprawiły swoją pozycję w większości obszarów analizowanych przez analityków Banku Światowego. Razem z Brunei i Tajlandią wprowadziły w roku 2016–2017 największą liczbę reform regulacyjnych (w ośmiu z dziesięciu obszarów). Przykładowo skróciły czas potrzebny na płacenie podatków dzięki platformie internetowej do dokonywania płatności i zmniejszyły obciążenia administracyjne nakładane na przedsiębiorstwa. Zakładanie spółek ułatwiły jedna wspólna aplikacja na uzyskanie stałego numeru księgowego (PAN) i numeru identyfikacji podatkowej (TAN) oraz usprawnienie systemu internetowego do obsługi tych aplikacji. W stosunku do 2014 r. najbardziej poprawiły swoją pozycję w kategorii płacenia podatków (ze 156. na 119.), ograniczając liczbę płatności w ciągu roku do 13 (z 33 w 2014 r.) i czas potrzebny na to do 214 godzin (z 243), a także w zakresie egzekwowania umów (z 186. miejsca na 164.) i ogłaszania upadłości (ze 137. na 103.). Można oczekiwać, że wprowadzając podatek GST i kontynuując reformy, Indie będą nadal polepszały warunki prowadzenia biznesu.

---

logii w rankingu DB2014 Indie zajmowały 134. miejsce, a po zastosowaniu nowych rozwiązań spadły na 142. miejsce w DB2015.

⁴⁸ *The Global Competitiveness Report 2014–2015*, World Economic Forum, 2014.

⁴⁹ S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent (red.), *The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development*, Cornell University, INSEAD, WIPO, 2015.

⁵⁰ *Corruption Perceptions Index 2015*, Transparency International, www.transparency.org.

⁵¹ *Apple to start making iPhones in India, says state government*, BBC News, 3 lutego 2017 r.

⁵² S.P. Kapur, S. Ganguly, *F-16s, Made in India. Why Second Best Is Best*, Foreign Affairs, 14 marca 2017 r.

⁵³ *Doing Business 2016. Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2015; *Doing Business 2017: Equal Opportunity for All*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2016.

⁵⁴ *Doing Business 2018. Reforming to Create Jobs*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2017.

W ostatnich trzech latach Indie poprawiły swoje notowania o 31 miejsc w rankingu konkurencyjności (Global Competitiveness Index), z 71. w roku 2014 przesunęły się na 55. w 2015 i na 39. w 2016, aby spaść o jedno miejsce (na pozycję 40.) w ostatnim raporcie GCI 2017–2018⁵⁵. Podobnie w rankingu innowacyjności (Global Innovation Index) wspięły się o 21 miejsc – z 81. w roku 2015 na 66. w 2016 i 60. w ostatniej edycji rankingu z czerwca 2017⁵⁶.

Mimo tych pozytywnych zmian „Make in India” nie spełnia wszystkich pokładanych w nim nadziei, szczególnie w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy⁵⁷. W 2015 r. powstało w gospodarce tylko 1,35 mln stanowisk, a w 2014 r. 4,93 mln. Zagraniczne inwestycje koncentrują się głównie w sektorze usług, a tani import z Chin wypiera lokalnych producentów z rynku. Nie odnotowano jak dotąd znacznego wzrostu sektora wytwórczego. Wiele zagranicznych firm wstrzymuje się nadal przed inwestycjami w Indiach, oceniając dotychczasowe zmiany jako niewystarczające. Możliwe jednak, że jest jeszcze za wcześnie, aby oceniać długofalowe konsekwencje programu.

Współpraca międzynarodowa i szanse dla Polski

Cierpiąca na brak kapitału i technologii gospodarka Indii potrzebuje w realizacji programu wsparcia ze strony innych państw i organizacji międzynarodowych. Szczególnie pozytywnie odpowiedziały na indyjską inicjatywę Japonia i Korea, a także USA i niektóre kraje Europy Zachodniej. Japonia jako główny partner inwestuje w korytarz przemysłowy Delhi–Mumbaj, specjalne działania podjęły Niemcy czy USA. Departament Polityki Przemysłowej i Promocji (DIPP) ułatwia szybkie postępowanie i kompleksowe wsparcie dla firm chcących wejść do Indii – z Japonii (Japan Plus wystartował w październiku 2014 r.), Korei (Korea Plus w czerwcu 2016 r.) czy Niemiec.

Ramka 1. Polskie inwestycje w Indiach

Polskie firmy od lat obecne są na rynku indyjskim. Wśród największych polskich inwestycji wskazać można: zakład produkcji puszek Can Pack, fabrykę materiałów opatrunkowych należącą do Toruńskich Zakładów Materiałów Opatrunkowych (działalność przez spółkę Bella India – joint venture z indyjskim partnerem). Obecna w Indiach jest także firma Bioton (budowa fabryki w Pune). Zainwestowała tu firma Polmor, która utworzyła w Hajdarabadzie z partnerem z Indii przedsiębiorstwo wytwarzające konstrukcje spawane do pojazdów szynowych. Spółka Polskie Fabryki Mebli Forte zawarła w kwietniu 2017 r. umowę joint venture z Indian Furniture Products Limited i będą wspólnie produkować i sprzedawać w Indiach meble.

W sumie Indie są największym rynkiem dla polskich inwestycji w Azji (większym niż Singapur czy Chiny). Według NBP z tytułu polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Indiach na koniec 2014 r. należności osiągnęły wartość 258,3 mln dol., a w 2014 r. do Indii napłynęło 31,8 mln dol. Dane indyjskie podają jeszcze większe kwoty: 626 mln dol. polskich BIZ w latach 2000–2016, co dawało Polsce 26. miejsce na liście największych inwestorów w tym kraju. Według oficjalnych danych statystycznych polskie zaangażowanie kapitałowe w Indiach przewyższa zatem BIZ indyjskich inwestorów w Polsce. Większość polskich inwestycji trafia do przemysłu przetwórczego.

Źródło: Indie. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską, Departament Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Rozwoju, luty 2016 r., www.mr.gov.pl; także dane z Narodowego Banku Polskiego, „Go India” i PAIH.

⁵⁵ *The Global Competitiveness Report 2016–2017*, World Economic Forum, Geneva 2016.

⁵⁶ C. Jewell, S. Wunsch-Vincent, *The Global Innovation Index 2017: Innovation Feeding the World*, Cornell University, INSEAD, WIPO, 2017.

⁵⁷ J. Sengupta, *Two years of Modi government: Lack of job creation major weak point*, Observer Research Foundation, 27 maja 2016 r., www.orfonline.org.

Także polskie firmy z każdej niemal branży powinny rozważyć inwestycje w Indiach, jeśli myślą o wejściu na ten rynek. Przeniesienie produkcji jest najpewniejszym sposobem dostarczenia do milionów indyjskich konsumentów, biorąc pod uwagę taryfowe i pozataryfowe bariery eksportowe.

Aby wesprzeć polskich przedsiębiorców, rząd może zaoferować pogłębioną współpracę w wybranym sektorze, w którym Polska ma duży potencjał (jak przetwórstwo żywności, biotechnologie, obronność). Intensyfikacja spotkań na najwyższym szczeblu (np. od dawna planowana wizyta prezydenta RP w Indiach) i konkretna oferta Polski mogą ułatwić realizację wspólnych przedsięwzięć i szerzej otworzyć indyjski rynek dla polskich firm. Służyć temu mogłoby także **powołanie wspólnego Funduszu Technologicznego w strategicznym sektorze o szczególnym znaczeniu dla obu stron**. Warto rozważyć zawarcie **umowy o współpracy (MoU) między Polską Agencją Inwestycji i Handlu a jej indyjskim odpowiednikiem, Invest India**, co dałoby lepszy dostęp do informacji o planowanych inwestycjach i ułatwieniach dla partnerów zagranicznych. Obok istniejących już mechanizmów wsparcia dla firm (zob. s. 45) ważne jest zwiększenie nakładów na współpracę z Indiami i realizację kompleksowej strategii, obejmującej nie tylko promocję gospodarczą, lecz także inne dziedziny, podobnie jak robią to np. Niemcy⁵⁸.

„Digital India” („Cyfrowe Indie”)

Nazwa	Institucja odpowiedzialna	Strona www
Digital India	Ministerstwo Komunikacji i Technologii Informatycznych (Ministry of Electronics and Information Technology, Government of India)	http://digitalindia.gov.in http://meity.gov.in

Program „Digital India” (DI) jest inicjatywą flagową rządu, której celem jest przekształcenie Indii w społeczeństwo cyfrowe i gospodarkę opartą na wiedzy. Realizowany jest w trzech obszernych dziedzinach: 1) infrastruktury cyfrowej dostępnej dla każdego obywatela; 2) stworzenia dostępu do administracji cyfrowej i różnych usług publicznych na życzenie; 3) wzmocnienia kompetencji cyfrowych obywateli. Program obejmuje m.in. zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu, szkolenia z zakresu użytkowania technologii cyfrowych, dostarczenie aplikacji w językach regionalnych, promocję bezgotówkowych płatności i przekazów, poprawę cyberbezpieczeństwa. Ważnym celem inicjatywy jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu – największej korzyści ma przynieść warstwom najuboższym i często najgorzej wykształconym, włączając je w obieg gospodarczy i dostęp do informacji.

DI realizowany jest w ramach dziewięciu filarów⁵⁹, a w praktyce składa się z kilkunastu szczegółowych projektów i inicjatyw w zakresie cyfryzacji. Do najważniejszych można zaliczyć:

Aadhaar – program, w którym każdy mieszkaniec Indii otrzymuje unikalny, dwunastocyfrowy numer identyfikacyjny (*AADHAAR number*). Po raz pierwszy w Indiach wszyscy będą mieli jednolite dokumenty tożsamości i powstanie największa baza danych biometrycznych na świecie. Numer AADHAAR jest jednocześnie formą tożsamości elektronicznej i połączony z innymi

⁵⁸ Więcej na ten temat zob. P. Kugiel, *Wsparcie Niemiec dla firm na rynku indyjskim – wnioski dla Polski*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 4.

⁵⁹ To: szerokopasmowe łącza internetowe, powszechny dostęp do łączności mobilnej, publiczny dostęp do Internetu, e-zarządzanie: reforma rządu przez technologię, e-Kranti – elektroniczna dostawa usług, informacja dla wszystkich, produkcja elektroniki, IT dla tworzenia miejsc pracy oraz programy do szybkiego wdrożenia.

inicjatywami daje dostęp do szeregu świadczeń i usług administracji, zwiększając jej efektywność i przejrzystość.

BBNL (Bharat Broadband Network) – projekt mający stworzyć krajową sieć światłowodową (NOFN) w Indiach. W sumie ok. 250 tysięcy gmin wiejskich w 641 dystryktach ma zostać połączonych z szerokopasmowym Internetem. W budżecie na lata 2017–2018 rząd przeznaczył na ten cel 1,5 mld dol.

UMANG (Unified Mobile Application for New-Age Governance) – inicjatywa mająca na celu stworzenie jednej wspólnej zintegrowanej platformy i aplikacji na urządzenia mobilne, aby dać dostęp w jednym miejscu do wszystkich usług administracji. Ma zastąpić ok. 200 wcześniej istniejących aplikacji, które obejmowały ok. 1200 usług rządu centralnego, władz stanowych i lokalnych.

SWIFT (Single Window Interface for Trade) – projekt mający stworzyć „jedno okienko” dostępne internetowo do załatwienia wszystkich formalności związanych z handlem między stanami indyjskimi. Ma pomóc importerom i eksporterom obniżyć koszty, zaoszczędzić czas i ograniczyć biurokrację.

PMJY (Pradhan Mantri Jan-Dhan Yojana) – plan zakładający „włączenie” finansowe wszystkich gospodarstw domowych w Indiach. Ma zapewnić dostęp do konta w banku dla każdego gospodarstwa, edukację w zakresie usług finansowych, dostęp do kredytu, ubezpieczeń i emerytur. Według tego programu wszystkie świadczenia publiczne (na trzech poziomach administracji) mają być przekazywane bezgotówkowo na konta uprawnionych.

PMGDISHA (Pradhan Mantri Gramin Digital Saksharta Abhiyan) – plan przeszkolenia 600 tys. osób na obszarach wiejskich w zakresie technologii cyfrowych do kwietnia 2019 r. Ma przeciwdziałać wykluczeniu cyfrowemu osób najuboższych i pochodzących z najniższych klas społecznych, mniejszości oraz kobiet.

GeM (Government e-Marketplace) – rozwiązanie na zasadzie wykorzystania „jednego okienka” dla internetowej organizacji wszystkich zamówień na towary i usługi dla rządu i instytucji publicznych. Celem GeM jest poprawa transparentności i efektywności oraz przyspieszenie wykonania zamówień publicznych przy zwiększeniu konkurencji i uzyskaniu najlepszej ceny.

DI obejmuje działania różnych ministerstw i działów administracji centralnej i stanowej. **Rolę koordynacyjną odgrywa Ministerstwo Elektroniki i Technologii Informatycznych**, wydzielone w 2016 r. z Ministerstwa Komunikacji i Technologii Informatycznych. Nadrzędnym ciałem dbającym o planowanie i koordynację całego programu jest Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów (Cabinet Committee on Economic Affairs). Za realizację odpowiadają Komitet Monitorujący pod przewodnictwem premiera Indii, Grupa Doradcza oraz Najwyższy Komitet. **Koszt inicjatywy szacowany jest na ok. 16,5 mld dol. Ma zostać zrealizowana w trzy lata, do 2019 r.**

Wdrażanie programu przyspieszyło w związku z reformą demonetyzacyjną z listopada 2016 r., która wymusiła szybsze otwieranie kont bankowych i rejestrację w systemie Aadhaar. W ostatnich miesiącach setki milionów ludzi uzyskało elektroniczny numer identyfikacyjny i w efekcie niemal cała populacja Indii (1,26 mld na 30 lipca 2017 r.) jest w bazie Aadhaar. Tylko w pierwszym półroczu 2017 r. konta bankowe otworzyło ponad 300 mln ludzi. Rząd zwiększył wykorzystanie bezpośrednich transferów świadczeń społecznych i innych subsydiów na konta uprawnionych.

Uzasadnienie

Poprzez „Digital India” rząd chce zdyskontować duży potencjał Indii w zakresie nowych technologii. Liczy na wykorzystanie tzw. dywidendy cyfrowej, czyli szeroko rozumianych skutków rozwojowych wynikających z korzystania z technologii cyfrowych. **Indie mają trzecią największą liczbę użytkowników Internetu (ponad 300 mln), za USA i Chinami.** Już teraz jest tam np. najwięcej na świecie zarejestrowanych użytkowników Facebooka (241 mln w lipcu 2017 wobec 240 mln w USA i 139 mln w Brazylii) i druga po USA (68 mln) największa grupa aktywnych użytkowników Twittera (41 mln w maju 2016 r.)⁶⁰. Mimo to według Banku Światowego ciągle ponad miliard mieszkańców kraju nie miało w 2015 r. stałego dostępu do Internetu (*off-line population*) – też najwięcej na świecie⁶¹. Według tego samego raportu sytuacja będzie się dynamicznie zmieniać, a **liczba korzystających z Internetu ma wzrosnąć do 650 mln w 2020 r.**, co stworzy nowe możliwości gospodarcze.

Już teraz Indie są liderem w sektorze IT i BPO (zarządzanie procesami biznesowymi). Sektor ten wytworzył dochód w wysokości 146,5 mld dol. w 2015 r., gdzie prawie 100 mld pochodziło z eksportu usług i produktów (co stanowiło aż 35% wartości eksportu towarów)⁶². Jego udział w PKB wzrósł do 9,3% z 1,2% w 1998 r. Zatrudnienie w sektorze znalazło w 2016 r. bezpośrednio 3,7 mln osób, a pośrednio dodatkowo ponad 10 mln. Indyjski przemysł IT ma 4,26% udziału w globalnym rynku IT. Indyjskie firmy IT, jak Infosys, Wipro, Tata Services Consultancy, stały się już korporacjami globalnymi, inwestującymi na całym świecie. W 2015 r. miały 670 oddziałów w 78 państwach, w tym w Polsce.

Współpraca międzynarodowa i szanse biznesowe

Zamówienia rządowe w realizacji poszczególnych projektów DI są kierowane do podmiotów indyjskich i firmy zagraniczne mają ograniczone możliwości skorzystania bezpośrednio na tej współpracy. Co jednak ważne, cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa tworzy w Indiach ogromny rynek e-commerce. Powstają więc możliwości biznesowe dla branży IT, telekomunikacji, handlu internetowego itp. Sam sektor usług teleinformatycznych i usług dla biznesu ma według szacunków rosnać w tempie 9,5% rocznie, do poziomu 300 mld dol. w 2020 i 350 mld w 2025 r. Rynek tzw. usług w chmurze ma rosnać najszybciej (30% rocznie) i osiągnąć wartość 650–700 mld dol. w 2020 r. Segment mediów społecznych może tworzyć rynek wart 250 mld dol. w 2020 r. Także handel internetowy, szacowany obecnie na 12 mld dol., ma dynamicznie rosnać. W sumie cały ten przemysł ma oferować rynek wart ok. 1 bln dol. w 2020 r.⁶³

Zainteresowanie współpracą i działalnością w Indiach zgłaszają międzynarodowe koncerny i państwa. Wsparcie we wdrożeniu DI zaoferowały m.in. USA, które powołały grupę roboczą ds. informatyki i technologii komunikacyjnych (US-India Information and Communication Technology Working Group). Także Polska powinna rozważyć możliwość bliższej współpracy w implementacji DI i dzielenia się doświadczeniami w zakresie e-administracji, gospodarki cyfrowej czy bezpieczeństwa cyfrowego. Dynamiczny wzrost sektora oznacza duże możliwości dla polskich firm IT, BPO, e-handlu itp.

⁶⁰ *Leading countries based on number of Facebook users as of July 2017 (in millions)*, Statistics Portal, www.statista.com; *Number of active Twitter users in leading markets as of May 2016 (in millions)*, Statistics Portal, www.statista.com.

⁶¹ *World Development Report 2016: Digital Dividends*, The World Bank, 2016.

⁶² *Sectoral Report: IT&ITES*, India Brand Equity Foundation, marzec 2017 r., www.ibef.org.

⁶³ *Ibidem*.

Ramka 2. Dobry przykład: Billenium Sp. z o.o.

Jak dotąd, to indyjskie firmy sektora IT i BPO inwestowały w Polsce. Nad Wisłą obecne są główne indyjskie koncerny, jak Wipro, Infosys czy Tata Consultancy. Co ciekawe, kierunek inwestycji udało się niedawno odwrócić pierwszemu polskiemu przedsiębiorstwu.

Billennium Sp. z o.o. jest firmą technologiczną o zasięgu globalnym, która od 14 lat pomaga klientom tworzyć innowacyjne rozwiązania IT. Zatrudnia ponad 500 specjalistów w pięciu oddziałach w kraju, a także w biurach w Pune (Indie) i USA. Projekty i usługi Billennium obejmują: outsourcing IT, systemy klasy BPM, usługi zarządzane, system do elektronicznego obiegu dokumentów, projekty własne i dedykowane, CRM, platformy rozliczeniowe, systemy wspierające biznes, innowacyjne rozwiązania mobilne. Spółka ma doświadczenie w zarządzaniu obszarami IT międzynarodowych korporacji i świadczy usługi w modelu 24/7/365 w trzech strefach czasowych.

Pod koniec roku 2016 firma założyła w Indiach spółkę Billennium India Private Limited, a na początku 2017 otworzyła oddział w Pune – mieście uniwersyteckim na zachodzie kraju. Zespół Billennium w Pune składa się w tej chwili z 10 specjalistów z branży IT, mających umiejętności m.in: TIBCO, SharePoint i Pega, a kierowany jest przez menadżera oddelegowanego z biura Billennium w Lublinie. Z biura w Pune, podobnie jak w Lublinie, firma świadczy klientom z całego świata usługę „Global Support” w trybie 24/7/365.

„Nasza obecność na takich rynkach jak indyjski – uważa Emilia Dryżałowska, international relations manager – podyktowana jest wyjściem naprzeciw oczekiwaniom naszych klientów z całego świata. Zdecydowaliśmy się na biuro w Indiach ze względu na dostępność wykwalifikowanych specjalistów IT na tym rynku oraz położenie geograficzne pozwalające na obsługę klientów zgodnie ze strategią *follow the sun*. Firma planuje stały wzrost zespołu oraz powiększanie zakresu świadczonych przez niego usług i posiadanych kompetencji”.

Źródło: wywiad autora z Emilią Dryżałowską, październik 2017 r.

„Clean India Mission”
(hindi: „Swachh Bharat Abhiyan” – „Misja na rzecz Czystych Indii”)

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Clean India Mission	Ministerstwo Wody Pitnej i Infrastruktury Sanitarnej (Ministry of Drinking Water and Sanitation, MDWS) Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich (Ministry of Housing and Urban Affairs)	http://swachhbharatmission.org.in www.swachhbharaturban.in

„Clean India” jest narodową kampanią prowadzoną przez rząd Indii, mającą na celu oczyszczenie ulic i poprawę infrastruktury sanitarnej we wszystkich indyjskich miastach i gminach (ponad 4000). Kampania została oficjalnie zainicjowana 2 października 2014 r. w Nowym Delhi przez premiera Narendrę Modiego. Program ma potrwać pięć lat, do 2 października 2019 r., kiedy wypadają 150. urodziny Mahatmy Gandhiego, „ojca” niepodległych Indii. Do tego czasu Indie mają uporać się z problemem załatwiania potrzeb fizjologicznych na świeżym powietrzu (*Open Defecation Free India*) przez wybudowanie toalet prywatnych, wspólnotowych i publicznych. W ramach inicjatywy planuje się w sumie zbudowanie ponad 12 mln toalet na obszarach wiejskich i w miastach, zapewnienie wszystkim dostępu do bezpiecznej wody pitnej, systemu utylizacji odpadów oraz czystych ulic i dróg. Zakłada się też stworzenie skutecznego mechanizmu monitorowania stosowania latryn oraz edukację i zmianę zwyczajów higienicznych

obywateli⁶⁴. Za realizację kampanii na obszarach wiejskich odpowiada Ministerstwo Wody Pitnej i Infrastruktury Sanitarnej (Ministry of Drinking Water and Sanitation), natomiast w miastach Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich (Ministry of Housing and Urban Affairs). Szacuje się, że koszt inwestycji w ramach projektu może osiągnąć 29 mld dol., z czego 9,2 mld dol. ma pochodzić z budżetu państwa, a reszta od partnerów zagranicznych, sektora prywatnego i władz stanowych. W budżecie na rok 2016–2017 zarezerwowano na ten cel 1,3 mld dol. Przykładowo rząd zapewnia zachętę w postaci 220 dol. dofinansowania na budowę toalety przez rodziny żyjące poniżej granicy ubóstwa. Władze finansują też inwestycje w infrastrukturę publiczną (kanalizacja, gospodarowanie odpadami, ujęcia wody pitnej).

Tylko od kwietnia 2014 r. do stycznia 2015 r. zbudowano w ramach programu ponad 3,1 mln toalet, a do sierpnia 2015 r. ich liczba wzrosła do 8 mln. Pod koniec 2016 r. ogłoszono, że 56 z 707 dystryktów w Indiach nie ma już problemu braku toalet.

Uzasadnienie

Według UNICEF w 2014 r. niemal połowa populacji Indii (594 mln) załatwiała swoje potrzeby fizjologiczne w otwartej przestrzeni⁶⁵. Stanowiło to blisko 90% takich przypadków w Azji Południowej i 59% z 1,1 mld ludzi doświadczających podobnego problemu na całym świecie. Spis ludności z 2011 r. pokazywał, że 53% gospodarstw domowych nie ma toalet, a jeszcze gorzej jest na obszarach wiejskich, gdzie dotyczy to 69% domów⁶⁶. W 2010 r. ciągle blisko 100 mln Indusów nie miało dostępu do źródeł uzdatnianej wody pitnej, mimo ogromnego postępu poczynionego od 1990 r. (ponad 500 mln uzyskało taki dostęp)⁶⁷.

Ta sytuacja wciąż rodzi poważne zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa ludzi. Brak infrastruktury wodno-kanalizacyjnej jest jednym z głównych źródeł chorób, m.in. zakaźnych, zwłaszcza dotyczących dzieci⁶⁸. Wysokie ryzyko zakażenia wody mikroorganizmami (bakterie, wirusy, ameby) jest częstym powodem biegunki u dzieci poniżej piątego roku życia. Szacuje się, że każdego roku odwodnienie zabija 188 tys. dzieci w Indiach⁶⁹. Jest też przyczyną innych dolegliwości, niedożywienia, wygłodzenia i częstszych infekcji, jak zapalenie płuc, co skutkuje problemami w dorosłym życiu. Wskazuje się przykładowo, że konieczność oddalania się poza dom zwiększa ryzyko ukąszeń przez gady i owady, a w przypadku kobiet lub dziewczynek – stania się ofiarą gwałtu. Zjawisko braku toalet nie jest zatem jedynie wyzwaniem społecznym czy medycznym, tylko czynnikiem o poważnych skutkach gospodarczych, osłabiającym kapitał ludzki.

Współpraca międzynarodowa i szanse dla Polski

Wsparcie w zakresie finansowania, pomocy technicznej czy wymiany doświadczeń zaoferowało wiele krajów, organizacji międzynarodowych i pozarządowych, agencji i firm

---

⁶⁴ Warto zauważyć, że program jest kontynuacją trwających wiele lat inicjatyw w tym zakresie. Pierwszy narodowy program budowy sanitariatów na obszarach wiejskich rozpoczął się już w 1986 r. (jako „Comprehensive Rural Sanitation Programme”). W 1999 r. program został zrestrukturyzowany i zaczął działać jako „Total Sanitation Campaign”, którą w 2012 r. poprzedni premier Manmohan Singh zmienił w „Nirmal Bharat Abhiyan”. Ta kampania z kolei dała podstawę obecnej „Clean India” („Swachh Bharat Abhiyan”).

⁶⁵ 50 percent of India's population defecates in the open: UNICEF, India Sanitation Portal, 3 czerwca 2014 r., www.indiasanitationportal.org.

⁶⁶ Water, environment and sanitation, Unicef India, <http://unicef.in>.

⁶⁷ Progress on Drinking Water and Sanitation: 2012 Update, UNICEF, World Health Organization, 2012, www.unicef.org.

⁶⁸ Eliminate open defecation, UNICEF India, <http://unicef.in>.

⁶⁹ *Ibidem*.

prywatnych⁷⁰. W marcu 2016 r. rząd Indii podpisał z Bankiem Światowym umowę kredytową o wartości 1,5 mld dol. na realizację inicjatywy. Środki na ten cel przeznaczyły m.in. USAID i Bill and Melinda Gates Foundation. Unia Europejska także zaoferowała pomoc i podczas szczytu w Brukseli 30 marca 2016 r. obie strony utworzyły Partnerstwo ds. Wody UE–Indie (India–EU Water Partnership). Platforma ma łączyć zainteresowane kraje członkowskie, stany indyjskie, europejskie i indyjskie instytucje, przedstawiciele biznesu i społeczeństwa obywatelskiego w celu „wzmocnienia technologicznych, naukowych i zarządczych zdolności UE i Indii w zakresie gospodarki wodnej”⁷¹. W ramach współpracy powołano wspólną grupę roboczą ds. wody i zobowiązano się do regularnej organizacji europejsko-indyjskich forów ds. wody (Indo-European Water Forum).

Współpraca międzynarodowa stwarza też duże szanse komercyjne dla firm zagranicznych, w tym polskich, w sektorach: gospodarki wodno-ściekowej, produktów sanitarnych i higienicznych, gospodarki odpadami, producentów toalet, sanitariatów, oczyszczalni ścieków czy stacji uzdatniania wody.

Ramka 3. Dobry przykład: Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych

Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych (TZMO) są pierwszą polską firmą inwestującą w Indiach po 1989 r. Zaczęły tam działać już w 2001 r. i obecnie mają dwie spółki. Pierwsza, Bella Premier Happy Hygiene Care Private Limited (Pvt. Ltd.), powołana w 2002 r. jako joint venture TZMO SA i indyjskiego partnera, należy do Grupy TZMO. Ma siedzibę i zakład produkcyjny w dystrykcie Dindigul w stanie Tamilnadu, na południu Indii. Od 2013 r. spółka jest w pełni własnością polskiego kapitału z ugruntowaną pozycją dającą gwarancję najwyższej jakości rozwiązań higienicznych dostosowanych do rynku indyjskiego.

Druga spółka, Bella India Healthcare Pvt. Ltd., została utworzona w 2013 r. Jej wyłącznym właścicielem jest TZMO Group Ltd. W wyniku dynamicznego rozwoju biznesu oraz planów ekspansji powstała konieczność wyodrębnienia spółki handlowej działającej w całym Indiach. Spółka rozpoczęła działalność w 2014 r. w Bangalore w stanie Karnataka. Do jej podstawowych zadań należy prowadzenie sprzedaży nowoczesnych produktów higienicznych i kosmetycznych pod markami Bella i Happy, produktów dla osób z problemem nietrzymania moczu pod marką Seni oraz innych artykułów produkowanych w Grupie.

Bella India prowadzi sprzedaż na obszarze całego Indii, ale w szczególności w stanach Karnataka, Kerala, Telangana, Andhra Pradesh oraz Maharashtra. Przykład TZMO pokazuje, że firmy, które przyjmują długofalową perspektywę działalności w Indiach, produkują na miejscu i dopasowują się do lokalnych warunków, mogą odnieść znaczący sukces na tym rynku.

Źródło: strona TZMO, www.tzmo-global.com/pl_PL.

⁷⁰ USAID, Bill and Melinda Gates Foundation to assist in Swachh Bharat Mission in urban areas, 13 stycznia 2015 r., Ministry of Information and Broadcasting, <http://inbministry.blogspot.in>.

⁷¹ Joint Declaration by the Republic of India and the European Union (EU) on an India–EU Water Partnership (IEWP), Brussels, 30 marca 2016 r.

„Clean Ganga” („National Mission for Clean Ganga”, NMCG
– „Narodowa Misja Oczyszczenia Gangesu”)

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Clean Ganga Mission	Ministerstwo Zasobów Wodnych, Rozwoju Rzek i Odnowienia Gangesu (Ministry for Water Resources, River Development and Ganga Rejuvenation)	www.nmcg.nic.in http://mowr.gov.in

„Clean Ganga” to flagowy program rządowy mający na celu oczyszczenie Gangesu i jego wszystkich dopływów. Zakłada usunięcie zanieczyszczeń, konserwację i odnowienie największej rzeki Indii, która ma status świętej. Realizowany jest na obszarze ośmiu stanów północnych Indii zamieszkałych przez ponad 500 mln ludzi. Program został uruchomiony w czerwcu 2014 r. na bazie wcześniejszych inicjatyw.

We wrześniu 2016 r. na mocy specjalnej ustawy powołana została nowa instytucja do realizacji programu: National Council for Rejuvenation, Protection and Management of River Ganga (inaczej National Ganga Council) pod przewodnictwem premiera Indii. Za bieżący nadzór nad programem odpowiada Ministerstwo Zasobów Wodnych, Rozwoju Rzek i Odnowienia Gangesu (Ministry for Water Resources, River Development and Ganga Rejuvenation). **Rząd przeznaczył na budżet programu ok. 3,1 mld dol. na pięć lat.** We wrześniu 2014 r. utworzono specjalny fundusz na ten cel (Clean Ganga Fund), który ma gromadzić dodatkowe środki na inwestycje. W ramach inwestycji mają być finansowane takie działania jak:

- 1) oczyszczanie Gangesu;
- 2) zakładanie i unowocześnianie oczyszczalni ścieków w miastach wzdłuż rzeki i jej dopływów oraz budowa sieci kanalizacyjnych;
- 3) ochrona i zachowanie bioróżnorodności rzeki;
- 4) rozwój publicznych udogodnień;
- 5) renowacja ghatów (kamienne nabrzeża rzek w Indiach);
- 6) badania i rozwój innowacyjnych projektów w zakresie gospodarki rzekami.

Uzasadnienie

Ganges – święta rzeka Indii – należy do najbardziej zanieczyszczonych rzek świata. Stwarza to zagrożenie nie tylko dla środowiska naturalnego i życia milionów mieszkańców, lecz także dla gospodarki kraju. W dorzeczu Gangesu powstaje aż 40% PKB, a rzeka jest źródłem wody pitnej, irygacji pól, zasobem dla przemysłu i w praktyce także wielkim kanałem dla utylizacji odpadów. Każdego dnia z miast nad Gangesem do rzeki trafiają ogromne ilości odpadów stałych i przemysłowych oraz ponad 3 mld litrów ścieków, tylko w niewielkim procencie poddanych oczyszczaniu⁷². Aż 70–80% tych zanieczyszczeń pochodzi od mieszkańców, a tylko 15% jest pochodzenia przemysłowego. Wiele śmieci ostatecznie dociera do Oceanu Indyjskiego. Ganges umiera i zagraża milionom osób. W marcu 2017 r. Sąd Najwyższy stanu Utharkhand uznał dopływ Gangesu – Jamunę – za „żyjącą istotę” i przyznał jej wynikające z tego prawa. Jednak to nie zmiana statusu prawnego, ale budowa nowej infrastruktury i zmiana zwyczajów mogą pomóc w uratowaniu rzeki.

⁷² The National Ganga River Basin Project, The World Bank, 23 marca 2015 r., www.worldbank.org.

Współpraca międzynarodowa i szanse biznesowe

Realizację programu wsparły Bank Światowy (kredyt 1 mld dol.) oraz Japońska Agencja Współpracy Międzynarodowej, która realizuje jeden projekt nad Gangesem w Waranasi. Podobnie jak program „Clean India”, „Clean Ganga” stwarza największe szanse dla firm z branży gospodarki wodno-ściekowej, a także instytucji zajmujących się ochroną środowiska czy gospodarką wodną. Polska może też podzielić się swoimi doświadczeniami w zakresie oczyszczania Wisły, budowy oczyszczalni ścieków, stacji uzdatniania wody, poprawy infrastruktury nadrzecznej itp.

Ramka 4. Dobry przykład: firma Ekolog Sp. z o.o.

Firma Ekolog Sp. z o.o. z Piły od ponad 30 lat działa w Polsce i za granicą (m.in. w Kazachstanie, na Ukrainie, w Chinach) w branży wodnej, ściekowej, odpadowej, infrastruktury komunalnej oraz energii odnawialnej. Oferuje pełen łańcuch usług, od konsultingu i projektowania począwszy, przez budowę, dostawy urządzeń, montaż oraz rozruch technologiczny, a na eksploatacji kończąc. Realizuje też projekty finansowane przez międzynarodowe instytucje finansowe, m.in. celowe fundusze Unii Europejskiej, Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju.

W 2015 r. firma rozpoczęła działania na rynku indyjskim. Ma dwa biura przedstawicielskie – w Nowym Delhi i Bangalore, zatrudniające dwie osoby. Dodatkowo organizuje bardzo często wyjazdy polskich specjalistów do Indii. Ekolog przyjmuje w Indiach różne formy, w zależności od projektu i zamówienia. Najczęściej jest to konsorcjum z partnerem indyjskim lub SPV (Special Purpose Vehicle) – spółka zależna o własnej strukturze aktywów i pasywów, której zobowiązania są zabezpieczone, jeśli nawet „spółka matka” zbankrutuje. Przez 2,5 roku obecności na rynku Ekolog nawiązał współpracę i podpisał porozumienia z największymi firmami lokalnymi aktywnymi w podobnym sektorze. Zaprezentowano dziesiątki ofert technologicznych i rozwiązań technicznych w zakresie ochrony środowiska. Firma przystąpiła dotąd do sześciu przetargów oficjalnych i wystosowała kilkanaście ofert „zaczepnych”. Te intensywne prace zaczęły już przynosić efekty.

Dotychczas największym sukcesem firmy jest wygranie przetargu o wartości 40 mln dol. na budowę i 22 lata eksploatacji Zakładu Przetwarzania Odpadów Komunalnych dla Związku Gmin SONEPAT. W tym celu utworzone zostało konsorcjum z firmą indyjską NMPL z Gurgaon. Projekt został przyznany w trybie zamówień publicznych władz stanu Haryana. Jest realizowany w ramach programu „Swatch Bharath” („Clean India”) i podlega priorytetowi: Waste to Energy. Obecnie firma bierze udział w trzech kolejnych postępowaniach (w tym na budowę oczyszczalni ścieków) i widzi znaczące możliwości na rynku indyjskim.

Źródło: wywiad autora z Grzegorzem Heizerem, Ekolog Sp. z o.o., październik 2017 r.

**„Skill India Mission” – („Pradhan Mantri Kaushal Vikas Yojana”, PMKVY
– „Misja Rozwoju Umiejętności”**

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Skill India Mission	Ministerstwo Szkolnictwa Zawodowego i Przedsiębiorczości (Ministry of Skill Development and Entrepreneurship)	www.skilldevelopment.gov.in

„Skill India Mission” została oficjalnie zainicjowana przez premiera Modiego 15 lipca 2015 r. w celu przyspieszenia i poprawy koordynacji działań zmierzających do lepszego przygotowania zawodowego Indusów. **Głównym celem Misji jest przeszkolenie zawodowe 400 mln osób na terenie całych Indii do 2022 r.** Jej założenia oparte są na dokumencie rządowym *National Policy for Skill Development and Entrepreneurship 2015*. Program ma za zadanie lepiej

dopasować też kompetencje pracowników do potrzeb pracodawców i rynku pracy. W tym sensie jest komplementarny do kampanii „Make in India”⁷³.

Inicjatywa wdrażana jest przy współpracy z władzami stanowymi, sektorem prywatnym, organizacjami pozarządowymi i uczelniami. W ramach Misji pierwotnie rozpoczęto siedem sub-misji: 1) treningu instytucjonalnego, 2) ds. infrastruktury, 3) zbieżności, 4) przygotowania trenerów, 5) zatrudnienia za granicą, 6) zrównoważonych dochodów, 7) poprawy infrastruktury publicznej.

Za realizację Misji odpowiada **Ministerstwo Szkolnictwa Zawodowego i Przedsiębiorczości** (Ministry of Skill Development and Entrepreneurship), specjalnie w tym celu utworzone w listopadzie 2014 r. Bezpośrednim zarządzaniem programem zajmuje się departament (Mission Directorate), który wspomagany jest przez trzy instytucje: Narodową Agencję Umiejętności Narodowych (National Skill Development Agency, NSDA), Narodową Korporację Rozwoju Umiejętności (National Skill Development Corporation, NSDC) oraz Wydział Generalny ds. Szkoleń (Directorate General of Training, DGT). Nad całością nadzór sprawuje Rada Zarządzająca pod przewodnictwem premiera Indii, która zapewnia też koordynację prac różnych ministerstw w tym zakresie.

Realizacja Misji opłacana jest z budżetu Ministerstwa Szkolnictwa Zawodowego i Przedsiębiorczości. W roku fiskalnym 2017–2018 budżet ministerstwa wyniósł 450 mln dol., a łączne nakłady na przygotowanie zawodowe i wsparcie młodych Indusów na rynku pracy przewidziano w kwocie 2,6 mld dol.⁷⁴ Pozyskiwaniem dodatkowych środków na realizację programu zajmuje się też Narodowy Fundusz Rozwoju Umiejętności (National Skill Development Fund, NSDF). Do kwietnia 2017 r. w ramach programu przeszkolono 9,2 mln ludzi, ponad 3,5 mln odbyło praktyki zawodowe, do programu dołączyło 290 partnerów i 4,5 tys. centrów szkoleniowych⁷⁵.

Uzasadnienie

Indie mają jedną z największych i najmłodszych, ale też najsłabiej przygotowanych do zawodu populacji. Blisko 54% mieszkańców nie skończyło 25 roku życia, a 62% jest w wieku produkcyjnym (15–59 lat). Średnia wieku w Indiach wynosiła w 2015 r. niespełna 27 lat, o dzień mniej niż w Chinach i prawie 20 lat mniej niż w Japonii (zob. wykres nr 3). Oznacza to, że na rynek pracy będzie wkraczało w najbliższych latach nowe pokolenie pracowników. Ta przewaga demograficzna potrwa jednak tylko do 2040 r., kiedy społeczeństwo zacznie się wyraźnie starzeć. Indie mają więc ograniczony czas na wykorzystanie dywidendy demograficznej. W przeciwnym razie rozmiar populacji może zmienić się w demograficzną katastrofę.

Tymczasem **szacuje się, że jedynie 2,3% siły roboczej w Indiach przeszło formalne przeszkolenie zawodowe** – w porównaniu z 68% w Wielkiej Brytanii, 75% w Niemczech, 52% w USA, 80% w Japonii czy 96% w Korei Południowej⁷⁶. Krajowe zdolności kształcenia zawodowego szacowane były w latach 2012–2013 na 7 mln osób rocznie, choć jego jakość często pozostawia wiele do życzenia. Chociaż język angielski jest oficjalnym językiem pomocniczym i przyjmuje się, że jest w powszechnym użyciu, dobrze zna go jedynie 12% mieszkańców. Ogromna część nawet wykształconych osób nie ma przygotowania do podjęcia pracy, co czyni je niezatrudnialnymi. Odpowiednie wykształcenie i przysposobienie do zawodu jest zatem warunkiem wykorzystania

⁷³ *National Policy for Skill Development And Entrepreneurship 2015*, Ministry of Skill Development and Entrepreneurship, lipiec 2015 r., <http://pibphoto.nic.in>.

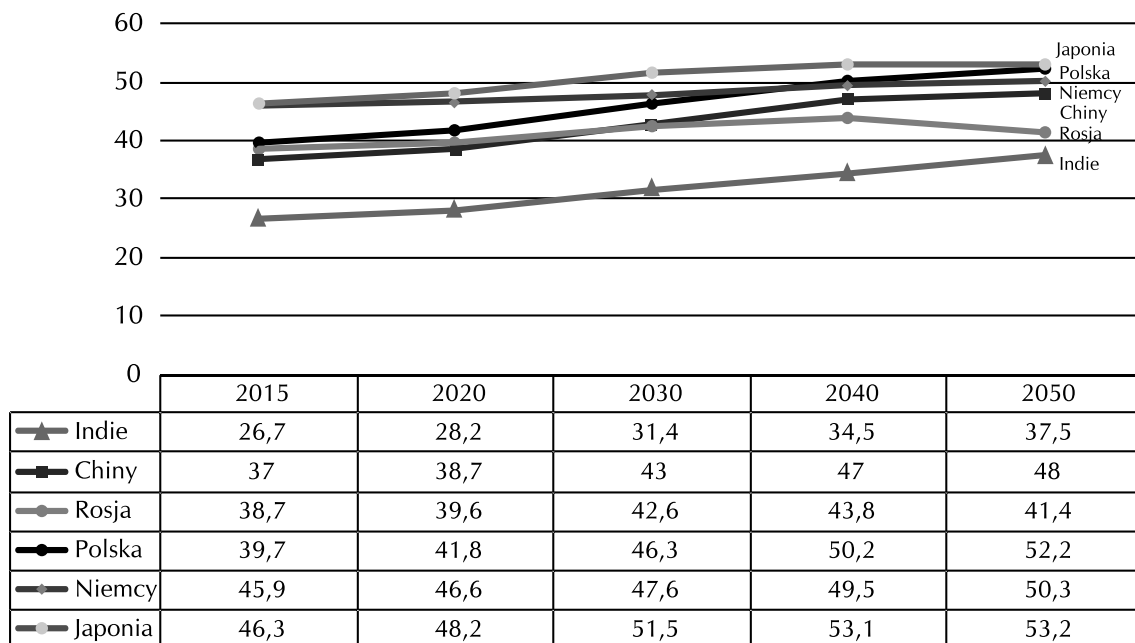
⁷⁴ *To boost Skill India Mission, Govt sets aside RS. 17,000 crore in Budget*, „The Economic Times”, 3 lutego 2017 r., <http://economictimes.indiatimes.com>.

⁷⁵ Strona NSDC, www.nsdcindia.org.

⁷⁶ *National Skill Development Mission. A Framework for Implementation*, Government of India, Ministry of Skill Development and Entrepreneurship, www.nsdcindia.org.

potencjału gospodarczego kraju. Co więcej, lepiej przygotowane kadry indyjskie mogą stać się też rezerwuarem pracowników dla starzejącego się społeczeństwa krajów wysoko rozwiniętych.

Wykres 3. Prognozowana średnia wieku społeczeństw w wybranych państwach w latach 2015–2050

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *World Population Prospects: The 2017 Revision*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

Współpraca międzynarodowa i szanse dla Polski

Indie liczą też na pomoc i zaangażowanie partnerów zagranicznych. Swoją rolę w programie zgłosiły już międzynarodowe korporacje i kraje rozwinięte, m.in. Wielka Brytania, Niemcy i Japonia. Już podczas konsultacji międzyrządowych w Delhi w październiku 2015 r. Niemcy podpisały z Indiami porozumienie o współpracy w zakresie rozwoju umiejętności i szkolenia zawodowego, na mocy którego powołano grupę roboczą do wypracowania wspólnych inicjatyw. W sierpniu 2016 r. Niemcy przekazały 3 mln euro na trzyletni projekt mający na celu dopasowanie niemieckiego „podwójnego systemu” szkolenia (opartego na bliskich powiązaniach między przemysłem a szkolnictwem) do trzech wybranych klastrów przemysłowych w Indiach⁷⁷.

Program „Skill India” otwiera też szanse dla polskich partnerów, szczególnie uczelni, ośrodków naukowych i szkolenia zawodowego. Indusi są dziś drugą największą grupą studentów studiujących za granicą, po Chińczykach. W 2016 r. roku ponad 255 tys. Indusów studiowało poza granicami swojego kraju (wobec 800 tys. Chińczyków), najwięcej w Australii, USA i UK⁷⁸. Zaostrzenie wydawania wiz do USA i Australii, zmiany w brytyjskiej polityce migracyjnej związane z brexitem i niższe koszty studiów w Polsce stwarzają dla polskich uczelni nowe możliwości pozyskiwania studentów z Indii. Ich liczba w ostatnich latach dynamicznie wzrasta – z 545 w roku akademickim 2014–2015 do 896 w 2015–2016 i 2156 w 2016–2017 (wzrost

⁷⁷ *India and Germany join hands on skill agenda Germany Contributes 22.6 CRORES INR for Skill Development in India*, Press Information Bureau, Government of India, Ministry of Skill Development and Entrepreneurship, 23 sierpnia 2016 r.

⁷⁸ *Outbound internationally mobile students by host region*, UNESCO Institute for Statistics.

o 240%)⁷⁹. Studenci z Indii stali się trzecią największą grupą obcokrajowców na polskich uczelniach po Ukraińcach i Białorusinach. Jednocześnie należy przyjąć rozwiązania, które zminimalizują ryzyko wykorzystywania „ścieżki edukacyjnej” jako kanału migracji do Unii Europejskiej, m.in. wzmacniając proces weryfikacji i rekrutacji studentów z Indii. Także zapowiadane odtworzenie polskiego systemu szkolnictwa zawodowego i przygotowywana reforma nauki i szkolnictwa wyższego otwierają nowe perspektywy współpracy w tym zakresie.

Ramka 5. Dobry przykład: Indo-European Education Foundation

Indo-European Education Foundation jest polską organizacją non profit i Centrum Badawczym działającym od 2013 r. Misją Fundacji jest stworzenie mostu między Indiami a Polską na podstawie projektu Academia-Industry Interlinked Model of Business Cooperation, stanowiącego unikalną platformę dla studentów, środowisk naukowych i biznesowych. Przedsięwzięcie ma na celu wsparcie programu umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego oraz zwiększenie udziału nauki i szkolnictwa wyższego we wzroście gospodarczym kraju przez stworzenie przedsiębiorcom możliwości i narzędzi do ekspansji na rynku indyjskim, odległym, ale o dużym potencjale.

Fundacja realizuje program wspierający rekrutację studentów na polskie uczelnie – Indian Test the Common Entrance Test (CET). Program dedykowany jest studentom z Indii i Azji Południowej, którzy poszukują możliwości studiowania w Polsce, i ma na celu weryfikację poziomu ich wiedzy oraz finansowego zaplecza przed dołączeniem do grona studentów polskich uczelni. Fundacja realizuje również program „Poland Go India”, promujący współpracę uczelni i przedsiębiorców z Polski i Indii. Jest ponadto inicjatorem oraz współorganizatorem konferencji o zasięgu międzynarodowym, seminariów, szkoleń i publikacji dotyczących badań naukowych i współpracy przemysłowej, dostępnych zarówno w Polsce, jak i w Indiach.

Obecnie Fundacja współpracuje z kilkunastoma państwowymi i prywatnymi uczelniami z całego kraju, m.in. z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie, Szkołą Biznesu Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetem Humanistyczno-Technologicznym w Radomiu, Wyższą Szkołą Informatyki i Umiejętności w Łodzi, Europejską Szkołą Prawa i Administracji, SGGW, PWSZ w Nysie i innymi. Do grona partnerów Fundacji należą czołowe ośrodki akademickie w Indiach, jak również w Rumunii, Hiszpanii czy na Ukrainie.

W ciągu niespełna czterech lat działalności Fundacja zorganizowała kilkanaście międzynarodowych konferencji w Polsce i w Indiach. Pomogła w rekrutacji blisko tysiąca studentów z Azji Południowej (672 tylko w 2017 r.) i przeprowadziła warsztaty przygotowujące do przyjazdu do Polski dla ponad 2000 osób.

Biorąc pod uwagę ogromne potrzeby edukacji i kształcenia w Indiach oraz rosnące możliwości podażowe w tym zakresie w Polsce, Fundacja widzi duży potencjał zacieśnienia współpracy. W tym celu zachęca obie strony do podjęcia starań na rzecz zwiększenia liczby dobrze przygotowanych studentów z Indii w Polsce oraz rozważenia przez polskich inwestorów działań w sektorze edukacji w Indiach. „W ten sposób – uważa Pradeep Kumar, szef Fundacji – polskie instytucje edukacyjne otrzymają zagranicznych studentów wypełniających lukę stworzoną przez niż demograficzny, Polska otrzyma miliony euro w opłatach za studia, a oba kraje zyskają nowe więzi i możliwości współpracy gospodarczej”. Może to też ułatwić inicjatywy w zakresie szkoleń zawodowych, organizacji staży i przygotowania przyszłych pracowników.

Źródło: wywiad autora z Pradeepem Kumarem, grudzień 2017 r.

⁷⁹ UE na konferencji „Studenci zagraniczni w Polsce 2017”, www.ue.katowice.pl; *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2016/2017, dane wstępne*, Główny Urząd Statystyczny, 5 kwietnia 2017 r.

„Smart Cities Mission” i korytarze przemysłowe

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Smart Cities Mission	Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich (Ministry of Housing and Urban Affairs)	http://smartcities.gov.in http://mohua.gov.in

Jeszcze w trakcie kampanii wyborczej w 2014 r. Narendra Modi ogłosił plan budowy 100 miast inteligentnych (*smart cities*). Plan zakłada zbudowanie od nowa lub (częściej) przebudowanie istniejących miast w taki sposób, by były bardziej zrównoważone, przyjazne dla mieszkańców i z ograniczonym negatywnym wpływem na środowisko. Organizacja miast i zarządzanie nimi mają wykorzystywać technologię informatyczną do zintegrowanych systemów transportu, elektryczności, gospodarki odpadami, usług wodno-kanalizacyjnych, szpitali czy szkół. Program został oficjalnie uruchomiony 15 czerwca 2015 r.

Miasta biorące udział w inicjatywie zostały wyłonione w otwartym konkursie (*Smart Cities Challenge*). Najpierw wybrano 20 miast kluczowych, kolejne 13 wyłoniono w pierwszej rundzie konkursowej, 27 w drugiej i ostatnie 30 miast w trzeciej. Obecnie program obejmuje 90 miast zamieszkałych przez ponad 96 mln ludzi. Docelowo inicjatywa ma objąć 109 ośrodków miejskich. **Obecny program jest zaplanowany na pięć lat (do 2022 r.) i rząd zamierza przeznaczyć na niego 7,5 mld dol.** Dzięki temu liczy na zmobilizowanie dodatkowych środków od władz stanowych, partnerów zagranicznych, organizacji międzynarodowych i biznesu prywatnego. Razem z podobną kwotą zaplanowaną na misję AMRUT (patrz poniżej) wydatki władz na inwestycje miejskie mają wynieść 15 mld dol.

Na poziomie centralnym za realizację całego projektu odpowiada Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich. Główną rolę w planowaniu i przygotowywaniu projektów odgrywają rządy stanowe i lokalne władze miejskie (Urban Local Bodies, ULB). Do realizacji poszczególnych inwestycji powołane są natomiast spółki celowe (Special Purpose Vehicles, SPV) – w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, gdzie po 50% udziałów mają władze stanowe i ULB. To te jednostki będą w ramach „Smart Cities” szczegółowo planowały, oceniały, akceptowały poszczególne projekty, przekazywały na nie fundusze, wdrażały je, zarządzały nimi, monitorowały je i ewaluowały. Realizacja projektów może odbywać się za pośrednictwem joint venture, spółek zależnych, partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP), kontraktów pod klucz itp. Na etapie przygotowawczym ważną rolę odgrywają firmy consultingowe – wybrane po jednej dla każdego miasta, pomagają przygotować projekt jego rozwoju w duchu *smart city*.

Z budową *smart cities* powiązana jest inicjatywa budowy kilku korytarzy przemysłowo-transportowych, obejmujących autostrady i linie kolejowe. Mają one połączyć największe ośrodki gospodarcze Indii. Do tej pory zaplanowano i podjęto prace nad pięcioma głównymi korytarzami: 1) Delhi–Mumbai Industrial Corridor, 2) Amritsar Delhi–Kolkata Industrial Corridor, 3) Mumbai–Bangalore Economic Corridor, 4) Chennai–Bangalore Industrial Corridor oraz 5) Vizag–Chennai Industrial Corridor. Realizacja tej ostatniej inwestycji ułatwi stworzenie pięciokątnego korytarza transportowego okalającego niemal całe Indie.

Korytarze przemysłowo-transportowe mają stać się nowym krwioobiegiem indyjskiej gospodarki i ułatwić transport towarów oraz świadczenie usług. Wzdłuż korytarzy mają powstać nowe *smart cities*, strefy ekonomiczne, lotniska, parki przemysłowe, elektrownie, centra badawcze, huby logistyczne itp. W ten sposób są też narzędziem industrializacji i zorganizowanej urbanizacji kraju. Najbardziej zaawansowany w realizacji jest korytarz łączący Delhi z Mumbajem. W inwestycji wartej ok. 100 mld dol. Indiom pomaga Japonia, która przekazała 4,5 mld dol. na pierwszą fazę projektu i ma 26% udziałów w spółce DMIC Development Corporation Ltd.

(DMICDC), która jest główną agencją wykonawczą⁸⁰. We wrześniu 2017 r. przywódcy Indii i Japonii położyli kamień węgielny pod budowę pierwszej w Indiach szybkiej kolei (*bullet train*) łączącej miasta Ahmedabad i Mumbai. Inwestycja warta 19 mld dol. będzie sfinansowana w 85% z japońskich kredytów. Ma być gotowa do 2023 r. i skróci czas przejazdu z 8 do 3,5 godz.

Uzasadnienie

Obie inicjatywy są odpowiedzią na poważne wyzwania demograficzne i bariery infrastrukturalne rozwoju kraju. Indie stoją dziś na progu największej rewolucji urbanistycznej w historii ludzkości. Obecnie blisko 70% ludności mieszka na obszarach wiejskich, a 60% pracuje w rolnictwie. Jednak liczba mieszkańców miast ma się dynamicznie zwiększyć z 410 mln w roku 2014 do 590 mln w 2030 i 814 mln w 2050⁸¹. Połowa społeczeństwa indyjskiego ma wtedy mieszkać w miastach. **Liczba mieszkańców miast zwiększy się zatem o 400 mln w ciągu zaledwie jednego pokolenia, co oznacza podwojenie ludności miejskiej.** Tylko aglomeracja Delhi ma wzrosnąć z 25 mln do 37 mln. Taki napływ ludności spowoduje wielkie obciążenia obecnej infrastruktury miejskiej i środowiska naturalnego i wymaga lepszego przygotowania. Już dziś miasta indyjskie cierpią z uwagi na niedorozwiniętą infrastrukturę, korki i ogromne zanieczyszczenie środowiska. Według szacunków Światowej Organizacji Zdrowia aż 10 z 20 najbardziej zanieczyszczonych miast na świecie leży w Indiach⁸². Wyzwania związane z dynamiczną urbanizacją i zagrożeniami dla środowiska wymagały zatem odpowiedniego przygotowania i są głównymi powodami stworzenia „Smart Cities”.

Z kolei inwestycje transportowe mają pomóc ograniczyć jedną z najpoważniejszych barier wzrostu gospodarczego w Indiach, czyli brak lub zły stan infrastruktury transportowej. Instytut McKinsey przestrzegał w 2010 r., że przewozy towarów wzrosną w najbliższej dekadzie o 250%, a istniejąca sieć dróg, kolei i szlaków wodnych nie będzie w stanie sprawnie odpowiedzieć na takie zapotrzebowanie. W efekcie straty powodowane przez zły stan infrastruktury, szacowane wtedy na 46 mld dol. rocznie (lub 4,6% PKB), mogłyby wzrosnąć do 150 mld dol. rocznie w 2020 r.⁸³

Współpraca międzynarodowa i szanse biznesowe

W realizację inicjatywy „Smart Cities” zaangażowało się wiele państw, organizacji międzynarodowych i firm prywatnych. Wsparcie zaoferowały m.in. Niemcy⁸⁴, Szwecja⁸⁵, Kanada⁸⁶, USA⁸⁷ czy Japonia. Przykładowo Szwecja wyraziła zainteresowanie współpracą w tej dziedzinie wkrótce po ogłoszeniu programu, proponując wspólny plan działań z wykorzystaniem szwedzkich doświadczeń i technologii w rozwoju zrównoważonych i przyjaznych dla środowiska rozwiązań dla transportu publicznego. Oba kraje podpisały wstępne porozumienie o współpracy (MoU) w zakresie zrównoważonego rozwoju miejskiego podczas wizyty prezydenta Indii

⁸⁰ Więcej na stronie projektu: www.dmicdc.com.

⁸¹ *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations, 2015.

⁸² *Half of the world's 20 most polluted cities in India, Delhi in 11th position*, „Hindustan Times”, 4 czerwca 2016 r., www.hindustantimes.com.

⁸³ *Building India: Transforming the nation's logistics infrastructure*, McKinsey&Company, 2010.

⁸⁴ *Germany partners India in Smart City project*, „Sunday Guardian Live”, 1 października 2016 r., www.sundayguardianlive.com.

⁸⁵ *Swedish partnership in Indian smart cities development*, „The New Indian Express”, 18 maja 2017 r., www.newindianexpress.com.

⁸⁶ *Smart Cities Mission to India – Request for Expression of Interest*, The Canadian Trade Commissioner Service, 6–10 lutego 2017 r., <http://tradecommissioner.gc.ca>.

⁸⁷ *USTDA Deepens U.S. Partnership with Smart Cities in India*, USTDA, 12 grudnia 2016 r., www.ustda.gov.

w Szwecji w czerwcu 2015 r. Utworzono też Szwedzko-Indyjską Platformę ds. Smart Cities, która angażuje szwedzkie firmy mające odpowiednie technologie. W październiku 2017 r. strony zorganizowały szczyt „Make in India: Sweden 2017” w celu wypracowaniu wspólnych projektów, obejmujących poza szwedzkimi także firmy z innych krajów nordyckich – Danii i Finlandii.

Ramka 6. Dobry przykład: firma „Solaris”

Wzrost liczby populacji i rozwój miast oznaczają gwałtowny wzrost zapotrzebowania na nowy transport publiczny i wymianę przestarzałego. Otwiera to duże możliwości dla producentów autobusów, w tym o napędzie elektrycznym. Szansę tę dostrzegła już firma Solaris, główny polski producent autobusów. W lipcu 2016 r. utworzył spółkę joint venture JBM Solaris z indyjskim potentatem w branży JBM Group. Solaris, który ma ok. 20% udziałów, oferuje wsparcie produkcyjne i inżynierskie. Będzie w ramach tej współpracy projektował i dostarczał części związane z alternatywnym napędem (elektrycznym). Pojazdy, oparte częściowo na konstrukcji Solarisa, będą montowane w fabrykach JBM w Indiach, który ma ich 35 rozsianych po całym kraju.

W październiku 2017 r. nowa spółka przedstawiła prototypowy, 12-metrowy, całkowicie niskopodłogowy autobus oparty na platformie jezdnej indyjskiego partnera i układzie napędowym Solarisa. Według informacji prasowych Solaris przygotowuje się do dużego przetargu na 70 autobusów w mieście Fairabad, którego przedstawiciele sprawdzali już podobne autobusy w Warszawie. Wiceprezes Zarządu Solarisa Dariusz Michalak liczy na zamówienia, wskazując też na „specjalny program rządowy, w ramach którego jest oferowane wsparcie finansowe dla zakupu nawet 500 autobusów elektrycznych”.

J. Dybalski, *Solaris chce podbić Indie*, 21 lipca 2016 r., www.transport-publiczny.pl; *idem*, *Indie. Solaris zbudował pierwszy autobus we współpracy z JBM*, 10 października 2017 r., www.transport-publiczny.pl.

Także UE wspiera współpracę w tworzeniu *smart cities*. Podczas szczytu UE–Indie 6 października 2017 r. powołano „India–European Union Smart and Sustainable Urbanisation Partnership”, które ma być forum wymiany doświadczeń i współpracy w zakresie zrównoważonego rozwoju miast, z udziałem zainteresowanych krajów UE, unijnych i indyjskich instytucji, władz lokalnych, biznesu i społeczeństwa obywatelskiego⁸⁸. Forum ma zacząć działać w 2018 r. i zajmować się m.in. „promocją i wsparciem dialogu partnerów biznesowych z obu stron, także w kontekście wykorzystania istniejących lub stworzenia nowych technologii wzmacniających zrównoważony rozwój miejski na rynku UE i Indii”.

Program „Smart Cities” oferuje duże możliwości biznesowe dla firm w wielu sektorach – **od transportu, przez oczyszczalnie ścieków, zarządzanie odpadami, budownictwo mieszkaniowe, po edukację i informację**. Na bieżąco publikowane są na stronie SMARTNET (<https://smartnet.niua.org/tenders>) ogłoszenia przetargowe i zapytania ofertowe do projektów realizowanych przez różne miasta. Dobrą okazją do zapoznania się z indyjskim rynkiem i potrzebami lokalnymi będą następane duże targi: **4th Smart Cities India 2018 Expo, które odbędą się w Nowym Delhi, 23–25 maja 2018 r. (www.smartcitiesindia.com)**.

Aby wesprzeć polskie firmy w Indiach, rząd może zaoferować uruchomienie grupy roboczej ds. *smart cities* w ramach Gospodarczej Komisji Mieszanej. Przedstawiciele administracji i biznesu mogliby wspólnie wypracować projekty z uwzględnieniem polskich firm i technologii. Wzorem Szwecji Polska może też zorganizować specjalne forum „Make in India” poświęcone rozwojowi miast, z udziałem firm nie tylko polskich, lecz także z krajów Grupy Wyszehradzkiej. Współpraca w tym zakresie może być też interesującą ofertą dla polskich miast, które coraz

⁸⁸ *Joint Declaration between the European Union and the Republic of India on a Partnership for Smart and Sustainable Urbanisation*, New Delhi, 6 października 2017 r.

częściej przyjmują koncepcję *smart cities* we własnych planach⁸⁹. Pomocne w dzieleniu się doświadczeniami byłoby zawieranie umów o współpracy miast siostrzanych. Szczególne miejsce w tych inicjatywach może odegrać Łódź, która kandydowała do organizacji tzw. małego Expo 2022 pod hasłem rewitalizacji miast⁹⁰.

„Startup India”

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Startup India	Departament Polityki Przemysłowej i Promocji Ministerstwa Handlu i Przemysłu (Department of Industrial Policy and Promotion Government of India)	http://startupindia.gov.in

„Startup India” to flagowa inicjatywa rządowa mająca na celu pobudzenie innowacyjności i przedsiębiorczości, co przyczynić się powinno do zrównoważonego wzrostu i tworzenia nowych miejsc pracy. Ma za zadanie stworzenie przyjaznego i silnego ekosystemu do zakładania start-upów i innowacyjnych firm. Program został zapowiedziany przez premiera Modiego podczas obchodów Dnia Niepodległości 15 sierpnia 2015 r., a formalnie ruszył 16 stycznia 2016 r., po ogłoszeniu specjalnego Planu działań (*Action Plan*). Plan opiera się na trzech filarach:

- 1) uproszczeniu przepisów i wspieraniu przedsiębiorczości;
- 2) zapewnieniu wsparcia finansowego i zachęt do tworzenia nowych firm;
- 3) tworzeniu partnerstw akademicko-biznesowych i inkubatorów przedsiębiorczości.

Jednostką odpowiedzialną za realizację inicjatywy jest Departament Polityki Przemysłowej i Promocji (DIPP) w Ministerstwie Handlu i Przemysłu (Department of Industrial Policy and Promotion, Ministry of Commerce and Industry). W programie mogą uczestniczyć podmioty zarejestrowane w Indiach nie później niż siedem lat wcześniej i niemające obrotów większych niż ok. 3,9 mln dol. Powinny też działać innowacyjnie, tworzyć nowe lub poprawiać istniejące produkty, procesy technologiczne lub usługi, cechować się dużym potencjałem tworzenia miejsc pracy lub bogactwa.

Podmioty uznane za start-upy mogą liczyć na wiele ułatwień i udogodnień, jak: wyłączenie z podatku dochodowego na trzy lata, automatyczna certyfikacja w zakresie dziewięciu praw dotyczących prawa pracy i ochrony środowiska, redukcja (do 80%) opłat patentowych, przyspieszona i ułatwiona procedura ogłaszania upadłości i zamknięcia firmy. Dodatkowo firmy te mają dostęp do specjalnego funduszu na rozwój start-upów (Alternate Innovative Fund) i gwarancji kredytowych. Do 3 października 2017 r. taki status otrzymało w Indiach 4536 firm, a 75 z nich dostało specjalne finansowanie⁹¹. **Na specjalny fundusz wsparcia bezpośredniego dla start-upów przewidziano 1,5 mld dol.**

⁸⁹ Od kilku lat polskie miasta organizują Smart City Forum, gdzie rozmawia się o nowoczesnych rozwiązaniach dla rozwoju miast. Zob. <http://smartcityforum.pl>.

⁹⁰ Zob. A. Skorupska, *Łódź kandydatem do organizacji Expo 2022 – szansa dla Polski i Europy Środkowej*, „Biuletyn PISM”, nr 79 (1521), 16 sierpnia 2017 r.

⁹¹ *StartupIndia, Status Report*, 20 październik 2017 r., www.startupindia.gov.in.

Współpraca międzynarodowa

Wsparcie realizacji programu zaoferowało wiele firm i korporacji z sektora nowoczesnych technologii i IT (szczególnie z Doliny Krzemowej w USA), banków komercyjnych i władz stanowych. Jak dotąd też jeden kraj – Izrael – zaangażował się we wspólny projekt z Indiami, tworząc India–Israel Innovation Bridge. W jego ramach młode start-upy z obu krajów są zachęcane do wspólnych badań i realizacji projektów w trzech sektorach: rolnictwa, wody i bezpieczeństwa cyfrowego. Projekty, które przeszły wstępny etap przygotowań, ale nie były jeszcze wprowadzone na rynek, mogą liczyć na nagrody finansowe, promocję i wsparcie w wejściu na rynki w Izraelu i Indiach⁹². Także Polska, która rozwija własny program wsparcia start-upów, może zaoferować Indiom współpracę i dzielenie się doświadczeniami. Wspólny projekt wspierający kontakty młodych firm innowacyjnych z obu państw może stać się impulsem do współpracy gospodarczej.

**„Amrut” („Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation”
– „Misja Rewitalizacji i Transformacji Miast”)**

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Amrut	Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich (Ministry of Housing and Urban Affairs)	http://amrut.gov.in http://mohua.gov.in

Program „Amrut” został zainaugurowany przez premiera Modiego 25 czerwca 2015 r. Zakłada rewitalizację i transformację infrastruktury miejskiej (głównie wodno-kanalizacyjnej i transportowej) w 500 miastach. Ma trzy podstawowe cele: 1) zapewnienie każdemu gospodarstwu rodzinnemu dostępu do bieżącej wody i podłączenia do kanalizacji; 2) poprawienie wyglądu miast przez rozwijanie przestrzeni zielonych i parków; 3) zredukowanie zanieczyszczenia przez rozwój transportu publicznego i udogodnienia dla transportu niezmotoryzowanego (rowerowego czy pieszego)⁹³. Misja ma pięć głównych komponentów: a) dostawy wody pitnej, b) zarządzanie ściekami i fekaliami, c) odprowadzanie wody deszczowej, d) transport miejski oraz e) obszary zielone i parki⁹⁴.

„Amrut” jest programem centralnie finansowanym, a więc większość wydatków pokrywa budżet federalny. **Rząd indyjski planuje przeznaczyć na ten cel ok. 7,5 mld dol.** w pięcioletnim okresie między latami fiskalnymi 2015–2016 i 2019–2020. Środki te mają pomóc zmobilizować dodatkowe fundusze na poziomie stanowym lub miejskim.

Za wykonanie programu odpowiada Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich, ale inwestycje realizowane są we współpracy z rządami stanowymi, które mają m.in. zdiagnozować potrzeby i przygotować roczne plany inwestycyjne, oraz z lokalnymi władzami miejskimi (Urban Local Bodies, ULB), w których gestii są organizacja postępowania przetargowego i wybór wykonawców. Na pierwszym etapie fundusze otrzymało 89 miast w Andhra Pradesh, Gudźaracie i Radżastanie. Docelowo program ma objąć większość terytorium Indii.

„Amrut” ma odpowiadać na podstawowe problemy indyjskich miast (przeludnienie, zanieczyszczenie, rozbudowa slumsów, budowa nielegalnych osiedli) i poprawić warunki życia

⁹² *India–Israel Global Innovation Challenge*, 2017, www.startupindia.gov.in.

⁹³ *About AMRUT: The Mission*, oficjalna strona programu: <http://amrut.gov.in>.

⁹⁴ *About AMRUT: Mission Components*, oficjalna strona programu: <http://amrut.gov.in>.

mieszkańców, zwłaszcza najbiedniejszych. Program stwarza szanse biznesowe dla firm z sektorów gospodarki wodno-ściekowej (budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków, kanalizacji), transportowej, gospodarki zielonej itp.

„Housing for all”

(hindi: „Pradhan Mantri Awas Yojana” – „Mieszkanie dla każdego”)

Nazwa	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
Housing for all	Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich (Ministry of Housing and Urban Affairs)	https://pmaymis.gov.in http://mohua.gov.in

Program **wspiera wybudowanie do 2022 r. 20 mln mieszkań dla ubogich mieszkańców miast**. Ostatecznymi beneficjentami mają być najbiedniejsze rodziny (Economically Weaker Section) i osoby najmniej zarabiające (Low Income Group). Zakłada cztery metody interwencji:

- 1) rewitalizację i poprawę warunków w istniejących slumsach (*in-situ redevelopment of slum dwellers*),
- 2) dopłaty do kredytów na zakup nowych mieszkań (*credit linked subsidy*),
- 3) budowę tanich mieszkań w partnerstwie z sektorem prywatnym lub publicznym (*affordable housing in partnership*),
- 4) dopłaty do budowy lub usprawnień domów przez rodziny ubogie (EWS).

Wsparcie dotyczy mieszkań małych (do 30 m² w przypadku EWS i do 60 m² w przypadku LIG). Wszystkie muszą spełniać standardy budowlane, być podłączone do bieżącej wody i kanalizacji oraz mieć toalety. Programem objęto wszystkie obszary miejskie w Indiach (4041), ale główna uwaga ma być skupiona na 500 największych miastach. Program został zainaugurowany jednocześnie z „Amrut” 25 czerwca 2015 r. i ma potrwać do 31 marca 2022 r. Za jego realizację odpowiada Ministerstwo Mieszkalnictwa i Spraw Miejskich, które wchłonęło Ministerstwo Mieszkalnictwa i Ograniczania Biedy Miejskiej w 2017 r. Plany inwestycji przygotowują rządy stanowe, natomiast wsparcie finansowe jest udzielane za pośrednictwem instytucji finansowych lub lokalnych władz miejskich. **Nakłady rządu centralnego na ten cel mają wynosić 30 mld dol.**

Uzasadnienie

Program ma rozwiązać problem slumsów w miastach indyjskich, zmniejszyć braki mieszkaniowe i poprawić warunki życia mieszkańców. W 2011 r. w Indiach ok. 65 mln ludzi mieszkało w slumsach i mimo ograniczenia ubóstwa liczba mieszkańców slumsów miała w 2017 r. wzrosnąć do 104 mln, czyli do 9% ogółu populacji kraju⁹⁵. Przenoszenie się ludzi ze wsi do miast oznacza zatem wyzwania urbanizacyjne oraz obciążenia dla infrastruktury i środowiska naturalnego. Według firmy KPMG, aby w pełni zrealizować wizję Modiego, będzie trzeba wybudować 110 mln mieszkań do 2022 r., a cała inwestycja kosztowałaby 2 bln dol.⁹⁶ Jednocześnie inicjatywa rządowa może stać się katalizatorem dynamicznego rozwoju budownictwa mieszkalnego, które zdaniem ekspertów stanie się kolejnym źródłem wzrostu gospodarczego. Według firmy

⁹⁵ By 2017, India's slum population will rise to 104 million, „The Times of India”, 20 sierpnia 2013 r., <https://timesofindia.indiatimes.com>.

⁹⁶ Decoding Housing for all by 2022, KPMG, 11 września 2014 r., <https://assets.kpmg.com>.

CLSA India Pvt. może uruchomić to serię inwestycji o wartości 1,3 bln dol. przez kolejne siedem lat. W latach 2018–2024 może powstać 60 mln nowych domów, co pozwoli na utworzenie 2 mln miejsc pracy rocznie i wzrost PKB o kolejne 0,75%⁹⁷. Program stwarza dodatkowe zapotrzebowanie dla firm z branży budowlanej, producentów materiałów budowlanych, technologii konstrukcyjnych itp.

„Sagar Mala”

Logo	Instytucja odpowiedzialna	Strona www
„Sagar Mala”	Ministerstwo Żeglugi Morskiej (Ministry of Shipping)	www.skilldevelopment.gov.in

Program zakłada modernizację istniejących i budowę nowych portów morskich oraz lepsze połączenie ich z siecią transportową Indii. Ważną część stanowi rozwój żeglugi śródlądowej, w tym podwojenie długości krajowych dróg wodnych. Inwestycje w porty rybackie i rozwój turystyki mają doprowadzić do rozwoju regionów nadmorskich. Powstanie 14 nadmorskich stref ekonomicznych (Coastal Economic Zones) przy głównych portach, w celu przyciągnięcia inwestycji i rozwoju przemysłu. Innym elementem inicjatywy jest ożywienie indyjskiego sektora stoczniowego. Program ma docelowo ułatwić eksport towarów, uzupełniając się z programem „Make in India”, i stać się kołem zamachowym gospodarki. „Sagar Mala” został przyjęty przez rząd w marcu, a oficjalnie zainaugurowany 31 lipca 2015 r.

Program jest administrowany przez Ministerstwo Żeglugi Morskiej. Do realizacji inwestycji powołano w lipcu 2016 r. Przedsiębiorstwo Rozwoju Sagarmala (Sagarmala Development Company), które zaczęło działać w styczniu 2017 r. W kwietniu 2016 r. rząd przedstawił narodowy plan rozwoju regionów nadmorskich i gospodarki morskiej do roku 2035. W programie uwzględniono 415 projektów, w tym 189 dotyczących modernizacji portów, 170 mających poprawić połączenia infrastrukturalne, 33 związane z rozwojem przemysłu wokół portów i 23 dla rozwoju obszarów nadmorskich. **Łączna wartość planowanych inwestycji do 2035 r. szacowana jest na ok. 120 mld dol.** W ramach programu określono lokalizację sześciu nowych megaportów: w Sagar Island (stan Bengal Zachodni), Vadhavan (stan Maharasztra), Paradip Outer Harbour (stan Orisa), Sirkazhi, Enayam (oba w stanie Tamilnadu) i Belikeri (stan Karnataka)⁹⁸. Do końca 2016 r. rząd przekazał niemal 3,8 mld dol. na 14 projektów. W budżecie na rok 2016–2017 przewidziano na program blisko 7 mld dol., a na rok 2017–2018 – ponad 9 mld dol. Częścią reform są też zmiany legislacyjne mające uprościć procedury i zmniejszyć biurokrację w transporcie morskim.

Uzasadnienie

Indie długo nie wykorzystywały swojego strategicznego położenia nad Oceanem Indyjskim. Otoczone morzami z trzech stron i mające ponad 7500 km linii brzegowej, słabo rozwinęły infrastrukturę portową – chociaż 95% handlu Indii (pod względem ilości i 68% pod względem wartości) odbywa się drogą morską. Zły stan infrastruktury wydłuża czas transportu i podnosi koszty. Powoduje też, że część statków z towarem do Indii (nawet do 25% cargo) musi być przeładowywana na mniejsze jednostki w portach w Kolombo (Sri Lanka) lub Singapurze. Indyjski rząd liczy, że inwestycje całego programu pozwolą na oszczędności w logistyce rządu

⁹⁷ A. Chaudhary, P.T. Mahrotri, *\$1.3 Trillion Housing Boom Set to Be India's Next Growth Driver*, Bloomberg, 8 maja 2017 r.

⁹⁸ Sagarmala Programme, *Press Information Bureau, Ministry of Shipping, Government of India*, 9 marca 2017 r.

5,5–6 mld dol. rocznie, zwiększą eksport Indii o 110 mld dol. i doprowadzą w ciągu następnych 10 lat do utworzenia 10 mln nowych miejsc pracy, w tym 4 mln bezpośrednio⁹⁹.

Indie liczą też na przyciągnięcie prywatnego kapitału, zagranicznych inwestorów i na transfer technologii. Temu służyły m.in. pierwszy szczyt morski w Indiach (Maritime India Summit) – zorganizowany w Mumbaju w kwietniu 2016 r., gdzie „Sagar Mala” był szeroko prezentowany – a także inne regularne szczyty gospodarcze, jak Vibrant Gujarat¹⁰⁰.

Program stwarza możliwości współpracy firmom z wielu sektorów: **stoczniowego, budowlanego, transportowego**. Może być też obszarem współpracy międzyrządowej: dzielenia się doświadczeniami, technologiami i dobrymi praktykami w dziedzinach objętych programem.

---

⁹⁹ *Ministry of Shipping: Year-end Review Setting the Stage for Growth*, Press Information Bureau Ministry of Shipping, Government of India, 22 grudnia 2016 r.

¹⁰⁰ *India kicks off investment summit with port focus*, World News, 11 stycznia 2017 r., <https://article.wn.com>.

TRANSFORMACJA W INDIACH – WNIOSKI DLA POLSKI

Relacje dwustronne – niewykorzystany potencjał

Relacje polityczne polsko-indyjskie są poprawne i przyjazne, ale brakuje im odpowiedniej rangi, intensywności i wspólnych inicjatyw. Ostatnia wizyta polskiego premiera w Indiach odbyła się w 2010 r., a wizyta prezydenta RP jest sukcesywnie odkładana od kilku lat. Ostatni premier Indii, który odwiedził Polskę, Morarji Desai, zrobił to w 1979 r. – niemal 40 lat temu. Obecny premier Narendra Modi, znany z dużej aktywności międzynarodowej, także Polskę omija, mimo że w Europie był już wielokrotnie – od 2015 r. w sumie w 10 krajach europejskich, w tym trzykrotnie we Francji, Niemczech i Rosji¹⁰¹. Wizyta wiceprezydenta Indii Hamida Ansariego w Warszawie w kwietniu 2017 r. czy kilka wizyt polskich wicepremierów w Indiach w latach 2016 i 2015 nie są w stanie wygenerować odpowiedniego zainteresowania zbliżeniem obu państw ani woli politycznej. W efekcie **Indie są ostatnim z dużych krajów w Azji, z którym Polska nie podniosła relacji na poziom strategicznego partnerstwa** (takie partnerstwo ma z Chinami, Japonią i Koreą Południową).

Polskie propozycje w tym zakresie nie znajdują zainteresowania w Nowym Delhi, gdyż strona indyjska wskazuje na brak „strategicznej treści” takiego partnerstwa¹⁰². Polska nie odgrywa aktywnej roli w kształtowaniu polityki UE wobec Indii, podążając w tym zakresie za największymi krajami – Wielką Brytanią, Niemcami czy Francją. Brakuje bliższej współpracy na forum innych organizacji międzynarodowych, w tym ONZ. Polska nie popiera otwarcie i jednoznacznie starań Indii o dołączenie jako stały członek do Rady Bezpieczeństwa. Nie podejmuje współpracy w innych ważnych dla Indii kwestiach, jak zwalczanie międzynarodowego terroryzmu, realizacja celów zrównoważonego rozwoju czy przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. Nie zaangażowała się wyraźnie w żaden z flagowych programów reform premiera Modiego. Nie ma też strategicznych zasobów, na którym Indiom szczególnie zależy – surowców energetycznych, technologii i paliwa nuklearnego, nadwyżki kapitału czy najnowszych technologii wojskowych. Potencjał ludnościowy czy terytorialny obu stron jest nieporównywalny. Polska to 56. partner gospodarczy Indii i 26. największy inwestor.

Taka sytuacja powoduje, że **to Polska, jako mniejszy partner, musi wykazać się większą inicjatywą i wskazać argumenty, jak Indie mogą zyskać dzięki intensyfikacji relacji dwustronnych**. Asymetria potencjałów uprzywilejowuje w tym układzie Indie, tym bardziej że o bliższe relacje z nimi zabiegają największe państwa. Także dużo bardziej aktywne są w tym zakresie inne kraje z naszego regionu, które nie czekają na zachęty ze strony Indii. Przykładowo premierzy Węgier odwiedzili Indie w latach 2008 i 2013, a Budapeszt był jedyną stolicą w regionie, do której w ostatniej dekadzie zawitał indyjski minister spraw zagranicznych, w latach 2011 (na naradę ASEM) i 2013 (jako gość specjalny narady ambasadorów). Mimo dużo mniejszego potencjału niż ma Polska, Węgry ufundowały dwustronny fundusz technologiczny, na który dołączają 2 mln euro i oferują 200 stypendiów dla studentów z Indii.

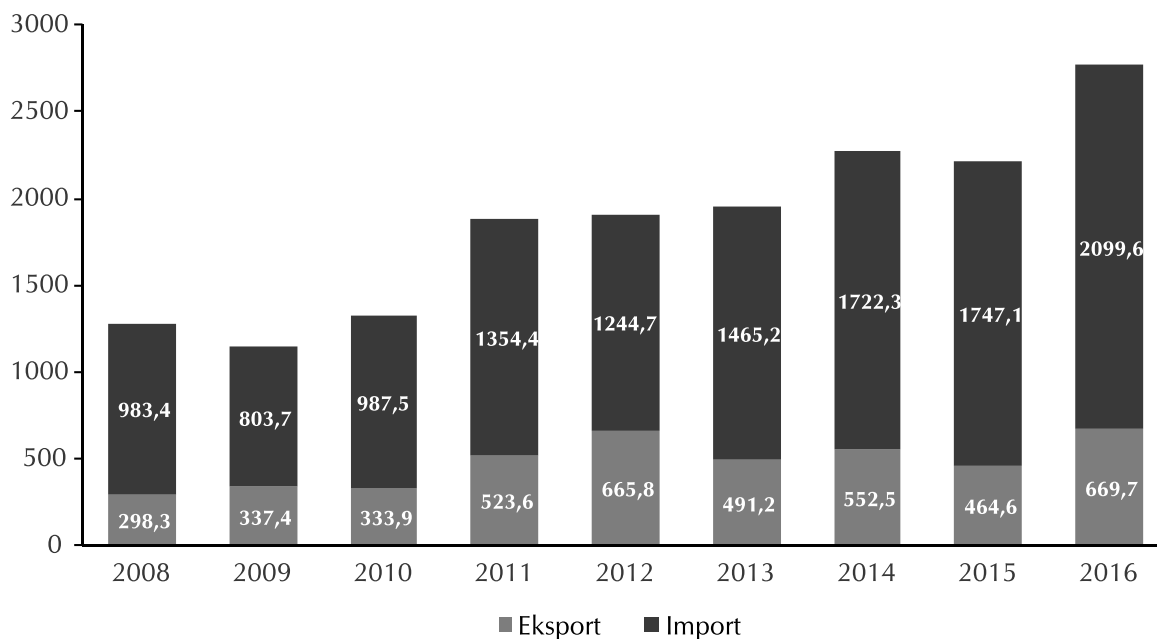
Współpraca gospodarcza rozwija się dynamicznie, choć pozostaje poniżej oczekiwań obu stron. Ciągłe dwustronne obroty handlowe nie osiągnęły 5 mld dol. – celu wyznaczonego wspólnie na rok 2015 podczas wizyty premiera Donalda Tuska w Indiach w 2010. W ostatnich latach oscylowały wokół 2 mld dol. W 2015 r. było to ponad 2,2 mld dol., w tym 464 mln dol. stanowił eksport Polski, a 1,7 mld dol. – import. W 2016 r. odnotowano wyraźny wzrost wymiany

¹⁰¹ Pozostałe odwiedzane kraje europejskie to: Irlandia i Wielka Brytania w 2015 r., Belgia i Szwajcaria w 2016 r., Hiszpania, Portugalia i Holandia w 2017 r.

¹⁰² Zob. *India and Poland: Vistas for Future Partnership. A report from the 3rd Roundtable of the Polish Institute of International Affairs and the Indian Council of World Affairs*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, lipiec 2012 r.

handlowej o 25% – do prawie 2,8 mld dol. Szczególnie dynamicznie wzrósł polski eksport – o 44%¹⁰³. Oznacza to, że **Indie stały się dla Polski 35. na świecie i trzecim w Azji rynkiem eksportowym po ChRL i Arabii Saudyjskiej**, a przed ZEA, Singapurem, Japonią, Izraelem czy Koreą Południową. Jednocześnie jednak wzrósł znacząco import, co spowodowało zwiększenie deficytu do ponad 1,4 mld dol. Łącznie udział Indii w eksporcie Polski wyniósł 0,33%, w imporcie – 1,06%, a w całości handlu – 0,69%. Mimo pozytywnego trendu należy zauważyć, że wzrost eksportu oznacza dopiero powrót do sytuacji sprzed kilku lat (zob. wykres 4).

Wykres 4. Wymiana handlowa Polski z Indiami w latach 2008–2016 (w mln dol.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Insigos, Ministerstwo Gospodarki.

Nowym i obiecującym obszarem relacji stała się współpraca samorządowa. W ostatnich latach umowy o współpracy podpisało kilka polskich województw i indyjskich stanów, w tym: województwo małopolskie z Andhra Pradesh, województwo lubelskie z Pendżabem, województwo wielkopolskie z Karnataką, województwa podkarpackie i mazowieckie z Gudżaratem. Dodatkowo porozumienia negocjują województwo opolskie ze stanem Uttarakhand oraz śląskie z Bengalem Zachodnim. Taka współpraca przedstawicieli regionów i miast jest dobrą okazją do promocji polskich doświadczeń i potencjału w zakresie transportu miejskiego, gospodarki odpadami, ochrony środowiska i rozwoju *smart cities*.

Perspektywiczne obszary współpracy gospodarczej

Programy flagowe i inwestycje rządowe stwarzają nowe szanse biznesowe dla wielu branż. **Szczególne znaczenie dla polskich firm wydają się mieć programy związane z rozbudową i rewitalizacją miast: „Smart Cities”, „Amrut”, „Housing for All”, „Clean India”, oraz programy infrastrukturalne – korytarze transportowe czy „Sagar Mala”.**

Inwestycje publiczne, procesy urbanizacyjne i zmiany społeczne będą tworzyły ogromny popyt w dziedzinach takich jak: **planowanie miejskie, zarządzanie odpadami, oczyszczanie**

¹⁰³ Handel zagraniczny Polski w 2016 r., Ministerstwo Rozwoju, 15 lutego 2017 r., www.mr.gov.pl.

ścieków, dostarczanie wody pitnej, poprawa jakości powietrza, efektywność energetyczna, „zielone” technologie, „zielony” transport miejski, rozwiązania teleinformatyczne, adaptacja do zmian klimatycznych i in. Także dostawcy taboru kolejowego i drogowego, firmy budowlane, przemysł stoczniowy powinni zainteresować się rynkiem indyjskim. Firmy ze wszystkich 25 sektorów objętych programem „Make in India” mogą rozważyć rozpoczęcie produkcji w Indiach, aby uzyskać dostęp do ich ogromnego rynku.

Oprócz indyjskich programów flagowych omówionych w raporcie nie można zapominać o innych inicjatywach tworzących dodatkowe możliwości współpracy. **Indie przykładowo realizują jeden z największych programów modernizacji sił zbrojnych i ambitny plan rozwoju energetyki odnawialnej.** Dlatego, prócz nowych sektorów wynikających z programów rządowych, duże możliwości współpracy stwarzają tradycyjne branże, w których polskie firmy mają już wyrobioną dobrą markę. W ocenie Ministerstwa Rozwoju należą tu górnictwo, energetyka, przemysł obronny, przemysł farmaceutyczny, przemysł rolno-spożywczy, ochrona środowiska¹⁰⁴:

- **Górnictwo.** W Indiach, podobnie jak w Polsce, większość miksu energetycznego (43%) i energii elektrycznej (60%) pochodzi ze spalania węgla¹⁰⁵. Chociaż mają trzecie największe na świecie pokłady węgla, stały się w ostatnim czasie trzecim największym jego importerem, a do 2020 r. będą największym. Dlatego, by zmniejszyć uzależnienie od importu tego surowca, Indie planują podwoić jego wydobycie w najbliższych pięciu latach do ponad 1 mld ton rocznie i otworzyć 60 jego nowych kopalń¹⁰⁶. Polska ma długie tradycje współpracy z Indiami i bogatą ofertę w sektorze wydobywczym, zarówno głębinowym, jak i odkrywkowym, w zakresie budowy kompletnych obiektów (w tym kopalń i zakładów wzbogacania węgla), dostawy maszyn i urządzeń górniczych oraz usług i robót dla indyjskiego górnictwa węglowego.
- **Energetyka.** Indie, które zamieszkuje 18% populacji globu, zużywają tylko 6% globalnej energii¹⁰⁷. To zużycie podwoiło się od 2000 r. i będzie dynamicznie rosło, także w nadchodzących dekadach. Jednocześnie blisko 240 mln mieszkańców było pozbawionych dostępu do elektryczności, a przerwy w dostawach prądu zdarzają się regularnie w całym kraju. W ramach realizowanego programu „24 x 7 Power for All” rząd planuje zapewnić dostęp do elektryczności wszystkim mieszkańcom (zakłada m.in. elektryfikację ponad 7000 wiosek) do 2019 r. Według Międzynarodowej Agencji ds. Energii, aby sprostać własnemu zapotrzebowaniu na energię do 2040 r., Indie będą musiały „dodać system wielkości dzisiejszej Unii Europejskiej”, a potrzeby inwestycyjne sięgają 2,8 bln dol.¹⁰⁸ Dynamiczny wzrost zużycia energii będzie stwarzał dodatkowe zagrożenia dla środowiska naturalnego. Dlatego oprócz modernizacji istniejących elektrowni i poprawy efektywności energetycznej Indie rozwijają energetykę odnawialną i czyste technologie. Stwarza to szerokie pole do współpracy z Polską, która zmagą się z podobnymi wyzwaniami. Polska może zaoferować m.in. dostawy usług oraz zespołów, komponentów i części zamiennych do remontów i modernizacji (poprawa sprawności energetycznej) elektrowni zbudowanych w Indiach w latach 70. i 80., m.in. przez Elektrim i Megadex.
- **Przemysł obronny.** Indie mają drugą największą armię świata pod względem liczby aktywnego personelu (za Chinami) i szósty największy budżet obronny (51,1 mld dol.,

¹⁰⁴ Indie. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską, Departament Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Rozwoju, luty 2016 r., www.mr.gov.pl.

¹⁰⁵ *India Energy Outlook. World Energy Outlook Special Report*, International Energy Agency, 2015.

¹⁰⁶ A. Gowen, *India's huge need for electricity is a problem for the planet*, „The Washington Post”, 6 listopada 2015 r.

¹⁰⁷ *India Energy Outlook*, op. cit.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 3.

tj. 2,27% PKB w 2016 r.) za USA, Chinami, Rosją, Arabią Saudyjską i Wielką Brytanią¹⁰⁹. Budżet Ministerstwa Obrony na rok 2017–2018 wzrósł o kolejne 6%, do 53,5 mld dol., z czego ok. 19% (10,4 mld dol.) przewidziano na zakupy uzbrojenia. Indie realizują obecnie jeden z największych planów modernizacji sił zbrojnych, który zakłada wydatki rzędu 100 mld dol. w najbliższej dekadzie. Już teraz są głównym importerem uzbrojenia i odpowiadają za 13% globalnego importu broni w latach 2012–2016¹¹⁰. Przy tym należy pamiętać, że wydatki te mają służyć także rozwojowi krajowego potencjału i być zbieżne z założeniami „Make in India”. Według nowej polityki zakupów uzbrojenia (Defense Procurement Procedure) z wiosny 2016 r. preferowana będzie broń zaprojektowana i wyprodukowana w Indiach („Buy Indian”). **Dlatego w konkurencji w Indiach największe szanse będą miały firmy gotowe na transfer technologii, przeniesienie części produkcji do Indii i wspólne badania i rozwój.** Polska, która tradycyjnie była liczącym się dostawcą sprzętu wojskowego do Indii, powinna dostosować swoją ofertę do tych uwarunkowań, z myślą o ogromnym rynku indyjskim, ale też o reeksporcie do innych krajów rozwijających się. Może być atrakcyjnym partnerem w zakresie współpracy kooperacyjnej, naukowo-badawczej i transferu technologii. Rozwój współpracy może wymagać także zakończenia zadawnionego sporu o umowę na dostawę wozów zabezpieczenia technicznego WZT-3.

- **Przemysł farmaceutyczny oraz aparatury i sprzętu medycznego.** Szanse współpracy stwarza rozbudowująca się indyjska służba zdrowia, zarówno państwowa, jak i prywatna – z ponad miliardowym rynkiem potencjalnych pacjentów i konsumentów materiałów medycznych i higienicznych oraz lekarstw.
- **Przemysł maszyn i urządzeń dla przetwórstwa spożywczego.** Indie są jednym z największych na świecie producentów żywności. Jednocześnie, w związku ze słabo rozwiniętym sektorem jej przechowywania, przetwórstwa i dystrybucji, aż 40% jest marnotrawione. Cały sektor spożywczy (Food Industry and Retail) w roku 2015 był wart 258 mld dol., a w 2020 ta wartość ma się zwiększyć do 482 mld dol. – w miarę wzrostu dochodów, konsumpcji, zmiany nawyków żywieniowych, urbanizacji i zwiększania zapotrzebowania na przetworzone produkty¹¹¹. W programach wsparcia rozwoju sektora rząd tworzy 42 parki żywnościowe (Mega Food Parks) – w ramach inwestycji wartej 2,38 mld dol. Firmy chętne do zainwestowania w tych parkach mogą liczyć na wsparcie kapitałowe, zwolnienia podatkowe i inne udogodnienia od władz centralnych i stanowych.
- **Instalacje i transfer technologii w zakresie ochrony środowiska.** Rząd indyjski planuje zmniejszyć uzależnienie od paliw kopalnych w wytwarzaniu energii i produkować więcej energii odnawialnej w ramach ogłoszonego jeszcze w 2010 r. Narodowego planu działań ds. klimatu. Cele planu zostały zwiększone przez premiera Modiego w 2015 r. Łącznie Indie planują wytwarzać do 2022 r. dodatkowe 175 GW energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. W tym, w ramach narodowej misji solarnej, planuje się zwiększenie produkcji z paneli słonecznych z 20 GW do 100 GW. Dodatkowe źródła obejmują 60 GW z energii wiatrowej, 10 GW z biomasy i 5 GW z małych elektrowni wodnych. Problemy klimatyczne są ważnym obszarem współpracy unijno-indyjskiej. Na szczycie w 2016 r. UE i Indie utworzyły Partnerstwo na rzecz Czystej Energii i Klimatu (Clean Energy and Climate Partnership), które ma koncentrować zainteresowane kraje członkowskie Unii, europejskie i indyjskie instytucje, przedstawiciele biznesu i społeczeństwa obywatelskiego wokół kwestii czystej energii, czystych technologii węglowych,

¹⁰⁹ *The Military Balance 2017*, International Institute for Strategic Studies, Routledge, 2017, s. 19, 22. Według innych szacunków – IHS Jane’s Defence Budget Report – Indie zajęły w 2016 r. już czwartą pozycję, przed Rosją i Arabią Saudyjską. Zob. *India moves into top five global defence spenders*, „Financial Times”, 12 grudnia 2016 r.

¹¹⁰ *Increase in arms transfers driven by demand in the Middle East and Asia, says SIPRI*, Press Release, Stockholm International Peace Research Institute, 20 lutego 2017 r.

¹¹¹ *Food Processing: Sectoral Report*, Indian Brand Equity Foundation, czerwiec 2017 r.

efektywności energetycznej i zmian klimatycznych¹¹². W 2017 r. Europejski Bank Inwestycyjny ogłosił przyznanie Indiom kredytu w wysokości 800 mln euro na inwestycje w energię odnawialną¹¹³. Unia wspiera Indie także w zakresie poprawy jakości powietrza – przez EU–India Air Quality Initiative, oraz lepszego wykorzystania surowców naturalnych – przez EU–India Resource Efficiency Initiative. Forum współpracy energetyczno-klimatycznej jest EU–India Energy Panel.

- **Współpraca jednostek naukowo-badawczych (R&D).** Chociaż Indie postrzegane są ciągle w Polsce jako kraj zacofany, biedny, z ogromnymi problemami rozwojowymi, mogą pochwalić się ogromnymi osiągnięciami technologicznymi w wybranych sektorach. Dotyczy to szczególnie sektora teleinformatycznego, biotechnologii i technologii raketowej i kosmicznej. Już w 2008 r. Indie wystrzeliły pierwszą sondę na Księżyc (Chandrayaan-1) i planują w 2018 r. wysłać tam drugą misję (Chandrayaan-2). W 2014 r. zrealizowały z powodzeniem, jako czwarty kraj na świecie, bezzałogową misję na Marsa, umieszczając na jego orbicie sondę Mangalyaan. Stały się też liderem w zakresie komercyjnego wynoszenia satelitów. W lutym 2017 r. indyjska rakieta wyniosła na orbitę okołozemską rekordową ich liczbę – 104, pobijając dokonania Rosji z 2013 r. (36 satelitów). Polska, która zapowiada współpracę z Chinami w zakresie wspólnej eksploracji kosmosu – m.in. chce w 2018 r. wprowadzić na orbitę Księżyca polsko-chińskiego satelitę¹¹⁴ – może rozważyć też zacieśnienie współpracy z Indiami w tym sektorze. Pobudzeniu współpracy technologicznej służyłoby powołanie dwustronnego funduszu technologicznego w wybranych sektorach strategicznych.

Formy i instytucje wsparcia polskich firm na rynku indyjskim

Mimo ostatnich reform Indie pozostają ciągle trudnym rynkiem dla prowadzenia biznesu. Konieczność uzyskiwania specjalnych licencji w wielu branżach, liczne bariery pozataryfowe, długotrwałe procedury administracyjne, niesprawne sądownictwo, duże różnice między stanami, odległość geograficzna czy różnice kulturowe pozostają ważnymi przeszkodami w działalności. Dlatego dla odniesienia sukcesu istotne jest wsparcie własnej administracji i często poparcie polityczne.

Od kilku lat rośnie u polskich władz świadomość znaczenia gospodarczego Indii, a za tym też pojawiają się różne formy pomocy polskim przedsiębiorstwom zainteresowanym zaistnieniem na tym rynku. W ostatnim czasie **uruchomiono program informacyjno-promocyjny „Go India”, Ministerstwo Rozwoju uznało Indie za jeden z pięciu perspektywicznych rynków dla eksportu polskiego, uwzględniono Indie w promocji pięciu z dwunastu specjalności eksportowych.** Przedsiębiorcy mogą korzystać też ze wsparcia placówek dyplomatycznych, Zagranicznego Biura Handlowego, z oferty kredytów eksportowych Banku Gospodarstwa Krajowego i ubezpieczeń KUKI, a także z pomocy samorządu gospodarczego oraz instytucji europejskich i indyjskich w wejściu na rynek.

¹¹² *Joint Declaration between the European Union and the Republic of India on a Clean Energy and Climate Partnership*, 30 marca 2016 r., www.mea.gov.in.

¹¹³ *European Investment Bank partners with International Solar Alliance and confirms EUR 800 million support for Indian renewable energy*, EIB, 6 października 2017 r.

¹¹⁴ *Gowin: chińsko-polski satelita już w 2018 r. na orbicie Księżyca*, 18 października 2016 r., www.nauka.gov.pl.

Najważniejsze formy i instytucje wsparcia:

„Go India”

„Go India” to kompleksowy program informacyjno-promocyjny, który przygotowuje polskich przedsiębiorców do skuteczniejszej działalności na rynku indyjskim. Zapowiadany przez wicepremiera Janusza Piechocińskiego jeszcze w maju 2015 r., ruszył ostatecznie w 2016 r. Program ma pomóc przedsiębiorcom w zbadaniu potencjału rynku i kanałów dystrybucji, nawiązaniu kontaktów lokalnych, weryfikacji partnerów biznesowych, przygotowaniu firm do udziału w targach, misjach gospodarczych i spotkaniach biznesowych. Ponadto w ramach programu organizowane są warsztaty i szkolenia oraz misje gospodarcze z udziałem przedstawicieli administracji centralnej i spotkania B2B. W 2017 r. odbyły się dwa wyjazdy dla polskich firm do Indii: 1) dla firm z branży spożywczej na targi World Food India w Nowym Delhi 3–5 listopada, 2) misja wielobranżowa przy okazji V Polsko-Indyjskiej Komisji Mieszanej pod koniec listopada. W ramach wspólnych wyjazdów firmy pokrywają koszty przelotu, zakwaterowania na miejscu i koszty osobowe, a po stronie administracji są wynajęcie i przygotowanie wspólnego polskiego stoiska, opracowanie katalogu i materiałów promocyjnych, lokalny transport, organizacja spotkań B2B itp.

Na stronie internetowej www.goindia.gov.pl przedstawiane są wybrane wiadomości gospodarcze z Indii, informacje o dostępnych formach wsparcia (m.in. z KUKI i BGK) oraz aktualny *Przewodnik po rynku* skierowany do przedsiębiorców¹¹⁵. Za realizację programu odpowiada Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A. Większe zintensyfikowanie działań zapowiadane jest na 2018 r.

Program promocji na rynkach perspektywicznych

Indie zostały uznane za jeden z pięciu rynków perspektywicznych (obok Meksyku, Algierii, Iranu i Wietnamu), na których przez trzy najbliższe lata realizowane będą programy promocji. Przedsiębiorcy mogą ubiegać się o wsparcie finansowe na pokrycie części kosztów działań promocyjnych objętych programem, zgodnie z katalogiem kosztów kwalifikowanych¹¹⁶. Maksymalna łączna wartość wydatków kwalifikowanych nie może przekroczyć 500 tys. zł. Program jest realizowany od 10 lutego 2017 r. i będzie trwał do 31 grudnia 2019 r.

Przedsiębiorcy korzystający z programu muszą podjąć określone obligatoryjne działania: 1) wziąć udział w charakterze wystawcy przynajmniej w dwóch wybranych imprezach targowych, jeśli przynajmniej na jednej zorganizowane zostanie stoisko informacyjno-promocyjne, lub w przynajmniej trzech targach, jeżeli przedsiębiorca nie chce lub nie może zorganizować takiego stoiska, 2) zakupić przynajmniej jedną usługę doradczą w zakresie przygotowania wejścia na rynek indyjski, 3) w trakcie całego programu uczestniczyć w minimum jednej grupowej misji gospodarczej.

Lista targów w Indiach, w których uczestnictwo jest objęte wsparciem, obejmuje branże takie jak: budowlana, spożywcza i rolno-spożywcza, medyczna, maszyn i urządzeń górniczych, zielonych technologii, IT, ITC, gier, meblarska oraz kosmetyczna.

Przedsiębiorcy mogą też skorzystać z działań fakultatywnych: konferencji inwestycyjnej Vibrant Gujarat, która odbędzie się w 2019 r. w Gandhinagar, i sześciu przyjazdowych misji gospodarczych (wizyt studyjnych) dla dealerów, kontrahentów oraz dziennikarzy aktywnych na rynku indyjskim. Dodatkowo przedsiębiorca może liczyć na wsparcie uzupełniające, m.in. na:

¹¹⁵ Indie. *Przewodnik po rynku*, Go India, 2016, www.goindia.gov.pl.

¹¹⁶ Zob. opis programu: *Program promocji o charakterze ogólnym dla przedsiębiorców – INDIE*, wersja I z 9 stycznia 2017 r., www.mr.gov.pl.

nabycie lub wytworzenie oraz dystrybucję materiałów informacyjno-promocyjnych (jak gadżety, foldery, ulotki, wizytówki); przygotowanie i prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych w mediach tradycyjnych, elektronicznych, cyfrowych; przygotowanie lub tłumaczenie strony internetowej wnioskodawcy. Przedsiębiorcy skorzystają też na ogólnych promocjach prowadzonych w Indiach z nastawieniem na polskich wytwórców i eksporterów.

Pierwszy konkurs **na dofinansowanie projektów w ramach poddziałania 3.3.3: Wsparcie MŚP w promocji marek produktowych – „Go to Brand”, obejmujący także Indie**, został ogłoszony przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości 10 stycznia 2017 r. Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu można było złożyć wyłącznie w wersji elektronicznej za pośrednictwem generatora wniosków udostępnionego na stronie internetowej PARP w terminie: 10 lutego – 13 marca 2017 r.¹¹⁷ Postępowanie zakończono w czerwcu 2017 r. i PARP rekomendowała do dofinansowania 390 projektów na łączną kwotę ponad 211 mln zł, jednak niewiele projektów dotyczyło Indii. Może to wskazywać na problem z dotarciem do firm z informacją o możliwości wsparcia działalności na rynku indyjskim, małą transparentność działań i słabą dostępność informacji.

Branżowe programy promocji

Indie zostały uwzględnione także w pięciu z dwunastu branżowych programów promocji na lata 2017–2019, jak: **1) maszyny i urządzenia, 2) biotechnologia i farmaceutyka, 3) moda polska, 4) meble, 5) polskie specjalności żywnościowe**. W każdym z programów branżowych może wziąć udział przedsiębiorca należący do grupy mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (MSP), który prowadzi działalność gospodarczą w kategoriach objętych konkretnym programem i jest zainteresowany promocją w Indiach.

Firmy mogą ubiegać się o wsparcie finansowe na pokrycie części kosztów działań promocyjnych. Maksymalna łączna wartość wydatków kwalifikowanych objętych tym wsparciem nie może przekroczyć kwoty 1 mln zł. Obejmuje ono działania obowiązkowe (głównie udział w targach branżowych, zakup usług doradczych), działania nieobowiązkowe (np. zakup szkoleń na temat rynku, udział w grupowej wyjazdowej misji gospodarczej) i działania nieobowiązkowe uzupełniające (np. zwrot kosztów wytworzenia materiałów promocyjnych i informacyjnych). Firmy będą korzystać też z ogólnej promocji całej branży. Za realizację programów i ogłoszenie konkursów odpowiadają Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (branża IT/ICT), Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (polskie specjalności żywnościowe), Polska Organizacja Turystyczna (usługi medyczne), Polska Agencja Inwestycji i Handlu (pozostałe branże). Szczegółowe informacje można znaleźć w opisach programów branżowych dostępnych na stronach Ministerstwa Rozwoju, agencji wykonawczych poszczególnych programów czy Portalu Promocji Eksportu¹¹⁸. Pierwsze konkursy na dofinansowanie zostały przeprowadzone na początku 2017 r. razem z programem promocji na rynkach perspektywicznych, ale zasadnicza część programu ruszy w 2018 r.

Polska Agencja Inwestycji i Handlu oraz zagraniczne biura handlowe

Po reformie systemu wsparcia eksportu i przekształceniu Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych w Polską Agencję Inwestycji i Handlu to PAIH stała się głównym podmiotem odpowiedzialnym za bezpośrednią i praktyczną pomoc w zagranicznej ekspansji

¹¹⁷ Konkurs na dofinansowanie projektów – Go to Brand, 31 stycznia 2017 r., <http://poir.parp.gov.pl>.

¹¹⁸ Program promocji branży biotechnologii i farmaceutyków – informacja dla przedsiębiorców – wersja nr IV z 1 marca 2017 r., www.mr.gov.pl; Program promocji branży maszyn i urządzeń – informacja dla przedsiębiorców – wersja nr IV z 1 marca 2017 r., www.mr.gov.pl; Program promocji branży MODA POLSKA – informacja dla przedsiębiorców – wersja nr VI z 9 marca 2017 r., www.mr.gov.pl; Program promocji branży meblarskiej – informacja dla przedsiębiorców – wersja nr V z 1 marca 2017 r., www.mr.gov.pl; Program promocji branży polskich specjalności żywnościowych – informacja dla przedsiębiorców – wersja nr VI z lutego 2017 r., www.mr.gov.pl.

gospodarczej polskich przedsiębiorstw. Zajmuje się kompleksowo wsparciem eksportu, ale też polskich inwestycji za granicą i zagranicznych w Polsce. Polscy eksporterzy mogą skorzystać z doradztwa PAiH w kwestiach warunków prowadzenia działalności (np. praktyczne przewodniki dla eksporterów na poszczególne rynki), możliwości wsparcia eksportu, poszukiwania partnerów itp. Z kolei firmy zainteresowane inwestycjami w Indiach mogą szukać pomocy w PAiH m.in. w formie: warsztatów inwestycyjnych na terenie Polski, zagranicznych wizyt rozpoznawczych (*fact finding missions*), doradztwa strategicznego, zagranicznych wizyt lokalizacyjnych, tzw. *study tours*, doradztwa z zakresu pozyskiwania narodowych i lokalnych instrumentów wsparcia czy zagranicznych zachęt inwestycyjnych, wsparcia relacyjnego (powiązania kooperacyjne, usługi After care). PAiH realizuje też m.in. program „Go India”, odpowiada za internetowy Portal Promocji Eksportu i portal www.eksportuj.gov.pl, gdzie gromadzone są informacje przydatne eksporterom. Misją Agencji są kreowanie pozytywnego wizerunku Polski w świecie oraz promocja polskich produktów i usług.

PAiH prowadzi także **zagraniczne biura handlowe (ZBH)**, tj. sieć przedstawicielstw, których zadaniem jest wspieranie eksportu oraz inwestycji polskich przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych, jak również przyciąganie inwestorów do Polski. **Docelowo ma powstać 70 ZBH, w tym jedno w Mumbaju**, centrum biznesowym Indii. Biuro to powstanie najprawdopodobniej w 2018 r. Eksperti zatrudnieni na miejscu będą świadczyć usługi firmom zainteresowanym wejściem na rynek indyjski, od doradztwa do znajdowania partnerów i pomocy w realizacji inwestycji.

Warto dodać, że PAiH nadzoruje też w całej Polsce sieć regionalnych centrów obsługi inwestora – COI, które mają na celu poprawienie jakości tych usług na poziomie regionów, a także zapewnienie dostępu do informacji lokalnym eksporterom. W ten sposób dzięki COI i ZBH Agencja może potencjalnie połączyć polskich przedsiębiorców w regionach z partnerem w Indiach i zapewniać lepszy przepływ wiedzy o rynku.

Polskie placówki dyplomatyczne w Indiach

Polska ma obecnie dwie placówki dyplomatyczne w Indiach: Ambasadę RP w Nowym Delhi oraz Konsulat Generalny w Mumbaju. Wydział Ekonomiczny Ambasady prowadzi na bieżąco monitorowanie i analizę procesów gospodarczych zachodzących w Republice Indii w ujęciu makroekonomicznym oraz badanie dynamiki rozwoju wymiany handlowej między Polską a Indiami. Ambasada promuje Polskę i wspiera na poziomie politycznym polskich przedsiębiorców w Indiach, ale nie prowadzi praktycznej obsługi indywidualnych spraw. Wydział Promocji Handlu i Inwestycji, działający w Ambasadzie, który współpracował z indywidualnymi podmiotami, zakończy swoją działalność 31 stycznia 2018 r. w związku z reorganizacją systemu wsparcia eksportu i powołaniem Zagranicznego Biura Handlowego w Mumbaju. Polscy przedsiębiorcy mogą też liczyć na pomoc Konsulatu Generalnego w Mumbaju.

Kredyty eksportowe

Dla polskich firm działających w Indiach dużą barierą w pozyskiwaniu zamówień i kontraktów była niemożność zaproponowania kompleksowej oferty, obejmującej też atrakcyjne warunki finansowania transakcji lub inwestycji. W ten sposób polskie firmy przegrywały konkurencję z firmami z Europy Zachodniej lub lokalnymi podmiotami, które miały taką możliwość. Ten problem pomoże rozwiązać oferta Banku Gospodarstwa Krajowego, który działa w ramach grupy Polskiego Funduszu Rozwoju S.A i oferuje szeroki zakres wsparcia kredytowego na rynkach zagranicznych.

W finansowaniu eksportu dla mniejszych projektów stosowane są zazwyczaj formuły pośrednie (np. akredytywy, kredyty *bank-to-bank*), a dla większych – kredyty bezpośrednie

(np. kredyt dla nabywcy). Co kluczowe dla polskich firm, praktycznie w każdym wariancie to BGK bierze na siebie ryzyko rozliczenia projektu – polski eksporter jest tu więc beneficjentem środków, a kredytobiorcą podmiot zagraniczny. BGK może finansować transakcje w większości krajów na świecie, w tym w Indiach¹¹⁹.

Poza instrumentami wsparcia eksportu BGK oferuje również **finansowanie inwestycyjne** (w formie kredytu lub obligacji) służące ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorstw. W odróżnieniu od innych polskich banków, BGK koncentruje się na aktywach zagranicznych – w pierwszej kolejności analizowane są przepływy oraz zabezpieczenia zagraniczne.

Dodatkowo Fundusz Ekspansji Zagranicznej zarządzany przez Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych (TFI) BGK oferuje wsparcie kapitałowe dla polskich inwestorów. TFI BGK ułatwia wejście na nowe rynki, zapewniając podział ryzyka inwestycyjnego i współfinansowanie, np. przy nabyciu aktywów zagranicznych firm. Pozostawia przy tym pakiet większościowy w rękach przedsiębiorców (z opcją odkupienia w przyszłości udziałów TFI). Co ważne, z instrumentów wsparcia BGK mogą skorzystać wszystkie firmy zarejestrowane w Polsce, bez względu na branżę, w której działają, wielkość przedsiębiorstwa czy rynków, na które sprzedają swoje towary lub usługi.

Ponadto Polska dysponuje innym ważnym instrumentem wspierania eksportu o charakterze niekomercyjnym – **kredytami rządowymi w ramach pomocy wiązanej**. Choć Indie nie są krajem priorytetowym Wieloletniego programu współpracy rozwojowej 2016–2020, przyznanie im takiego kredytu na sfinansowanie polskich inwestycji lub eksportu może być podyktowane polskimi interesami strategicznymi¹²⁰.

Ubezpieczenia eksportowe KUKE¹²¹

Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych Spółka Akcyjna (KUKE S.A.) jest firmą ubezpieczającą transakcje handlowe polskich przedsiębiorców. Działa jako agencja kredytów eksportowych i jako jedyna instytucja w Polsce ma ustawowy mandat do prowadzenia ubezpieczeń z gwarancjami Skarbu Państwa. Skupia się na ubezpieczaniu należności z tytułu sprzedaży towarów i usług z odroczonym terminem płatności w kraju i za granicą, a także na udzielaniu gwarancji ubezpieczeniowych i ubezpieczaniu inwestycji bezpośrednich za granicą. Oferuje następujące zabezpieczenia transakcji handlowych:

- ubezpieczenia krótkoterminowych należności krajowych w kredycie do 1 roku i eksportowych w kredycie do 2 lat od kontrahentów z większości krajów świata (tzw. ubezpieczenia komercyjne), skierowane do przedsiębiorców zarówno prowadzących sprzedaż cykliczną towarów, przede wszystkim dóbr konsumpcyjnych i usług, jak i dokonujących pojedynczych transakcji;
- gwarantowane przez Skarb Państwa ubezpieczenia krótkoterminowych należności eksportowych w kredycie do 2 lat, wspomagające bezpieczny handel z wyodrębnioną grupą 59 krajów podwyższonego ryzyka;
- gwarantowane przez Skarb Państwa ubezpieczenia średnio- i długoterminowych projektów eksportowych finansowanych kredytem o okresie spłaty 2 i więcej lat.

¹¹⁹ Bardziej szczegółowe informacje zob. *Wsparcie działalności zagranicznej polskich przedsiębiorstw*, www.goindia.gov.pl, oraz strona Banku Gospodarstwa Krajowego, www.bgk.pl.

¹²⁰ W ostatnim czasie kredyty takie dostało kilka krajów niebędących krajami priorytetowymi – ostatnio Wietnam (umowa z 28 listopada 2017 r. na 250 mln euro), Mongolia (umowa z 9 maja 2017 r. na 50 mln euro) i Angola (umowa z 6 marca 2017 r. na 60 mln dol.).

¹²¹ Wizytówka KUKE, www.goindia.gov.pl.

W zależności od formy finansowania kontraktu oferowane jest ubezpieczenie kredytu udzielonego przez eksportera, tzw. kredytu dostawcy, lub ubezpieczenie kredytu dla nabywcy – udzielonego przez bank lub inną instytucję finansową. Jako produkty uzupełniające oferowane są kontraktowe gwarancje ubezpieczeniowe (eksportowe i krajowe) oraz ubezpieczenie wspierające firmy realizujące inwestycje bezpośrednie za granicą. Dodatkowo w marcu 2014 r. KUKA S.A. powołała KUKA Finance S.A., której celem jest finansowanie należności zagranicznych i krajowych w ramach wszystkich dostępnych na rynku rodzajów faktoringu, ze szczególnym uwzględnieniem faktoringu pełnego, czyli z przejęciem ryzyka niewypłacalności kontrahenta¹²².

Indyjsko-Polska Izba Handlu i Przemysłu (Indo-Polish Chamber of Commerce and Industry, IPCCI)

Indyjsko-Polska Izba Handlu i Przemysłu to organizacja pozarządowa typu non-profit, zrzeszająca firmy i organizacje zainteresowane współpracą gospodarczą między Polską a Indiami. Jej celem jest wzmacnianie relacji dwustronnych i wsparcie współpracy handlowej, inwestycyjnej i gospodarczej firm. Jest niezwykle aktywna i oferuje m.in. pomoc w wyszukaniu i sprawdzeniu partnerów, organizacji misji gospodarczych i prezentacji handlowych, pomoc w wynajęciu biura, refundacji VAT-u czy rozpoczynaniu działalności w Indiach. Wydaje co kwartał bezpłatny „Newsletter” na temat swojej aktywności, relacji Indie–Polska i możliwości biznesowych. Izba angażuje się także w promocję kultury indyjskiej w Polsce, organizację misji gospodarczych do Polski, spotkań B2B, konferencji i seminariów. IPCCI bardzo blisko współpracuje z Ambasadą Indii w Polsce, a także z Ambasadą RP w Nowym Delhi, polską administracją, wieloma partnerami instytucjonalnymi i izbami gospodarczymi w Indiach (jak FICCI, CII czy ASOCHAM). Poza siedzibą w Warszawie IPCCI ma też biuro regionalne w Łodzi i swoich przedstawicieli w Indiach w trzech biurach: w Delhi, w Kalkucie i w Bangalore.

Polsko-Indyjska Izba Gospodarcza, PIIG

PIIG jest drugim przedstawicielem samorządu gospodarczego w Polsce wspierającym ściślejszą współpracę z Indiami. Powstała w 2008 r. w Poznaniu. Jej celem jest pomoc firmom z obu krajów we wzajemnym zrozumieniu rynku i rozwijaniu współpracy, przez m.in. organizowanie imprez o charakterze targowo-wystawienniczym, warsztatów, konferencji czy misji gospodarczych. Izba proponowała także usługi w zakresie przeprowadzenia badania poszczególnych branż, poszukiwania partnerów handlowych, prowadzenia wywiadu gospodarczego czy kompleksowej obsługi firm rozpoczynających działalność na rynku indyjskim. Do 2014 r. wydawała „Kwartalnik Poland–India Business Ventures”, zawierający aktualne informacje o stosunkach polsko-indyjskich i szansach dla biznesu. W ostatnich latach stała się mniej aktywna, a strona internetowa nie jest aktualizowana od 2015 r.

Rada Izb Handlowych UE w Indiach (The Council of EU Chambers of Commerce in India)

Rada Izb Handlowych UE w Indiach, główna organizacja zrzeszająca europejskich i indyjskich przedsiębiorców, powstała w 1992 r. i ulokowana jest w centrum Mumbaju. Z założenia ma służyć interesom europejskich firm i podmiotów działających w Indiach, ale też rozwojowi handlu i inwestycji w obu kierunkach. Wspiera kontakty gospodarcze, organizując spotkania biznesowe, seminaria, konferencje i warsztaty łączące podmioty z UE i Indii. Dla swoich członków (członkostwo jest odpłatne) przygotowuje co dwa tygodnie newsletter („Business Puls”) zawierający sprawozdanie z działalności, wiadomości o relacjach UE–Indie, aktualne oferty handlowe, informacje dotyczące zmian podatkowych, prawnych itp. Opracowuje analizy rynku, przewodniki

¹²² Informacje na podstawie: *Indie: przewodnik po rynku, op. cit.*, oraz *Wizytówka KUKA, op. cit.*

dla biznesu i inne materiały. Działa też jako instytucja lobbująca, wpływając na stan regulacji i negocjacje handlowe między UE i Indiami.

Europejskie Centrum Biznesu i Technologii (The European Business and Technology Centre, EBTC)

Europejskie Centrum Biznesu i Technologii zostało utworzone w 2008 r. jako specjalny program ufundowany przez Unię Europejską w celu promocji współpracy podmiotów z UE i Indii w czterech kluczowych obszarach: biotechnologii, energetyce, ochronie środowiska i sektorze transportowym. Po zakończeniu projektu w 2016 r. przekształciło się w niezależną organizację kontynuującą działania na rzecz bliższej współpracy między krajami UE i Indiami i promującą europejskie technologie i innowacyjne rozwiązania w Indiach. Obecnie koncentruje się na ułatwianiu współpracy w dziedzinie czystych technologii i bliżej angażuje się w takie indyjskie programy, jak „Clean India” i „Smart Cities”. Centrum ma główną siedzibę w Nowym Delhi oraz biuro w Bangalore, a także partnerów instytucjonalnych i prywatnych w całym Indiach. Oferuje m.in. usługi w zakresie szczegółowej analizy rynkowej, analizy barier w dostępie, poszukiwanie partnerów czy doradztwo w sprawie finansowania wspólnych projektów.

Partnerzy indyjscy

Polscy przedsiębiorcy zainteresowani rynkiem indyjskim mogą też korzystać ze wsparcia i otrzymać potrzebne dane od instytucji indyjskich. Pierwszym punktem kontaktu jest Ambasada Indii w Warszawie, która może udzielić dodatkowych informacji na temat warunków i możliwości inwestycyjnych, programów flagowych, regulacji prawnych i podatkowych w Indiach, także o potencjalnych partnerach. InvestIndia to specjalna agencja rządowa w Nowym Delhi pomagająca zagranicznym partnerom w realizowaniu inwestycji w Indiach. Departament Polityki Przemysłowej i Promocji (DIPP) może wspomóc firmy szczególnie w ramach programu „Make in India”. Zalecany jest kontakt z innymi ministerstwami i instytucjami odpowiedzialnymi za poszczególne programy flagowe oraz stowarzyszeniami przedsiębiorców i handlowców w Indiach (zob. Aneks, Instytucje i mechanizmy wsparcia eksportu i inwestycji w Indiach).

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Mimo gorszych wskaźników ekonomicznych w 2017 r. Indie mają stabilne perspektywy szybkiego wzrostu i wystarczający potencjał gospodarczy, demograficzny i technologiczny, by w najbliższych latach pozostać najszybciej rozwijającą się dużą gospodarką. O ile Chiny w tym względzie nieco przyhamowały, o tyle Indie mogą stać się motorem gospodarki globalnej. Ogromny rynek wewnętrzny, młode społeczeństwo czy niskie koszty pracy dają im przewagę konkurencyjną nad innymi krajami. **Zachowując roczne tempo wzrostu na poziomie minimum 7% PKB, jeszcze przed 2030 r. powinny stać się trzecią największą gospodarką świata**¹²³. Jednocześnie, według prognoz ONZ, w 2025 r. **prześcigną Chiny jako najludniejszy kraj globu, z populacją ponad 1,45 mld**¹²⁴. Chociaż Indusi pozostaną nadal stosunkowo biedni, rosnące dochody, liczniejsza klasa średnia, procesy urbanizacyjne i cyfryzacyjne sprawiają, że Indie wyrosną na trzeci największy rynek dóbr konsumpcyjnych, po USA i Chinach¹²⁵. W miarę poprawiania się statusu ekonomicznego będzie rosła ich siła polityczna.

Jednocześnie reformy strukturalne (reforma podatkowa, ograniczanie biurokracji, dalsza liberalizacja) czynią Indie bardziej przyjaznym miejscem do inwestycji i prowadzenia działalności gospodarczej. Programy flagowe i projekty rządowe omówione w tym raporcie zmierzają do kompleksowej modernizacji kraju, a ich **wspólnym celem jest wydobycie z biedy milionów obywateli i pobudzenie szybszego, zrównoważonego i inkluzywnego wzrostu gospodarczego z dbałością o środowisko naturalne**.

Wydatki rządu na kluczowe programy można szacować na ponad 100 mld dol. w najbliższych pięciu latach (zob. tabela 2). Mają one wygenerować dodatkowe biliony dolarów na inwestycje w głównych sektorach – budownictwie, infrastrukturze miejskiej i transportowej czy ochronie środowiska. Wszystkie inwestycje i reformy podporządkowane założeniom „Make in India” mają stworzyć miejsca pracy dla milionów indyjskich obywateli i uczynić z Indii globalny hub produkcyjny. Program „Skill India” ma pomóc wykorzystać ich dywidendę demograficzną, a „Digital India” – usprawnić administrację i stworzyć podstawy gospodarki cyfrowej. Programy miejskie („Smart Cities”, „Amrut”, „Housing for all”, „Clean India”) odpowiadają na wyzwania urbanizacyjne i poprawiają jakość życia w indyjskich miastach. Program „Sagar Mala” i korytarze transportowe pomogą przełamać barierę rozwoju gospodarczego, jaką jest zły stan infrastruktury.

Jednocześnie **należy zauważyć, że programy rządowe są często jedynie kontynuacją wcześniejszych inicjatyw**, pod zmienioną nazwą i pod innym kierownictwem. Łącznie składają się na kompleksową kampanię promocyjną Indii, które chcą być postrzegane jako nowoczesne i szybko zmieniające się państwo. **Nakłady na programy wydają się zbyt skromne jak na skalę ich ambicji i wyzwań, przed jakimi stoją**. Realizacja projektów następuje powoli i większość nie spełnia ciągle pokładanych w nich nadziei. Powodzenie indyjskich reform jest w dużej mierze uzależnione od wsparcia kapitałowego i technologicznego partnerów zagranicznych i instytucji międzynarodowych.

Sukces reform Modiego nie jest zatem wcale pewny. Indie stoją ciągle przed szeregiem poważnych wyzwań zewnętrznych i wewnętrznych. Możliwy zwrot w stronę protekcjonizmu w handlu międzynarodowym i ograniczenia globalizacji, w momencie, gdy Indie chcą poprawić swoją pozycję w globalnym łańcuchu wartości, byłoby istotnym zagrożeniem dla rozwoju kraju.

¹²³ *India likely to be third largest economy by 2028: HSBC Report*, „The Hindu”, 17 września 2017 r.

¹²⁴ Według szacunków Indie w 2025 r. będą miały 1 451 829 004 mieszkańców, podczas gdy Chiny – 1 438 835 697. *World Population Prospects: The 2017 Revision*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2017.

¹²⁵ A. Singhi i in., *The New Indian: The Many Facets of a Changing Consumer*, Boston Consulting Group, 20 marca 2017 r., www.bcg.com.

Wzrost cen ropy i gazu na światowych rynkach oznaczałby nadmierne obciążenie dla rachunku bieżącego i bilansu płatniczego. Niebezpieczeństwo ataków terrorystycznych i spory z sąsiadami (Pakistanem, ale i Chinami) są kolejnym wyzwaniem dla wzrostu gospodarczego. Na arenie wewnętrznej pozytywnym elementem jest oczekiwana stabilność polityczna. Zwycięstwo BJP w kilku kluczowych wyborach stanowych w 2017 r. sugeruje kolejną wygraną w wyborach centralnych w 2019 r. i kontynuację obecnej polityki. Należy jednak zwrócić uwagę na pewne czynniki destabilizacyjne, jak nasilenie tendencji separatystycznych w wielu regionach (Kaszmir, Gorkaland), napięcia międzyreligijne, będące skutkiem popularyzacji haseł ugrupowań nacjonalistycznych (hindutwy), czy frustracja ekonomiczna młodego pokolenia.

Tabela 2. Szacunkowa wartość programów flagowych w Indiach do 2022 r.

Lp.	Nazwa programu	Opis	Szacunkowe wydatki państwa	Sektory perspektywiczne
1.	Make in India	Rozwój sektora wytwórczego	Nie dotyczy	25 branż perspektywicznych
2.	Digital India	Cyfryzacja kraju	16,5 mld dol. (do 2022)	IT, usługi elektroniczne, e-commerce
3.	Skill India	Szkolenia zawodowe	2,6 mld dol. (w 2017)	Szkolnictwo zawodowe i wyższe, staże i szkolenia
4.	Clean India	Oczyszczenie Indii	9 mld dol. (do 2019)	Gospodarka wodno-ściekowa
5.	Clean Ganga	Oczyszczenie Gangesu	3 mld dol.	jw.
6.	Startup India	Wsparcie nowych firm innowacyjnych	1,5 mld dol.	Wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności, e-commerce
7.	Smart Cities	Budowa 100 inteligentnych miast	7,5 mld dol. (do 2022 r.)	Budownictwo, transport miejski, gospodarka odpadami i ściekami
8.	AMRUT	Rewitalizacja 500 miast	7,5 mld dol. (do 2022 r.)	jw.
9.	Housing for All	Budowa 20 mln domów do 2022 r.	30 mld dol. (do 2022 r.)	jw.
10.	Sagar Mala	Odnowienie infrastruktury portowej	120 mld dol. (do 2035 r.), tj. ok. 30 mld do 2022 r.	Przemysł stoczniowy i morski
Suma			107,5 mld dol. (do 2022 r.)	

Źródło: Kompilacja własna na podstawie analizy poszczególnych programów.

Mimo nowej fazy liberalizacji gospodarki Indie pozostają z wielu względów trudnym rynkiem dla zagranicznych przedsiębiorców. Nierozwiązanym problemem dla władz, wywołującym poważne napięcia społeczne, pozostają reforma prawa pracy, obrotu ziemią czy ograniczenie subsydiów państwowych. Sytuację partnerów zagranicznych dodatkowo komplikuje to, że **Indie wypowiedziały ostatnio umowy o wzajemnej ochronie inwestycji (BIT) z 47 państwami, także z Polską.** W efekcie nowe inwestycje (dotychczasowe mają zagwarantowany 10–15-letni okres ochronny) będą słabiej chronione w razie sporów z lokalnymi podmiotami. Krok, który w zamierzeniu władz ma prowadzić do wzmocnienia pozycji w ewentualnych konfliktach z zagranicznymi firmami, może przyczynić się do zahamowania ich napływu. Decyzja ta bywa postrzegana też jako element nacisku na Unię Europejską w celu przyspieszenia negocjacji umowy o wolnym handlu i inwestycjach. Negocjacje porozumienia, które trwają od 2007 r., miały być wznowione po szczycie UE–Indie w Brukseli w marcu 2016 r., ale wciąż nie osiągnięto znaczących postępów. Przełomu nie przyniósł też ostatni szczyt dwustronny w Nowym Delhi, 6 października 2017 r.

Bariery eksportowe i trudności w działalności na rynku indyjskim mogą mieć jednak także dobrą stronę. Firmy, które zdecydują się teraz na wejście na ten rynek, napotkają mniejszą międzynarodową konkurencję i w dłuższej perspektywie mogą liczyć na istotne korzyści. **Dlatego mimo istniejącego ryzyka wydaje się, że obecnie jest najdogodniejszy moment na rozpoczęcie działalności w Indiach.**

Wiele państw europejskich i krajów rozwiniętych zaoferowało pomoc w modernizacji Indii i stara się wykorzystać tę okazję do zwiększenia swojego zaangażowania na tym rynku. **Także Polska nie może przegapić tego momentu na intensyfikację współpracy dwustronnej.** Ze względu na większe zainteresowanie rynkami pozaeuropejskimi i otwarcie Indii na partnerów zagranicznych **istnieje dogodny moment na wzmocnienie współpracy polsko-indyjskiej w wielu obszarach.** Wykorzystując reformy gospodarcze i zachęty dla inwestorów ze strony Indii oraz wsparcie polskiego państwa, firmy powinny zainteresować się chłonnym rynkiem ponad 1,3 mld konsumentów.

Ograniczeniem w relacjach pozostanie to, że Polska nie ma wielu strategicznych zasobów (energetycznych, finansowych, technologicznych), których Indie potrzebują obecnie najbardziej. Jednocześnie oba kraje stoją przed podobnymi wyzwaniem i mają zbliżone aspiracje. **Reformy premiera Modiego są w wielu miejscach zbieżne z diagnozą i kierunkiem rozwoju gospodarczego Polski przedstawionymi w Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju (tzw. planie Morawieckiego).** Oba kraje kładą szczególny nacisk na rozwój krajowego przemysłu, innowacyjności i gospodarki opartej na wiedzy, aby nie konkurować głównie niskimi kosztami pracy. Oba realizują programy inwestycji w infrastrukturę transportową, e-administrację i gospodarkę cyfrową, rozwój szkolnictwa zawodowego, mieszkalnictwa, wspierają start-upy i zmagają się z wyzwaniami polityki klimatycznej bez nadmiernego wzrostu kosztów energii elektrycznej. Polska ma bogate doświadczenia – zarówno dobre, jak i złe – w szybkiej liberalizacji gospodarczej. Takie podobieństwa mogą być punktem wyjścia do pogłębionej współpracy.

Asymetria potencjałów Polski i Indii, duża aktywność innych państw i ograniczone zasoby indyjskiej dyplomacji oznaczają, że **to Polska musi zaoferować atrakcyjną i konkretną ofertę współpracy strategicznej obejmującą kwestie gospodarcze i polityczne**¹²⁶. **Polski rząd powinien szczegółowo przeanalizować indyjskie programy modernizacji i zaproponować współpracę w dziedzinach, w których Polska ma już znaczący potencjał lub kompetencje obu stron się uzupełniają.** Takie programy jak „Smart Cities”, „Skill India” czy „Clean India” wydają się dla polskiej strony najbardziej interesujące. Lepszemu poznaniu potrzeb, komplementarności i przygotowaniu wspólnych projektów może służyć **dwustronny dialog sektorowy**, np. w ramach nowych grup roboczych Komisji Mieszanej ds. „Smart Cities”, „Skill India” czy „Make in India”. **Polska oferta pomocy w realizacji programów flagowych poszerzałaby zakres współpracy dwustronnej poza tradycyjne sektory i wypełniałaby treścią specjalne partnerstwo obu krajów.**

Jednocześnie Polska powinna włączać Indie w dialog polityczny i przedstawiać się jako atrakcyjny i ważny partner na forum regionalnym i wielostronnym. **Przypadające w latach 2018–2019 niestałe członkostwo Polski w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, większa aktywność na forum UE, ważna rola w inicjatywach regionalnych – Grupie Wyszehradzkiej czy Inicjatywie Trójmorza – wzmocniają pozycję Polski jako partnera Indii.** Zbliżeniu i rozwojowi współpracy służyłoby także otwarte i jednoznaczne poparcie przez Polskę reformy ONZ, uwzględniającej przyznanie Indiom stałego miejsca w Radzie Bezpieczeństwa. Obok wsparcia przyłączenia Indii do Missile Technology Control Regime (MTCR), Polska powinna podtrzymywać wolę przyłączenia ich do innych struktur nieproliferyacyjnych: Nuclear Suppliers' Group (NSG), Wassenaar Arrangement oraz the Australia Group. Poparcie Indii w tych kwestiach jest o tyle proste, że podobne stanowisko zajmują Unia Europejska, wiele państw europejskich oraz USA, które pod rządami prezydenta Donalda Trumpa zacieśniają sojusz z Indiami.

Do zakresu wzmocnionego dialogu można dołączyć kwestie globalne ważne dla Indii – walkę z terroryzmem, ochronę środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,

¹²⁶ Wskazuje się przykładowo na braki kadrowe w indyjskiej służbie zagranicznej, która liczy mniej niż 800 dyplomatów. Na temat ograniczonych zasobów indyjskiej dyplomacji zob. D. Markey, *Developing India's Foreign Policy „Software”*, „Asia Policy” 2009, nr 8, s. 73–96; K.S. Rana, *Asian Diplomacy: The Foreign Ministries of China, India, Japan, Singapore, and Thailand*, Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2009.

uwzględniające potrzeby i potencjał państw, działania na rzecz realizacji celów zrównoważonego rozwoju i wspólne projekty rozwojowe w krajach trzecich. Przykładowo Polska może poprzeć w RB ONZ wznowienie prac nad indyjską propozycją Kompleksowej konwencji w sprawie zwalczania terroryzmu (The Comprehensive Convention on International Terrorism, CCIT). Głos Polski musi być lepiej słyszalny w kwestii kształtowania polityki UE wobec Indii, w tym negocjacji umowy o wolnym handlu. To, że Indie są jednym ze wschodzących mocarstw podzielających wartości demokratyczne, powinno także ułatwiać zrozumienie i współpracę. Poprawie relacji służyłyby działania symboliczne i pozytywne gesty, jak **zaproszenie wysokich przedstawicieli Indii (premiera, ministra spraw zagranicznych czy doradcy ds. bezpieczeństwa) na ważne wydarzenie regionalne** (np. szczyty państw Grupy Wyszehradzkiej w formule „V4+”) **lub dwustronne** (np. naradę ambasadorów, święta narodowe).

Zwiększenie intensywności współpracy będzie wymagało jednak większych inwestycji w te relacje. Oznacza to **konieczność wzrostu nakładów** (osobowych i finansowych) na wspólne projekty, poprawę obecności i widoczności Polski w Indiach oraz większe wsparcie współpracy gospodarczej.

Podstawowym warunkiem lepszych relacji jest więc uznanie przez polskich decydentów znaczenia międzynarodowego Indii i przyjęcie długofalowej strategii współpracy.

Szczegółowe rozwiązania i konkretne kroki, jakie może rozważyć polski rząd dla budowy kompleksowych i wszechstronnych stosunków z Indiami, obejmują:

w zakresie wspierania współpracy gospodarczej:

- **kontynuację i lepszą promocję wśród przedsiębiorców oferty wsparcia eksportu i inwestycji w Indiach**, zsynchronizowanie polskiego programu „Go India” z indyjskim „Make in India”;
- **szybką operacjonalizację działań Zagranicznego Biura Handlowego w Mumbaju** i otwarcie dodatkowego ZBH w innym mieście Indii;
- utworzenie **grup roboczych w ramach Komisji Mieszanej lub specjalnych zespołów zadaniowych do omówienia możliwości współpracy przy programach modernizacji Indii**;
- **rozpoczęcie współpracy między PAIH i Invest India** w celu wsparcia wspólnych inwestycji;
- zaproponowanie wspólnego **Polsko-Indyjskiego Funduszu Technologicznego** wspierającego współpracę badawczo-rozwojową w wybranych sektorach priorytetowych (np. czysta energia, efektywność energetyczna, sektor kosmiczny, obronność);
- **objęcie Indii programem stypendiów rządowych dla obcokrajowców i przygotowanie oferty kształcenia zawodowego kompatybilnej z programem „Skill India”**;
- zaproponowanie Indiom **udzielenia kredytu rządowego w ramach pomocy wiązanej**, na sfinansowanie polskich inwestycji i produktów w strategicznym obszarze gospodarki;
- **zorganizowanie w Warszawie indywidualnie lub w ramach V4 specjalnego forum „Make in India”**, prezentującego możliwości biznesowe w Indiach w związku z programami modernizacyjnymi;
- dalsze **wsparcie współpracy samorządów**, zorganizowanie Forum Regionów przy okazji wizyty wysokiego szczebla w Indiach lub w Polsce, na podstawie doświadczeń podobnej platformy w relacjach z Chinami;

w zakresie poprawy polskiej obecności w Indiach i lepszego wzajemnego zrozumienia:

- realizację długo przekładanej wizyty polskiego prezydenta w Indiach i wizyty premiera Indii w Polsce;
- zwiększenie obsady placówek dyplomatycznych w Indiach;
- otwarcie nowego konsulatu w innej części kraju i/lub wprowadzenie outsourcingu przyjmowania wniosków wizowych dla poprawy dostępności usług;
- zwiększenie budżetu Instytutu Polskiego w Nowym Delhi, by umożliwić większą aktywność w innych miastach Indii;
- promocję i wsparcie nauczania języka polskiego dla obcokrajowców (np. przez Instytut Polski) lub utworzenie studiów polonistycznych na indyjskiej uczelni;
- stworzenie zachęty finansowej dla utrzymania stanowiska stałego korespondenta polskich mediów w Nowym Delhi (radio, TV lub prasa);
- zapewnienie stałej i widocznej obecności przedstawicieli Polski na różnych forach dialogu i współpracy UE–Indie (np. EU–India Business Forum);
- uruchomienie bezpośrednich połączeń lotniczych Polska–Indie;
- zwiększenie współpracy przemysłów filmowych przez wprowadzenie ulg podatkowych dla indyjskich produkcji w Polsce lub wspieranie koprodukcji polsko-indyjskich;
- lepsze wykorzystanie nieformalnych kanałów dyplomacji dla wyjaśnienia stanowiska Polski w ważnych sprawach – aktywizacja kontaktów międzyparlamentarnych, udział przedstawicieli władz w głównych indyjskich konferencjach o stosunkach międzynarodowych, aktywny dialog ekspertów (np. istniejące forum PISM–ICWA, powołanie „grupy ekspertów” – Eminent Person Group itp.).

Wzmocnienie współpracy gospodarczej z Indiami nie wydarzy się bez większego zainteresowania i zaangażowania samych polskich firm. Przedsiębiorstwa planujące tam działalność muszą szczegółowo zapoznać się z możliwościami współpracy oferowanymi w programach rządowych i w większym stopniu uwzględniać bariery i warunki funkcjonowania. Program „Make in India”, reformy gospodarcze i polityka handlowa wskazują, że **lepszym sposobem wejścia na ten rynek niż prosta działalność eksportowa jest inwestycja**. Firmy, które zdecydują się na otwarcie zakładów produkcyjnych w Indiach, zyskają lepszy dostęp nie tylko do ogromnego rynku krajowego, lecz także do innych rynków w Azji.

Polskie firmy mogą sięgnąć do szczegółowych rozwiązań i częściej korzystać z dostępnych form wsparcia na rynku indyjskim oferowanych przez instytucje zarówno polskie (MSZ, PAIH, PARP, BGŻ, KUKE), jak i unijne (EU Chambers of Commerce, EBTC) oraz indyjskie (Invest India, DIPP). Mogą też rozważyć włączenie się do różnych mechanizmów współpracy i form dialogu UE–Indie (np. EU–India Business Forum, EU–India Environment Forum, India–European Union Smart and Sustainable Urbanisation Partnership, Clean Energy and Climate Partnership, EU–India Air Quality Initiative, EU–India Resource Efficiency Initiative, EU–India Energys Panel itd.).

ANEKS

Instytucje i mechanizmy wsparcia eksportu i inwestycji w Indiach

Nazwa	Główny zakres wsparcia	Dane kontaktowe
Program Go India	<ul style="list-style-type: none"> - kampania informacyjno-promocyjna o rynku indyjskim - promocja dostępnych form wsparcia państwa - organizowanie misji biznesowych 	<p>Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A. ul. Bagatela 12, 00-585 Warszawa tel.: +48 22 334 99 42 fax: +48 22 334 99 90 Aleksandra Sobczak e-mail: goindia@paih.gov.pl aleksandra.sobczak@paih.gov.pl www.goindia.gov.pl</p>
Polska Agencja Inwestycji i Handlu (PAIH)	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie eksportu na rynku - Zagraniczne Biuro Handlowe w Mumbaju - promocja polskich firm i polskiej gospodarki - wsparcie inwestycyjne 	<p>ul. Bagatela 12 00-585 Warszawa tel.: +48 22 334 98 00 fax: +48 22 334 99 99 www.paih.gov.pl www.eksportuj.gov.pl www.trade.gov.pl</p>
Ministerstwo Gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> - programy promocji na rynkach perspektywicznych - branżowe programy promocji 	<p>Ministerstwo Rozwoju pl. Trzech Krzyży 3/5, 00-507 Warszawa tel.: 222 500 130 www.mr.gov.pl Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości PARP – jako agencja wykonawcza: ul. Pańska 81/83 00-834 Warszawa tel.: (22) 432 80 80, 432 71 25 fax: (22) 432 86 20 www.parp.gov.pl</p>
Ambasada RP w Nowym Delhi	<ul style="list-style-type: none"> - promocja interesów Polski i wsparcie polskich przedsiębiorstw w Indiach 	<p>50-M Shantipath, Chanakyapuri, New Delhi – 110 021 tel.: 00 91 11 414 96 900 fax: 0 91 11 268 719 14 e-mail: newdelhi.polemb.info@msz.gov.pl www.newdelhi.msz.gov.pl</p>
Konsulat Generalny RP w Mumbaju	<ul style="list-style-type: none"> - pomoc konsularna 	<p>Nirmal Building 11A, 11th Floor 241/242 Backbay Reclamation Nariman Point, Mumbai 400021, India tel.: (+ 91) 22 22 85 26 31 (+ 91) 22 22 85 26 41 fax: (+ 91) 22 22 85 26 38 e-mail: mumbaj.kg.info@msz.gov.pl www.mumbaj.msz.gov.pl</p>
Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych (KUKE)	<ul style="list-style-type: none"> - ubezpieczenia transakcji 	<p>ul. Sienna 39 00-121 Warszawa tel.: 801 805 853 (22) 356 83 00 e-mail: kontakt@kuke.com.pl www.kuke.com.pl/</p>
Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK)	<ul style="list-style-type: none"> - udzielanie kredytów eksportowych 	<p>Departament Finansowania Handlu Zagranicznego (akredytywy, kredyty dla banku nabywcy) tel.: +48 22 522 92 75, e-mail: dfhz@bgk.pl Departament Finansowania Strukturalnego, Zespół Transakcji Eksportowych (kredyty dla nabywcy, finansowanie inwestycji / ekspansji) tel.: +48 22 596 57 91 e-mail: sekretariatDFS@bgk.pl www.bgk.pl</p>

Nazwa	Główny zakres wsparcia	Dane kontaktowe
Indo-Polish Chambers of Commerce & Industries, IPCCI (Indyjsko-Polska Izba Handlu i Przemysłu)	<ul style="list-style-type: none"> - analiza rynku - misje biznesowe - poszukiwanie partnerów 	ul. Taśmowa 7, blok D 02-677 Warszawa, Polska tel.: +48 22 520 28 02 tel.: +48 22 520 28 40 fax: +48 22 520 28 86 e-mail: jjsingh@ipcci.pl www.ipcci.pl Przedstawiciele w Indiach: 1. Biuro w Nowym Delhi – Vijay Mehta President tel.: +91 11 4650 0500 mobile: +91 98100 71115 e-mail: vmehta@ipcci.pl 2. Biuro w Kalkucie – Srenik Sett Vice President, tel.: +9133-2223 4883/6708 mobile: +91 98300 38399 e-mail: ssett@ipcci.pl 3. Biuro w Bangalore – Sanjay Kumar Pal Director Pharma TF 4 Lotus Crest Phase 1 Brookfield Bangalore tel.: +91 98 713 36 678 e-mail: palsanjay7570@gmail.com
Polsko-Indyjska Izba Gospodarcza (PIIG)	- jw.	India Desk – PCCC Polish-India Chamber of Commerce Dilip Bedi mobile: +91 9810070057 tel.: +91 11 29535129 /6410 fax: +91 11 29532344 biuro@piig-poland.org www.piig-poland.org
Delegacja UE w Nowym Delhi	<ul style="list-style-type: none"> - pomocne informacje o mechanizmach współpracy UE-Indie, dostępie do rynku, warunkach prowadzenia biznesu, zasadach fitosanitarnych, finansowania z UE itp. 	Delegation of the European Union to India 5/5, Shantiniketan, New Delhi – 110 021, INDIA tel: +91 11 66781919 fax: +91 11 66781955 e-mail: DELEGATION-INDIA@eeas.europa.eu https://eeas.europa.eu/delegations/india_en
The Council of EU Chambers of Commerce in India	<ul style="list-style-type: none"> - promocja i reprezentowanie interesów firm z UE w Indiach i wspieranie współpracy gospodarczej 	3rd Floor, Y B Chavan Centre, Gen J Bhosale Marg, Mumbai-400021 tel.: +91 22 22854563 fax: +91 22 22854564 e-mail: info@euindiachambers.com contact@euindiachambers.com
European Business and Technology Centre (EBTC)	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie współpracy firm europejskich i indyjskich, szczególnie w zakresie czystych technologii 	EBTC New Delhi – Head Office DLTA Complex, South Block, 1st Floor 1, Africa Avenue. New Delhi 110 029, INDIA e-mail: delhi@ebtc.eu tel.: +91 11 3352 1500 fax: +91 11 3352 1501, http://ebtc.eu
Market Access Database (MADB)	<ul style="list-style-type: none"> - portal internetowy UE (DGTrade) dostarczający informacji o warunkach eksportu na rynki trzecie 	http://madb.europa.eu/madb/indexPubli.htm

Nazwa	Główny zakres wsparcia	Dane kontaktowe
Trade Portal of India	- unijno-indyjska inicjatywa finansowana przez UE; - informacje m.in. o regulacjach handlowych w Indiach, ograniczeniach w handlu wybranymi produktami, cłach i podatkach, analizę sektorów, danych statystycznych itp.	www.tradeportalofindia.org
Ambasada Indii w Warszawie	- informacje o rynku indyjskim, możliwościach współpracy i wsparcia	ul. Myśliwiecka 2, 00-459 Warszawa tel.: +48 22 540 00 00 fax : +48 22 540 00 01 e-mail: inf.warsaw@mea.gov.in www.indianembassywarsaw.in
Invest India	- wsparcie inwestycji w Indiach - informacje o kraju i warunkach działalności gospodarczej	Room No: 217-225, 1st Floor Vigyan Bhawan Annexe Building Maulana Azad Road, New Delhi – 110011 tel.: +91 11-24190300/ 11-23048101 www.investindia.gov.in / www.makeinindia.com
Department of Industrial Policy and Promotion (DIPP)	- nadzór nad programem Make in India	Udyog Bhawan, New Delhi 110011 EPABX: 011-23061222, fax: 011-23062626 http://dipp.nic.in
Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry (FICCI)	- stowarzyszenie zrzeszające przedsiębiorstwa indyjskie	www.ficci.com
Confederation of Indian Industries (CII)	- jw.	www.cii.in
Associated Chamber of commerce and Industry (ASSOCHAM)	- jw.	www.assochem.org
Federation of Indian Export Organisation (FIEO)	- federacja indyjskich eksporterów	www.fieo.com
Federation of Indian Micro & Small & Medium Enterprises (FISME)	- organizacja zrzeszająca tylko małe i średnie przedsiębiorstwa; poszukiwanie partnerów	www.fisme.org

Główne mechanizmy współpracy gospodarczej UE–Indie dostępne dla podmiotów z Polski

Nazwa mechanizmu	Główne dziedziny	Uczestnicy	Rok powołania	Uwagi
EU–India Energy Panel	- energia odnawialna - efektywność energetyczna - inteligentne sieci - czysta technologia węglowa - bezpieczeństwo energetyczne - badania i innowacje w dziedzinie energii	Przedstawiciele UE i Indii	2005	Główne forum dyskusji i wspierania współpracy w zakresie energii i klimatu

Nazwa mechanizmu	Główne dziedziny	Uczestnicy	Rok powołania	Uwagi
EU–India Environment Forum	<ul style="list-style-type: none"> - czyste powietrze - odpady - chemikalia - woda - różnorodność biologiczna - gleba i użytkowanie ziemi (także w miastach) 	Przedstawiciele europejskich i indyjskich władz, biznesu, świata nauki i społeczeństwa obywatelskiego	2006	Konferencja organizowana corocznie w Nowym Delhi od 2006 r. Skupia się na jednym temacie przewodnim, np. V Forum w 2011 r. – bioróżnorodność; VI w 2012 r. – zrównoważona gospodarka leśna; VII – w 2015 r. – gospodarka o obiegu zamkniętym; VIII Forum – w czerwcu 2017 r. – wydajność zasobów
India–EU Water Partnership (IEWP)	- gospodarka wodna	Zainteresowane kraje członkowskie UE i stany indyjskie, unijne i indyjskie instytucje, przedstawiciele biznesu i społeczeństwa obywatelskiego	2016	W ramach partnerstwa organizowane są m.in. India–EU Water Forum (pierwsze w 2015 r.) oraz spotkania wspólnej grupy roboczej ds. wody (Joint Working Group on Water)
EU–India Partnership on Clean Energy and Climate Change	<ul style="list-style-type: none"> - czysta energia - czyste technologie węglowe - efektywność energetyczna - zmiany klimatu 	Zainteresowane kraje członkowskie UE i stany indyjskie, instytucje unijne i indyjskie, przedstawiciele biznesu i społeczeństwa obywatelskiego	2016	W ramach partnerstwa Europejski Bank Inwestycyjny przekazał już ponad 1,2 mld eurokredytów na wsparcie inwestycji w projekty związane z energetyką i ochroną klimatu
EU–India Resource Efficiency Initiative	- efektywne wykorzystanie zasobów	Biznes, świat nauki i społeczeństwo obywatelskie	2017	3,5-letni program wsparcia nowego indyjskiego panelu zasobów w opracowywaniu strategii efektywnego gospodarowania zasobami w transporcie, budynkach, energii odnawialnej i odzysku odpadów przez promowanie partnerstwa państw UE i Indii
EU–India Air Quality Initiative www.eu-india-air.com	- zarządzanie powietrzem i poprawa jego jakości	Przedstawiciele europejskich i indyjskich władz, biznesu, świata nauki i społeczeństwa obywatelskiego	2017	Projekt ma pozwolić lepiej zrozumieć problem zanieczyszczenia powietrza w Indiach i pomóc w wypracowaniu strategii zarządzania nim. Służy też promocji europejskich doświadczeń i technologii w ochronie powietrza. Początkowo będzie realizowany w 5 miastach pilotażowych: Goa, Raipur, Bangalore, Delhi i Ludhiana

Nazwa mechanizmu	Główne dziedziny	Uczestnicy	Rok powołania	Uwagi
International Urban Cooperation: Sustainable and Innovative Cities and Regions	- współpraca miast i regionów w zakresie zrównoważonego rozwoju	Wybrane miasta z UE i Indii	2017 (trzyletni projekt)	Współpraca 12 miast siostrzanych z UE i Indii w zakresie zrównoważonego rozwoju miejskiego, wsparcie udziału w Globalnym Konwencji Prezydentów Miast ds. Klimatu i Energii
EU–Mumbai Partnership	- nowoczesne rozwiązania w zakresie zarządzania megamiastami	Wybrane miasta z UE i Indii	2013	Wspiera współpracę i przekazywanie doświadczeń między miastami europejskimi a Mumbajem

Aktualna baza prawno-traktatowa relacji Polska–Indie¹²⁷

1. Umowa w sprawie ruchu telekomunikacyjnego zawarta między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii, 29 września 1956 r.
2. Umowa o współpracy kulturalnej między PRL a Republiką Indii, 27 marca 1957 r.
3. Umowa między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii w sprawie współpracy żegludowej, 27 czerwca 1960 r.
4. Umowa o współpracy gospodarczej między Rządem PRL a Rządem Indii, 7 maja 1960 r.
5. Druga Umowa o współpracy gospodarczej między Rządem PRL i Rządem Indii, 16 listopada 1962 r.
6. Trzecia Umowa o współpracy gospodarczej między Rządem PRL a Rządem Indii, 25 stycznia 1965 r.
7. Umowa między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii o komunikacji lotniczej, 25 stycznia 1977 r.
8. Umowa o współpracy gospodarczej, przemysłowej i technicznej między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii, 25 stycznia 1977 r.
9. Umowa między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii w sprawie unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodu, 21 czerwca 1989 r.
10. Protokół między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o zmianie Umowy między Rządem PRL a Rządem Republiki Indii w sprawie unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodu, sporządzonej w Warszawie 21 czerwca 1989 r., 29 stycznia 2013 r.
11. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o współpracy w dziedzinie nauki i techniki, 12 stycznia 1993 r.
12. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o popieraniu i ochronie inwestycji, 7 października 1996 r., wypowiedziana przez stronę indyjską 4 maja 2016 r., straciła moc obowiązującą z dniem 4 maja 2017 r. Niemniej polskie inwestycje poczynione w Indiach do tego dnia objęte są ochroną w ramach wcześniejszej umowy przez 15 lat, tj. do 2032 r.
13. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o współpracy w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej i międzynarodowego terroryzmu, 17 lutego 2003 r.
14. Umowa między RP a Republiką Indii o ekstradycji, 17 lutego 2003 r.

¹²⁷ Teksty umów dostępne na stronie: <https://traktaty.msz.gov.pl/umowy-dwustronne>.

15. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii dotycząca współpracy w dziedzinie obronności, 17 lutego 2003 r.
16. Porozumienie między Rządem RP a Rządem Republiki Indii w sprawie zmiany Umowy między Rządem RP a Rządem Republiki Indii dotyczącej współpracy w dziedzinie obronności, podpisanej w Nowym Delhi 17 lutego 2003 r., 30 maja 2011 r.
17. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o współpracy gospodarczej, 19 maja 2006 r.
18. Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Indii o współpracy w dziedzinie turystyki, 24 kwietnia 2009 r.
19. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o współpracy w dziedzinie zdrowia i medycyny, 24 kwietnia 2009 r.
20. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o koprodukcji audiowizualnej, 4 lipca 2012 r.
21. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Indii o zniesieniu obowiązku wizowego dla posiadaczy paszportów dyplomatycznych, 5 października 2015 r.
22. Umowa między MRiRW RP a Ministerstwem Rolnictwa i Dobrostanu Rolników Republiki Indii o współpracy w dziedzinie rolnictwa, 27 kwietnia 2017 r.

Formy działalności w Indiach

Aby prowadzić działalność gospodarczą w Indiach, zagraniczne firmy mogą wybrać jedną z poniższych opcji:

I. Ustanowienie podmiotu niebędącego oddzielnym podmiotem prawnym, w formie:

1. **Biura łącznikowego** (Liason Office). Biuro przedstawicielskie lub łącznikowe można otworzyć w Indiach pod warunkiem uzyskania zgody Banku Rezerw Indii (Reserve Bank of India). Takie biuro może prowadzić działalność w imieniu firmy matki, w szczególności może:
  - reprezentować spółkę macierzystą w Indiach
  - promować import/eksport w Indiach
  - promować współpracę techniczną/finansową w imieniu firmy macierzystej
  - koordynować komunikację między firmą macierzystą a firmami z Indii.
2. **Oddziału**. Firmy zagraniczne mogą prowadzić działalność w Indiach za pośrednictwem oddziału otwartego po uzyskaniu specjalnej zgody Banku Rezerw Indii. Oddział może podjąć:
  - import i eksport towarów
  - świadczenie usług profesjonalnych lub doradczych
  - prace badawcze w terenie, w którym zaangażowana jest jego firma macierzysta
  - promowanie współpracy technicznej/finansowej w imieniu firmy macierzystej/zagranicznej grupy kapitałowej
  - reprezentowanie spółek macierzystych/grupowych w Indiach i działających w charakterze agenta kupna/sprzedaży
  - świadczenie usług informatycznych i opracowywanie oprogramowania w Indiach

- zapewnienie wsparcia technicznego dla produktów dostarczanych przez spółkę/grupę dominującą.
- 3. **Biura projektu.** Jeśli firma zagraniczna jest zaangażowana przez indyjską firmę do realizacji projektu w Indiach, może utworzyć biuro projektowe bez uzyskania zgody RBI, pod warunkiem przestrzegania regulacji dotyczących sprawozdawczości. Biuro projektowe traktowane jest jako przedłużenie zagranicznej spółki i podlega opodatkowaniu według stawki stosowanej wobec zagranicznych przedsiębiorstw.

II. Ustanowienie podmiotu prawnego

1. **Jednostka zależna w 100%** (*wholly owned subsidiary*). Firmy zagraniczne mogą tworzyć spółki zależne w Indiach w formie prywatnych spółek podlegających wytycznym FDI. Spółka całkowicie zależna lub spółka zależna ma maksymalną elastyczność w prowadzeniu działalności gospodarczej w Indiach w porównaniu z biurem łącznikowym lub oddziałem i ma następujące istotne cechy:
  - finansowanie może odbywać się przez kapitał własny, zadłużenie (zarówno zagraniczne, jak i lokalne) i wewnętrzne rozliczenia międzyokresowe
  - mają zastosowanie indyjskie przepisy dotyczące cen transferowych
  - odroczenie dywidend jest dozwolone bez specjalnej zgody.
2. **Wspólne przedsięwzięcie z partnerem indyjskim** (*joint venture*). Firmy zagraniczne w Indiach mogą tworzyć wspólne przedsięwzięcia z indyjskimi lub zagranicznymi firmami. Nie istnieją tam odrębne przepisy dotyczące wspólnych przedsięwzięć, stosuje się do nich w równym stopniu przepisy dotyczące spółek krajowych.
3. **Inwestorzy instytucjonalni** (*foreign institutional investors*). Mogą inwestować w fundusze emerytalne, fundusze inwestycyjne, spółki zarządzające aktywami, we wszystkie papiery wartościowe na rynkach pierwotnych i wtórnych, w tym w kapitale własnym i w inne instrumenty spółek notowanych na giełdzie w Indiach.

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) jest jednym z najbardziej wpływowych instytutów badawczych zajmujących się sprawami międzynarodowymi w Europie Środkowej i Wschodniej. Sytuując się pomiędzy światem polityki a niezależną analizą, PISM zapewnia wsparcie decydentom i dyplomatom, inicjuje publiczną debatę ekspercką oraz upowszechnia wiedzę o współczesnych stosunkach międzynarodowych. Działalności PISM przyświeca przekonanie, że proces podejmowania decyzji na arenie międzynarodowej powinien się opierać w jak największym stopniu na wiedzy płynącej z rzetelnych i wiarygodnych badań. PISM realizuje własne i międzynarodowe projekty badawcze, przygotowuje raporty i analizy oraz współpracuje z instytucjami o podobnym profilu na świecie.

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS
UL. WARECKA 1A, 00-950 WARSZAWA
TEL. (+48) 22 556 80 00, FAX (+48) 22 556 80 99
PISM@PISM.PL, WWW.PISM.PL

ISBN 978-83-64895-91-3 (PB)
ISBN 978-83-64895-92-0 (PDF)